

| KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU

| TEOLOGICKÁ FAKULTA

INŠTITÚT CIRKEVNÝCH DEJÍN

NOTITLÆ HISTORIÆ
ECCLESIASTICÆ

Ružomberok 2022

Notitiā historiae ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

ročník | *Volume 11*, číslo | *Issue 1*, rok | *Year 2022*

vychádza 2x ročne | *Frequency: twice a year*

Časopis *Notitiā historiae ecclesiasticæ* je zaradený v databáze:

CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities) – 2020.

CEEOL (Central and Eastern European Online Library) – 2021.

Vedúci redaktor | *Editor-In-Chief*: prof. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.

Redakčná rada | *Editorial Board*:

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. ThDr. Peter BORZA, PhD. – FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

doc. PhDr. Jaroslav CORANIČ, PhD. – GTF, Prešovská univerzita v Prešove

Dr. Viliam Štefan DÓCI OP – Istituto storico domenicano Roma, Taliansko

Mgr. Peter FEDORČÁK, PhD. – FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. PhDr. Jitka JONOVÁ, Th.D. – Univerzita Palackého v Olomouci, CM TF Olomouc, Česko

prof. ThDr. Viliam JUDÁK, PhD. – Univerzita Komenského v Bratislave, RKCMBF Bratislava

prof. Dr. István KÁFER, PhD. – Gál Ferenc Főiskola Szeged, Maďarsko

doc. Viktor KICHERA, PhD. – Uzhhorod National University, Faculty of History, Ukrajina

Mons. HELic. Jozef KRISTOF – Segreteria di Stato, Citta del Vaticano

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

doc. ThDr. Radoslav LOJAN, PhD. – TF, Katolícka univerzita v Ružomberku

prof. Dr hab. Józef MARECKI – Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Poľsko

dr hab. Jarosław R. MARCZEWSKI – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II., Lublin, Poľsko

Dr. habil. Béla PUKÁNSZKY, DSc. – Univerzity Eszterházy Károly, Eger, Maďarsko

prof. ThDr. Ján ŠAFIN, PhD. – Pravoslávna bohoslovecká fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, Th.D. – TF Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Česko

Jazykový redaktor:

– **slovenského textu** | *Slovak text Editor*: Mgr. Eva BODNÁROVÁ

– **anglického textu** | *English text Editor*: Frances KREMARIK

Technický redaktor | *Technical editor*: Marián HUMENSKÝ

Návrh obálky | *Cover design*: Ján MIŠKO

Adresa vydavateľa | *Address of editorial publisher*:

© 2022 VERBUM – vydavateľstvo KU

Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok, web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of editorial office*:

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hlavná 89, 041 21 Košice

web: www.icd.ktfke.sk; email: icd@ktfke.sk

ISSN 1338-9572 (Print), ISSN 2730-0153 (Online)

OBSAH | CONTENTS

ÚVOD EDITORIAL.....	5
-----------------------	---

ŠTÚDIE / STUDIES

Archívny výskum stavebno-historického vývoja Rímskokatolíckeho kostola Obetovania Pána v Plavnici.....	8
--	---

Archival research on the construction-historical development of the Roman Catholic Church of the Presentation of the Lord in Plavnica

Anton Liška

Sakrálna architektúra v období klasicizmu s dôrazom na územie Slovenska.....	25
--	----

Sacral Architecture in the Period of Classicism with an Emphasis on the Territory of Slovakia

Andrej Botek

Košickí jezuiti v rokoch 1930 – 1938 v archívnych dokumentoch Centra spirituality Východ – Západ Michala Lacka.....	42
---	----

Jesuits of Košice in 1930 – 1938 in archival documents of the “Michal Lacko” Center of Spirituality East – West

Marek Rímsky

Stavba rímskokatolíckej ľudovej školy v Gaboltove v kontexte dobových reálií.....	56
---	----

The building of the Roman Catholic folk school in Gaboltov in the context of contemporary

Tomáš Huďa

Jezuita Vendelín Javorka: Výnimočná osobnosť cirkvi.....	66
--	----

Jesuit Vendelín Javorka: an exceptional church personality

Ivan Moďoroši

PRAMENĚ / SOURCE

<i>Licencia Apoštolského Stolca pre bratov Minoritov zriadiť konvent v Križovanoch zo 6. septembra 1340.....</i>	83
--	----

Daniel Boles

ČLÁNKY / ARTICLES

Svätý Karol Boromejský – ochranca Milosrdných bratov.....87
Alena Piatrová

RECENZIE / REVIEW.....91

KRONIKA / CHRONICLE.....96

RECENZENTI PRÍSPEVKOV / REVIEWERS.....99

ÚVOD | EDITORIAL

Vážení čitatelia!

Žijeme neľahké časy a nevieme, čo so sebou prinesú tie nasledujúce. Pri ich prežívaní si uvedomujeme, že neraz sa z nášho okolia vytráca najpodstatnejšia vlastnosť – ľudskosť. Možno preto súhlasit' s filozofom, básnikom a existencialistom Martinom Heideggerom, že „súčasná doba prekonala všetky vzdialenosti, ale nevytvorila žiadnu blízkosť“. Zostáva to stále na nás, na ľuďoch, ako budeme myslieť a následne konať, lebo tým vytvárame dejiny – pozitívne alebo negatívne. Je veľmi dôležité, aby boli predovšetkým najmä ľudské.

Jadro tohto čísla tvorí päť štúdií. Prvú štúdiu ponúka Antom Liška s názvom: *Archívny výskum stavebno-historického vývoja rímskokatolíckeho kostola Obetovania Pána v Plavnici*. Autor v nej podrobne opisuje túto sakrálnu stavbu (14. storočie) v jej prestavbách a meniacich sa slohových obdobi. Práca tak vyplňa biele miesta stavebno-historického vývoja od jeho výstavby až po súčasnosť.

Tému o sakrálnnej architektúre prináša Andrej Botek vo svojej štúdií *Sakrálna architektúra v období klasicizmu s dôrazom na územie Slovenska*. Autor sa, okrem charakteristiky filozoficko-spoločenských vzťahov, venuje prejavom klasicizmu v sakrálnnej architektúre s ťažiskom na vývoj na Slovensku. V práci popisuje príklady katolíckeho a evanjelického staviteľstva, ako i židovských synagóg. Obsah tejto štúdie je obohatený aj o obrazový materiál.

V poradí tretí príspevok ponúka Marek Rímsky, ktorý sa zaoberá témou jezuitov v Košiciach, a to konkrétne ich pôsobením v Košiciach v rokoch 1930 – 1938. Autor pri svojom výskume čerpal predovšetkým z archívnych dokumentov Centra spirituality Východ – Západ Michala Lacka. Vďaka tomuto bádaniu môže autor odbornej verejnosti prezentovať nové, dosiaľ neznáme fakty zo života košických jezuitov v medzivojnovom období.

Autor, Tomáš Huďa, vo svojej štúdií *Stavba rímskokatolíckej ľudovej školy v Gaboltove v kontexte dobových realít*, sa sústredil na výskum rímskokatolíckeho ľudového školstva na slovenskom vidieku v Gaboltove v období prvej polovice 20. storočia. Autor okrem samotnej stavby školy skúma aj celý, neraz zložitý legislatívny proces, ktorý sa týkal oblasti školstva.

Sekciu štúdií uzatvára Ivan Moďoroši svojím príspevkom *Jezuita Vendelín Javorka: výnimočná osobnosť cirkvi*. Autor chce čitateľovi predstaviť jezuitu Vendelína Javorku. Predstavuje ho ako osobnosť, s ktorou sa začal aj proces beatifikácie. Tento jezuita (1882 – 1966) bol rímskokatolíckym kňazom, jezuitom, slovenským misionárom a aj prvým rektorom Pápežského kolégia Russicum v Ríme.

Po hlavnej sekcii *Štúdie*, nasledujú sekcie, ktoré dopĺňajú a obohacujú obsah časopisu o ďalšie oblasti týkajúce sa cirkevných dejín.

V sekcii s názvom *Prameň* ponúka Daniel Boleš preklad stredovekej listiny z roku 1340, ktorá sa týka licencie Apoštolského Stolca pre bratov minoritov, aby mohli zriadiť konvent v Križovanoch.

V sekcii *Články* sa nachádza príspevok od kurátorky Aleny Piatrovej *Svätý Karol Boromejský – ochranca Milosrdných bratov*. Autorka odborne predstavila nástenný obraz z obdobia okolo roku 1740, na ktorom je namaľovaný sv. Karol Boromejský. Tento obraz je zároveň aj súčasťou obálky tohto čísla.

V nasledujúcej sekcii *Recenzie* ponúkajú recenzenti svoj posudok na dve knižné novinky.

Obsah tohto čísla ešte dopĺňa sekcia *Kronika*, v ktorej sa nachádza správa o uskutočnenej konferencii Pápežských misijných diel v Košickej arcidiecéze, ktorá sa venovala dvadsiemu výročiu svojej existencie (2002 – 2022).

Na záver chceme našim čitateľom popriať príjemné čítanie.

Redakcia časopisu

ŠTÚDIE / STUDIES

Archívny výskum stavebno-historického vývoja Rímskokatolíckeho kostola Obetovania Pána v Plavnici¹

Anton Liška

<https://doi.org/10.54937/nhe.2022.11.1.8-24>

Archival research on the construction-historical development of the Roman Catholic Church of the Presentation of the Lord in Plavnica

Abstract: *The Church of the Presentation of the Lord in Plavnica represents a very interesting sacral building in terms of structural and historical development. It has undergone several structural modifications, including changes to the church furnishings since its foundation in the early 14th century until the present day. In the exterior and interior of the building, with the exception of the Romanesque style, the influences of the Victorian styles – Gothic, Baroque and Classical – can be seen. Despite the undeniable monumental values and historical significance of this sacral building, which exceeds the regional context, the current and past historiographical writings have paid minimal attention to the construction and historical development of this precious object. This study attempts to fill the gap in the research of the subject, which with the help of primary and secondary sources from period and contemporary literature, maps and other visual documents, presents the construction-historical development of the Roman Catholic Church of the Presentation of the Lord in Plavnica from its construction to the present day.*

Keywords: *Church of the Presentation of the Lord. National cultural monument. Plavnica. Sacral building. Building-historical development.*

Situovanie kostola v rámci urbanistickej štruktúry obce

Rímskokatolícky kostol Obetovania Pána v Plavnici, s tradičnou orientáciou v smere východ – západ, so svätyňou situovanou na východe a hlavným vstupom a predstavanou vežou na západe, je situovaný v centrálnej časti obce. Objekt sa nachádza na samostatnej parcele č. KN-C 1/2 k. ú. Plavnica a je ohradený múrom ohradným. Do areálu kostola sa

¹ Štúdiá vznikla ako podklad pre Architektonicko-historický výskum národnej kultúrnej pamiatky Kostol (r. kat. Premania Pána) v Plavnici, zapísanej v Ústrednom zozname pamiatkového fondu, v registri nehnuteľných kultúrnych pamiatok, pod číslom 10102/1. Pamiatkový výskum realizovali Mgr. Michaela Haviarová, PhD. a Mgr. art. Tomáš Haviar – pozn. autora.

vstupuje prostredníctvom vstupnej brány, situovanej uprostred západnej časti hradného múru.

Stavebno-historický vývoj kostola v stredoveku (do zač. 16. stor.)

Exaktne datovať začiatok a koniec výstavby rímskokatolíckeho kostola Obetovania Pána v Plavnici nie je možné, nakoľko sa nám o tom nedochovala žiada písomná správa. Na základe architektonických znakov a detailov a dochovaných písomných prameňov o tunajšej obci, farnosti a kostole, kladú historici, architekti a pamiatkari výstavbu predmetného sakrálneho objektu do prvej tretiny 14. stor. Podľa Blanky Kovačovičovej² bol miestny kostol vybudovaný okolo roku 1300. Kanonické vizitácie farnosti Plavnica z rokov 1775³ a 1813,⁴ historické schematizmy Košického biskupstva z rokov 1915,⁵ 1938⁶ a 1943,⁷ Súpis pamiatok na Slovensku II.,⁸ Anna Bargelová,⁹ Miroslav Kropilák a Štefan Pison, ¹⁰ Peter Lazor,¹¹ Michal Murcko,¹² Peter Süle st. a Peter Süle ml.,¹³ Sándor Tóth¹⁴ a Ferdinand Uličný¹⁵ datujú jeho výstavbu do obdobia okolo roku 1325. Podľa Miroslava Knapa¹⁶ bola výstavba tohto sakrálneho objektu ukončená najneskôr v 30. rokoch 14. stor. Ján Beňko¹⁷ neuvádza pri zmienke o rímskokatolíckom kostole v Plavnici žiaden dátum, iba informáciu o tom, že ide o pôvodne ranogotický objekt. Z uvedeného vyplýva, že tunajší kostol vznikol niekedy v prvej tretine 14. stor. Bližšie informácie o jeho následnom stavebno-historickom vývoji v stredoveku známe nie sú, nakoľko ich nezachytávajú ani dostupné archívne pramene, ani odborná literatúra. S najväčšou pravdepodobnosťou však objekt v sledovanom období neprešiel žiadnymi zásadnými stavebnými úpravami.

Stavebno-historický vývoj kostola v novoveku (zač. 16. stor. – 1918)

Prvá písomná zmienka o kostole v Plavnici v novoveku pochádza z roku 1600. Ide o záznam, týkajúci sa sčítania tunajších domácností, z ktorého sa o. i. dozvedáme, že v obci

² Archív PÚ SR, f. Z, sign. 1607. *Plavnica, okr. Prešov, Rím. kat. kostol Sedmiboletnej P. Márii*, s. 2.

³ AACass, f. KV, inv. č. 131, vol. 19, fasc. 3, r. 1775. *Canonica Visitationis Parochialis Ecclesie Plavnicensis [...] Die 17. July 1775*.

⁴ AACass, f. KV, inv. č. 131, vol. 19, fasc. 3, r. 1813. *Responsa ad Puncta Ordinariorum Canonicae Visitationis Ecclesie Parochiae que Plavnicensis [...] Anno 1813 exhibitu*.

⁵ *Schematismus cleri dioecesis Cassoviensis ad annum Jesu Christi 1915*. Cassovia, 1915, s. 115.

⁶ *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Cassoviensis anno reparatae salutis 1938*. Cassovia, 1938, s. 123.

⁷ *Schematismus venerabilis cleri administrationum apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Satmariensis in Slovachia anno reparatae salutis 1943*. Prešov, 1943, s. 104.

⁸ GÜNTHEROVÁ, Alžbeta (ed.). *Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok druhý, K – P*. Bratislava: Obzor, 1968, s. 473.

⁹ Archív KPÚ PO, f. EL NP, č. ÚZKP 10102, r. 1990. *Plavnica, kostol rímskokatolícky, P. M. Očist'*, nečíslované.

¹⁰ KROPILÁK, Miroslav – PISON, Štefan (eds.). *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. 2. časť*. Bratislava: Veda, 1977, s. 394.

¹¹ LAZOR, Peter. *Dejiny farnosti Plavnica*. [diplomová práca]. Košice: RKCBF UK v Košiciach, 2003, s. 28.

¹² MURCKO, Michal. *Historický slovník obcí okresu Stará Ľubovňa 2. časť. N – V*. Prešov: Metodické centrum, 1995, s. 30.

¹³ SÜLE, Peter – SÜLE, Peter (eds.). *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo PS-LINE, 2005, s. 774.

¹⁴ TÓTH, Sándor. *A Kassai Százéves Egyházmegye Történeti Névtára És Emlékkönyve 1904. I. Kötet. Abaij – És Sáros-megye*. Kassa: Kassa Vitéz A. Ut. Nyomása, 1904, s. 688.

¹⁵ ULICNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Šariša*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1990, s. 241.

¹⁶ KNAP, Miroslav a kol. *Plavnica. Na rozhraní Spiša a Šariša*. Plavnica: Obecný úrad Plavnica, 2018, s. 210.

¹⁷ BEŇKO, Ján. *Osídlenie severného Slovenska*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1985, s. 208.

Plavnica sa v sledovanom období, okrem 51 obývaných poddanských domov, fary, školy, mlyna a kúrie, nachádzal aj kostol.¹⁸ V priebehu druhej polovice 17. stor., nie je však známe kedy presne, sa kostol dostal po prvýkrát do rúk miestnych evanjelikov. V sledovanom období postihol objekt ničivý požiar, v dôsledku ktorého utrpel kostol značné poškodenia. Stalo sa tak v roku 1662.¹⁹ Ešte v tom istom roku bol však vďaka starostlivosti tunajších evanjelikov opravený a nanovo vyzdobený.²⁰ Súčasťou obnovy bola i inštalácia dvoch nových nebenedikovaných zvonov, uliatych v roku 1661, z ktorých jeden bol zasvätený sv. Urbanovi, vo veži kostola.²¹

V poslednej tretine 17. a na začiatku 18. stor. sa kostol Obetovania Pána v Plavnici ocital striedalo v správe miestnych evanjelikov a katolíkov. V rokoch 1672 – 1675²² (podľa iného zdroja až do roku 1683²³) ho spravovali katolíci, v rokoch 1675 (1683) – 1700 ho mali vo vlastníctve evanjelici, v rokoch 1700 – 1705 patrilo opätovne katolíkom, v období od roku 1705 do roku 1711 ho znovu okupovali evanjelici a od roku 1711 sa dostal natrvalo do správy miestnych katolíkov.²⁴ Veľkú zásluhu na reštituovaní miestneho kostola v prospech katolíckej cirkvi mal barón Michal Horvath, ktorý váhou svojej osobnosti zabezpečil vrátenie objektu jeho pôvodným majiteľom. Po definitívnom navrátení kostola katolíkom objekt 5. januára 1711 nanovo slávnostne posvätil plavečský rímskokatolícky farár Ján Boderenszky.²⁵ Počas popisovaného obdobia neustálych vlastníckych zmien plavnického kostola pribudli do jeho mobiliára dva veľmi vzácne bohoslužobné predmety. Prvým, datovaným do druhej polovice 17. stor. (pred r. 1685), bol ranobarokový kalich z pozláteného striebra s menami jeho donátorov, vytepanými v medailónoch na jeho koši a tepaným dekórom v podobe anjelských hlavičiek. Kalich pre potreby tunajšieho kostola darovali Judita Karoli a Štefan Palocsai.²⁶ Druhým, datovaným do roku 1693, bolo ranobarokové cibórium z pozláteného striebra,²⁷ ktoré dal na náklady domácich i cudzích veriacich pre potreby tunajšieho kostola vyhotoviť istý Fischer. V prvej polovici 18. stor., v čase, keď už bol kostol natrvalo vo vlastníctve miestnych katolíkov (po r. 1711), prešiel interiér objektu, vrátane jeho okenných otvorov, stavebnými

¹⁸ ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Šariša*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1990, s. 242.

¹⁹ *Schematismus cleri dioecesis Cassoviensis ad annum Jesu Christi 1915*. Cassoviae, 1915, s. 115.

²⁰ KNAP, Miroslav a kol. *Plavnica. Na rozhraní Spiša a Šariša*. Plavnica: Obecný úrad Plavnica, 2018, s. 210.

²¹ ZUBKO, Peter – ŽEŇUCH, Peter. *Barkóczyho vizitácie Šarišského archidiaconátu (1749). Rímskokatolíci, gréckokatolíci a evanjelici podľa latinskej vizitácie*. Bratislava: Veda, 2017, s. 61.

²² *Schematismus venerabilis cleri dioeceseos Cassoviensis anno reparatae salutis 1938*. Cassoviae, 1938, s. 123.

²³ ZUBKO, Peter – ŽEŇUCH, Peter. *Barkóczyho vizitácie Šarišského archidiaconátu (1749). Rímskokatolíci, gréckokatolíci a evanjelici podľa latinskej vizitácie*. Bratislava: Veda, 2017, s. 61.

²⁴ *Schematismus venerabilis cleri administrationum apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Satmariensis in Slovachia anno reparatae salutis 1943*. Prešov, 1943, s. 104.

²⁵ ZUBKO, Peter – ŽEŇUCH, Peter. *Barkóczyho vizitácie Šarišského archidiaconátu (1749). Rímskokatolíci, gréckokatolíci a evanjelici podľa latinskej vizitácie*. Bratislava: Veda, 2017, s. 61.

²⁶ Kalich je 22,5 cm vysoký, základňu má širokú 13 cm a kupolu 8 cm. V kruhopisoch medailónov sú situované dva jednoradkové majuskulné latinské nápisy nasledujúceho znenia:

JVDITHA KAROLI DE NAGI KAROLO
STEPHANUS PALOCSAI DE PALOCSA

²⁷ Cibórium je 30 cm vysoké, základňu má širokú 12,5 cm a kupolu 10 cm. Pozostáva z ranobarokovej nohy z roku 1693 a historizujúcej kupy s vrchnákom z prvej polovice 20. stor. Na líci jeho základne a líci lemu sú situované dva jednoradkové majuskulné latinské nápisy nasledujúceho znenia:

HIC CALIX SVMPIB. BENEFACITOR TAM OMESTICOP. QVAM EXTRANEORUM PARAT
EXIST. P. I. C. FISCHER ET AEDIT H. V. ET. H. L. A 1693 DIE. 14 MAR

úpravami, vďaka ktorým nadobudol barokový výraz.²⁸ V sledovanom období bol kostolný mobiliár doplnený o neskorobarokovú kamennú krstiteľnicu, neskorobarokový drevený nástenný kríž s korpusom Krista a neskorobarokový hlavný oltár so sochami sv. Petra a sv. Pavla, pravým a ľavým anjelom svetlonosom, pravým a ľavým orodujúcim anjelom a anjelmi nesúcimi kartuš.²⁹ V roku 1716 okrem toho pribudol do sanktustníka nad svätyňou malý barokový zvon, zasvätený sv. Michalovi.³⁰

Na konci 40. rokov 18. storočia, v čase konania kanonickej vizitácie tunajšej farnosti, realizovanej v roku 1749 jágerským biskupom Františkom Barkóczym (1744 – 1761), sa kostol Obetovania Pána nachádzal v primeranom stave. Nebolo známe kto a kedy ho nechal postaviť, avšak vedelo sa, že je starobyľý a bol vybudovaný z kameňa. Patronátne prá-

vo nad kostolom prináležalo v roku 1749 grófkke Rozálii Pethő. V kostole sa nachádzali tri oltáre, z toho jeden veľký a tri malé. Veľký oltár bol zasvätený Svätému krížu, malé Utrpeniu Pána a Panne Márii Nanebovzatej. Tabule z veľkého a malých oltárov sa nachádzali osobitne, pričom ku veľkému oltáru ich prislúchalo osem, ku malým jedenásť. Súčasťou kostolného mobilára bolo aj drevené tabernákulum, slúžiace na uchovávanie konsekrovanej Eucharistie a používané pri bohoslužbách a drevená kazateľnica s baldachýnom.

Ranobarokový kalich z druhej polovice 17. stor.

Zdroj: Archív KPU Prešov, rok 2012. Autor fotografie: P. Vološčuk

V čase konania vizitácie sa v kostole nenachádzali žiadne relikvie svätých, avšak objekt disponoval všetkými potrebnými liturgickými knihami (tri Misály, z toho jeden nový, jeden starobyľý a jeden v listovom vydaní, jedna kniha evanjelií v slovenskom jazyku, dva Rituály, z toho jeden nový a jeden starobyľý), bohoslužobnými predmetmi (jeden strieborný pozlátený kalich, dve strieborné pozlátené patény, jeden drevený pacifikál, jedna strieborná pozlátená monštrancia, dve pyxidy, z toho jedna kovová pozlátená a jedna cínová, tri malé oltárne zvončeky, päť ampuliek na vodu a víno, z toho tri sklenené, dva cínové s cínovou paténou, jedna medená nádoba na svätenú vodu a jedna kadidelnička s kovovou loďkou a medenou lyžičkou), kňazskými rúchami (päť ornátov a tri alby), ako aj ďalším potrebným vybavením (šesť humerálov, osem korporálov, štyri procesiové zástavy, z toho dve nové, jedenásť purifikatórií, osem obrusov pre veľký a jedenásť pre malé oltáre, štrnásť svietnikov, jedna veľká kovová lampa bielej farby, situované pred hlavným oltárom, plniaca funkciu večného svetla, päť nových burz a pal, z toho dva biele a po jed-

²⁸ KROPILÁK, Miroslav – PISOŇ, Štefan (eds.). *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. 2. časť*. Bratislava: Veda, 1977, s. 394.

²⁹ Archív PÚ SR, f. Z, sign. 1607. *Plavnica, okr. Prešov, Rím. kat. kostol Sedmiboletnej P. Márii*, s. 2.

³⁰ ZUBKO, Peter – ŽENUCH, Peter. *Barkóczijho vizitácie Šarišského archidiaconátu (1749). Rímskokatolíci, gréckokatolíci a evanjelici podľa latinskej vizitácie*. Bratislava: Veda, 2017, s. 61.

nom v zelenej, červenej a čiernej farbe, dva starobylé burzy, z toho jedna zlatá a jedna fialová, štyri starobylé paly, tri nové kalichové véla, z toho jedno červené, jedno čierne a jedno zelené, štyri starobylé kalichové véla, z toho dva biele, jedno červené a jedno fialové, dva pásy, štyri šaty pre miništrantov, z toho dva nové a dva starobylé atď.). Na kostolnej veži sa nachádzali pokazené hodiny. Vo veži viseli dva zvony, ktoré boli uliate v roku 1661. Oba zvony boli nebenedikované. Jeden malý zvon, uliaty v roku 1716 a zasvätený sv. Michalovi, visel vo vežičke umiestnenej nad svätýňou. Tento zvon bol benedikovaný. Súčasťou kostolného areálu bol v roku 1749 aj prikostolný cintorín.³¹

V polovici 70. rokov 18. storočia, dňa 23. júna 1775, t. j. v čase, keď plavnickú farnosť vizitoval jágerský biskup Karol Esterházy (1761 – 1799), sa tunajší farský kostol nachádzal v dost' nepriaznivom stave. Podľa získaných údajov ho miestni veriaci postavili okolo roku 1325, pričom pri jeho výstavbe, ako hlavný stavebný materiál, použili kameň. Kostol tvorila veža, loď s emporou, svätýňa a sakristia, pričom svätýňa a sakristia boli zaklenuté klenbami. Patronátne právo nad kostolom prináležalo v roku 1775 barónovi Horvath de Palocsai. V kostole sa nachádzali tri oltáre. Súčasťou kostolného mobilára bol aj organ s ôsmymi registrami, umiestnený na empore, dva kríže, z nich jeden veľký a jeden menší, používaný pri procesiách, tri prenosné obrazy, z toho dva zobrazujúce Pannu Máriu a jeden sv. Teklu, jedna krstiteľnica, a tiež jedno nové drevené tabernákulum, zakúpené pre potreby miestneho kostola v roku 1774. Tabernákulum malo pozlátané dvierka, v jeho hornej časti ho zdobilo sedem pečatí (sigillis) a dvaja anjeli so sviečkami, v spodnej časti dvaja adorujúci anjeli. V čase konania vizitácie sa v kostole nenachádzali žiadne relikvie svätých, avšak objekt disponoval všetkými potrebnými liturgickými knihami (tri Misály a jeden Rituál), bohoslužobnými predmetmi (dva strieborné kalichy s paténami, jedno strieborné cibórium, jeden strieborný pacifikál, dve pyxidy, šesť ampuliek na vodu a víno, štyri malé oltárne zvončeky, dve kadidelnice a jedna loďka s lyžičkou), kňazskými rúchami (ornáty, alby atď.), ako aj ďalším potrebným vybavením (humerály, korporály, procesiové zástavy, purifikatóriá, obrusy na oltáre, svietniky, burzy, paly, kalichové véla, večné svetlo atď.).

Ranobarokové cibórium z roku 1693.

Zdroj: Archív KPU Prešov, rok 2012. Autor fotografie: P. Vološčuk

³¹ AACass, f. KV, inv. č. 131, vol. 19, fasc. 3, r. 1749. *Descriptio status Ecclesiae ac Parochiae Plavniczensis [...] Anno Dni. 1749 Die 26. July*, s. 3 – 5; AACass, f. KV, inv. č. 81, vol. 7, fasc. 14, r. 1749. *Minuta Ordinaronum Canonicae Visitationis, A. 1749 in Cottu. Sárossiensis peracta*, s. 2.

V kostolnej veži, ktorej strecha bola krytá krytinou červenej farby, viseli dva zvony, z ktorých jeden bol zasvätený sv. Urbanovi. Ďalší zvon sa nachádzal vo vežičke situovanej nad svätyňou. Súčasťou kostolného areálu bol v roku 1775 aj prikostolný cintorín, ktorý sa nachádzal v bezprostrednom styku so samotnou sakrálnou stavbou.³²

Koncom 70. rokov 18. stor. sa súčasťou kostolného mobiliára stal neskorobaro-kový hladký kalich z pozláteného striebra s chronogramom 1779.³³

Na začiatku 19. stor., v čase konania kanonickej vizitácie tunajšej farnosti, realizovanej dňa 20. júla 1813 prvým košickým sídelným biskupom Ondrejom Szabóm (1804 – 1819), sa kostol Obetovania Pána nachádzal v zanedbanom stave a práve na ňom prebiehala obnova. Podľa získaných údajov ho miestni veriaci postavili okolo roku 1325, pričom pri jeho výstavbe ako hlavný stavebný materiál použili kameň. Kostol tvorila veža, loď s emporou, svätyňa a sakristia, pričom svätyňa a sakristia boli zaklenuté klenbami. Patronátne právo nad kostolom prináležalo v roku 1813 barónovi Andrejovi Horvath de Palocsai. V kostole sa nachádzali tri oltáre. Vo veľkom a v malom oltári boli umiestnené relikvie sv. Urbana a sv. Heliodora (?). Tretí oltár bol bez relikvií. Súčasťou kostolného mobiliára bol aj organ s ôsmymi registrami, umiestnený na empore a nachádzajúci sa v zlom stave, tri kríže, štyri prenosné obrazy zobrazujúce Pannu Máriu, jedna krstiteľnica, jedna kazateľnica s baldachýnom a jedno drevené tabernákulum. Kostol disponoval aj všetkými potrebnými liturgickými knihami (tri rímske Misály a jeden rímsky Rituál), bohoslužobnými predmetmi (štyri kalichy, z toho dva strieborné s dvoma paténami a dva medené s dvoma paténami, jedno strieborné pozlátené cibórium, jeden strieborný pacifikál, dve strieborné monštrancie, jedna bronzová pyxida, šesť malých oltárnych zvončekov, jeden malý zvonček v sakristii, dve cínové ampulky na vodu a víno, jedna medená nádoba na svätenú vodu a jedna kadidelníčka s loďkou), kňazskými rúchami (dva pluviály a štyri ornáty), ako aj ďalším potrebným vybavením (jeden biskupský, resp. kňazský stolec v zanedbanom stave, štyri humerály, osem korporálov, štyri pásy, šesť procesiových zástav, desať purifikatórií, dvadsaťštyri lavíc pre veriacich, dvanásť oltárnych obrusov, desať svietnikov, päť lúčok, z toho tri v zanedbanom stave a jedna slúžiaca ako večné svetlo, situovaná pred hlavný oltár, jedna skriňa, slúžiaca na uchovávanie bohoslužobného oblečenia, jedna debnička atď.). Na kostolnej veži sa v roku 1813 nachádzali vežové hodiny, ktoré boli v zlom stave a vyžadovali si opravu. Vo veži, ktorá mala novú strechu, viseli dva zvony, z toho jeden veľký a jeden stredný. Jeden malý zvon visel aj vo vežičke umiestnenej nad svätyňou. Súčasťou kostolného areálu bol v roku 1813 aj jeden kríž.³⁴

Krátko po realizácii vyššie citovanej kanonickej vizitácie, presnejšie v roku 1817, zasiahol obec Plavnica ničivý požiar, ktorý značne poškodil i tunajší farský kostol.³⁵ V jeho dôsledku zhoreli všetky kostolné strechy, roztavili sa vežové hodiny a tri zvony, prepadli

³² AACass, f. KV, inv. č. 131, vol. 19, fasc. 3, r. 1775. *Canonica Visitatio Parochialis Ecclae. Plavniczensis [...] Die 17. july 1775*, nečíslované.

³³ Kalich je vysoký 22 cm, základňu má širokú 13,5 cm a kupolu 8,5 cm. Na rube lemu jeho nohy je situovaný jednoradkový majuskulný latinský nápis s chronogramom, datujúci jeho vznik a poskytujúci informácie o jeho donátoroch:

MVNVs Ist hoC DEO OFFERTVNT ANTONIVs JIs = LER. AC IOANNES HORVATH

³⁴ AACass, f. KV, inv. č. 131, vol. 19, fasc. 3, r. 1813. *Responsa ad Puncta Ordinariorum Canonicae Visitationis Ecclesiae Parochiae que Plavniczensis [...] Anno 1813 exhibitu*, nečíslované.

³⁵ *Schematismus cleri dioecesis Cassoviensis ad annum Jesu Christi 1915*. Cassoviae, 1915, s. 115.

sa klenby a staticky sa narušili murivá veže a svätyne. V tom istom roku začali miestni veriaci s opravou kostola, ktorá zahŕňala vybudovanie nových krovov nad vežou, loďou a svätyňou a ich následné prekrytie krytinou z dreveného štiepaného šindľa, vybudovanie nových stropov v podveží, lodí a svätyňi kostola, statické zabezpečenie veže pomocou oporných pilierov a železných tiahel, statické zabezpečenie svätyne pomocou železných tiahel a obnova poškodených omietok v interiéri a exteriéri kostola. Po ukončení všetkých nevyhnutných stavebných zásahov bol interiér a fasády objektu opatrené novým hygienickým a fasádnym náterom. V roku 1820 pribudol do interiéru kostola nový organ so šiestimi registrami a závesný obraz s podobizňou sv. Floriána. O dva roky neskôr nechal miestny sedliak Ján Fedorko obnoviť poškodený kamenný kríž, nachádzajúci sa v areáli kostola.³⁶ V roku 1825 pribudol medzi liturgické rúcha nový pluviál,³⁷ ktorý pre potreby tunajšieho chrámu nechal zo svojho vojenského plášťa vyrobiť barón Andrej Horvath de Palocsai.³⁸ Koncom toho istého roku, dňa 1. novembra, sa konala v tunajšom kostole slávnostná svätá omša, celebrowaná sabinovským dekanom a farárom z Pečovskej Novej Vsi Imrichom (Emericus) Haliczky, počas ktorej bol posvätený nový zvon, zasvätený sv. Floriánovi a sv. Donátovi.³⁹ Zvon ulial prešovský zvonolejár František Lecherer.⁴⁰ Zakúpený bol vďaka finančnej podpore svetského patróna kostola a milodarom miestnych veriacich. Časť hmoty (zvonoviny) na jeho uliatie pochádzala zo starého zvonu (101 kg), časť bola nová (269 kg). Nový zvon vážil 369 kg a bol naladený do tónu F1. Jeho uliate stálo farnosť 255 zlatých (florénov) a 48 grajciarov. Po ukončení slávnosti bol zvon inštalovaný vo veži tunajšieho chrámu.⁴¹ V roku 1837 vyzdobil maľbami interiér kostola maliar Tomáš Nanké, narodený v Prusku. Uvedené práce financoval svetský patrón kostola Andrej Horvath de Palocsai. Podľa záznamu vo farskej kronike ich umelecká úroveň nebola príliš vysoká, práve naopak, boli veľmi jednoduché (*simplicissimam*) a autor

³⁶ KNAP, Miroslav a kol. *Plavnica. Na rozhraní Spiša a Šariša*. Plavnica: Obecný úrad Plavnica, 2018, s. 211.

³⁷ Pluviál pôvodne vážil 4 kg a používal sa pri vešperách. V roku 1902 bol kvôli svojmu značnému opotrebeniu zreštaurovaný. Vyhotovený bol v tmavofialovej farbe s bordovou podšívku. Vonkajšie okraje pluviálu, jeho široký golier našitý okolo krku a konce jeho prednej časti zdobia plastické výšivky s florálnymi ornamentmi, vyšité pomocou strieborných nití. V prednej hornej časti pluviálu je umiestnená zapínacia brošňa s retiazkou, vyhovené zo zlatého kovu. Brošňa je zdobená plastickou výzdobou, ktorú tvoria holubice a jednoriadkový majuskulný latinský nápis IHS. V súčasnosti sa tento liturgický odev nachádza v zbierkovom fonde Ľubovnianskeho múzea – hradu Stará Ľubovňa. KNAP, Miroslav a kol. *Plavnica. Na rozhraní Spiša a Šariša*. Plavnica: Obecný úrad Plavnica, 2018, s. 212; BARDOLY, István – PLANK, Ibolya (eds.). *A „szentek fvarosa“ : Divald Kornél felső-magyarországi topográfiaja és fényképei 1900 – 1919*. Budapest: Országos Műemlék-vedelmi Hivatal, 1999, s. 282.

³⁸ LAZOR, Peter. *Dejiny farnosti Plavnica*. [diplomová práca]. Košice: RKCBF UK v Košiciach, 2003, s. 33.

³⁹ KNAP, Miroslav a kol. *Plavnica. Na rozhraní Spiša a Šariša*. Plavnica: Obecný úrad Plavnica, 2018, s. 211.

⁴⁰ Ide o menší zvon so šesťramennou korunou bez zdobenía, v súčasnosti zavesený na oceľovej hlave, s dolným priemerom 70 cm. Na hornom zvonom okraji začína ornamentálna výzdoba s pravidelne sa opakujúcimi zvislými brvnami a kruhmi. Pod týmto ornamentom sa vlnie nápisová páska s jednoriadkovým majuskulným latinským nápisom, udávajúcim meno jeho zhotoviteľa:

REFVSA III HOIIOREM DEI PER FRAITZ LECHERER

Z nápisovej pásky visí ornament s akantovým vzorom. Plášť zvonu je zdobený reliéfmi postáv sv. Floriána a sv. Donáta. Na prechode sa nachádza jednoriadkový majuskulný latinský nápis s chronogramom:

IGIE SOLVTA FVI SITA FVSA EPERIESIII VOX MIII VOX VITAE VOCo VOS AD SACRA VEIITE

Pod citovaným nápisom sú situované dve plastické linky. KALETOVÁ, Mária. *Epigraficko-heraldické pamiatky vo vybraných rímskokatolíckych farnostiach v okrese Stará Ľubovňa*. [bakalárska práca]. Prešov: IHI FF PU v Prešove, 2015, s. 62.

⁴¹ *Historia domus parochiae Plavnicaensis*, s. 58.

za nich zinkasoval takú mzdu, akú prácu odviezol (*qualis merces, talis labor*).⁴² Ďalšou, bližšie nešpecifikovanou obnovou, prešiel kostol v Plavnici aj v roku 1838.⁴³

Na začiatku druhej polovice 19. stor., presnejšie v roku 1855, bol komplexne obnovený interiér kostola. Počas rekonštrukčných prác bol v celom interiéri zrealizovaný nový hygienický náter v bielej farebnosti, obnovili sa nástenné a stropné maľby (touto úlohou bol poverený pruský maliar Tomáš Nanké, sedemdesiatnik, muž silnej postavy a bielej pleti), reštaurovaním a zlátením prešiel hlavný oltár (vrátane otlárneho obrazu) a kazateľnica, a do kostolného mobiliáru pribudol nový baldachýn s kreslom a viacero závesných obrazov. Okrem toho bol v areáli prikostolného cintorína postavený nový kríž.⁴⁴ Uvedené práce a nákupy boli zrealizované z peňazí, ktoré pre tento účel počas zbierky, vyhlásenej dňa 17. januára 1845, vyzbierala manželka baróna Františka Misske barónka Anna Horvath de Palocsai.⁴⁵ Medzi najštedrejších darcov patrili manželka baróna Michala Palocsai a grófká Klára Panzsinská, Ján Stupak so svojimi dvoma synmi, kurátor tunajšieho kostola Pavol Stupak, doktor Ján Šmidžura, Ján Fedorko, Ján Plavnitský so synom Jurajom, Pavol Niemecz z Hromoša, Ján Niemecz, Ján Szuhanovszky, Ján Lipinszky, Ján Juricsko, Pavol Maticskov, Pavol Pjura, Jozef Hmeliar a mnoho ďalších Bohu známych osôb.⁴⁶

*Kostol Obetovania Pána na výreze z historickej katastrálnej mapy obce Plavnica z roku 1871.
Zdroj: Ústredný archív geodézie a kartografie Bratislava, sign. Ša 241, rok 1871.*

⁴² *Historia domus parochiae Plavnicaensis*, s. 60.

⁴³ *Schematismus venerabilis cleri dioeceseos Cassoviensis anno reparatae salutis 1938*. Cassoviae, 1938, s. 123.

⁴⁴ *Historia domus parochiae Plavnicaensis*, s. 63 – 64.

⁴⁵ KNAP, Miroslav a kol. *Plavnica. Na rozhraní Spiša a Šariša*. Plavnica: Obecný úrad Plavnica, 2018, s. 211.

⁴⁶ *Historia domus parochiae Plavnicaensis*, s. 63 – 64.

Na historickej katastrálnej mape obce Plavnica z roku 1871 je kostol Obetovania Pána situovaný v jej centrálnej časti, SZ od miestnej komunikácie a Šambronského potoka, na samostatnej parcele č. 170. Objekt má pôdorys nepravidelného tvaru. Z pôdorysu, ktorý je identický so súčasným, možno dedukovať, že súčasťou kostola boli v roku 1871 aj oporné piliere veže.⁴⁷

V roku 1872 prešiel kostol Obetovania Pána v Plavnici obnovou interiéru a exteriéru. Jej rozsah však nie je známy.⁴⁸ Posledné stavebné úpravy, zrealizované na tomto sakrálnom objekte v 19. stor., sú datované do roku 1885, kedy sa spomína jeho komplexná obnova.⁴⁹ Jej súčasťou bola oprava interiérových a exteriérových omietok, realizácia hygienického náteru v interiéri a fasádneho náteru v exteriéri kostola (v troch vrstvách), oprava statických porúch veže, výmena strešnej krytiny na streche veže (drevený štiepaný šindel nahradený dreveným štiepaným šindľom) a oplotenie kostolného areálu múrom ohradným. Obnovený kostol dňa 20. septembra 1885 slávnostne posvätil vicedekan sabinovského dekanátu a farár z Pečovskej Novej Vsi Štefan Lessko.⁵⁰

Prvej stavebnej úpravy v 20. stor. sa farský kostol v Plavnici dočkal hneď na jeho začiatku, v roku 1902. Podobne ako na konci 19. stor., aj v tomto prípade išlo o komplexnú obnovu jeho interiéru a exteriéru. Stavebné práce na objekte boli financované z milodarov miestnych veriacich a z peňazí, ktoré na tento účel poslali tunajší rodáci, ktorí sa vystaňovali do Ameriky.⁵¹ Po ukončení obnovy bol kostol vybavený novými bočnými oltármi Najsvätejšieho Srdca Ježišovho a Panny Márie, oltárnou skriňou hlavného oltára, kazateľnicou, zastaveniami krížovej cesty z Tiroška a organom českej firmy Rieger-Kloss z Krnova. Nový mobiliár pre potreby tunajšieho kostola objednal plavnický farár Valentín Rusznyak, ktorý tu pôsobil v rokoch 1901 – 1908. Krátko po vypuknutí prvej svetovej vojny, v roku 1915, boli z tunajšieho kostola pre potreby rakúsko-uhorskej armády zrekvírované kovové píšťaly z miestneho organu.⁵²

Stavebno-historický vývoj kostola v 20. storočí (1918 – 2000)

Bezprostredne po skončení prvej svetovej vojny (1914 – 1918) bola vo farnosti Plavnica vyhlásená zbierka na obnovu kostola Obetovania Pána. Do zbierky, sa okrem miestnych veriacich, opätovne zapojili aj plavníckí rodáci, ktorí sa na prelome 19. a 20. stor. vystaňovali za prácou do Ameriky.⁵³ Za vyzbierané peniaze boli do kostola v roku 1924 zakúpené nové píšťaly pre organ, tri nové zvony a nová oceľová zvonová stolica⁵⁴ a v roku 1928 prebehla obnova jeho interiéru a exteriéru.⁵⁵ Spomenuté zvony pre potreby tunaj-

⁴⁷ ÚAGaK Bratislava, f. PKO, sign. Ša 241, r. 1871. *Plavnica*, mapový list č. 8.

⁴⁸ *Schematismus venerabilis cleri administrationum apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Satmariensis in Slovachia anno reparatae salutis 1943*. Prešov, 1943, s. 104.

⁴⁹ LAZOR, Peter. *Dejiny farnosti Plavnica*. [diplomová práca]. Košice: RKCBF UK v Košiciach, 2003, s. 29.

⁵⁰ KNAP, Miroslav a kol. *Plavnica. Na rozhraní Spiša a Šariša*. Plavnica: Obecný úrad Plavnica, 2018, s. 211.

⁵¹ *Schematismus cleri dioecesis Cassoviensis ad annum Jesu Christi 1915*. Cassovia, 1915, s. 115.

⁵² KNAP, Miroslav a kol. *Plavnica. Na rozhraní Spiša a Šariša*. Plavnica: Obecný úrad Plavnica, 2018, s. 211.

⁵³ *Historia domus parochiae Plavnicaensis*, s. 75.

⁵⁴ KNAP, Miroslav a kol. *Plavnica. Na rozhraní Spiša a Šariša*. Plavnica: Obecný úrad Plavnica, 2018, s. 211.

⁵⁵ *Schematismus venerabilis cleri administrationum apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Satmariensis in Slovachia anno reparatae salutis 1943*. Prešov, 1943, s. 104.

šieho kostola uliali bratia Buchnerovci z Košíc.⁵⁶ Išlo o jeden malý zvon – tzv. umieračik a dva stredne veľké zvony, z ktorých jeden bol zasvätený Sedembolestnej Panne Márii⁵⁷ (tón A) a druhý sv. Michalovi⁵⁸ (tón F). Píšťaly pre organ dodala česká firma Rieger-Kloss z Krnova. Nové zvony spolu s opraveným organom sa po prvýkrát slávnostne rozozvučali počas odpustovej slávnosti, slávanej dňa 15. septembra 1924, na sviatok Sedembolestnej Panny Márie. Ako už bolo vyššie spomenuté, z peňazí získaných z povojnovej zbierky bola v roku 1928 zrealizovaná obnova interiéru a exteriéru kostola, ktorej súčasťou bola oprava interiérových a exteriérových fasádnych omietok, obnova hygienického náteru v interiéri a fasádneho náteru v exteriéri objektu (maľbu realizoval Jozef Szmolko z Košíc spolu so svojimi synmi)⁵⁹ a vyzdobenie interiéru kostola figurálnymi a ornamentálnymi stropnými a nástennými maľbami od akademického maliara Františka Antonína Jelínka⁶⁰ (8. marec 1890 – 26. február 1977). Okrem toho sa v sledovanom roku dokúpili aj viaceré potrebné veci v rámci kostolného mobiliára (mosadzné svietniky, procesiová zástava Spolku sv. ruženca atď.)⁶¹ a v JZ časti kostolného areálu pribudla kamenná socha Sedembolestnej Panny Márie. Počas druhej svetovej vojny (1939 – 1945), v roku 1944, bola zrealizovaná obnova omietok, náteru zastrešenia ohradného múru novou drevenou šindľovou

⁵⁶ KALETOVÁ, Mária. *Epigraficko-kampanologické pamiatky vo vybraných lokalitách okresu Stará Ľubovňa*. [diplomová práca]. Prešov: IHI FF PU v Prešove, 2017, s. 52 – 53.

⁵⁷ Ide o stredne veľký zvon s tanierovou korunou, v súčasnosti zavesený na oceľovej hlave, s dolným priemerom 90 cm. Zvon je bohato zdobený po celej ploche. Ornamentálna výzdoba začína na hornom zvonom okraji, ktorý je vyzdobený visiacim akantovým ornamentom. Na plášti, v osi kyvu, je situovaný trojriadkový majuskulný nápis v slovenskom jazyku, odkazujúci na jeho donátorov:

POMOCOU PETRA MILLERA
A INÝCH NAŠICH PRÍBUZNÝCH
ŽIJÚCICH V AMERIKE

Na odvrátenej osi kyvu zvonového plášt'a je situovaný reliéf, znázorňujúci Pannu Máriu s dieťaťom. Reliéf obkolesuje jednoriadkový majuskulný nápis v slovenskom jazyku nasledujúceho znenia:

NA ÚCTU HROMNÍČNEJ PREBL. PANNE MÁRII

Pod reliéfom, na prechode, sa nachádza ďalší ornament v podobe akantového vlysu a pod ním zase dve hladké plastické linky a jednoriadkový majuskulný nápis s vročením v slovenskom jazyku, odkazujúci na rok a miesto jeho uliati a jeho autorov:

ULIALI: BRATIA BUCHNEROVIA V KOŠICIACH 1924

Výzdobu zvona ukončuje pílvy motív, ktorý je prepletený akantovými listami. KALETOVÁ, Mária. *Epigraficko-kampanologické pamiatky vo vybraných lokalitách okresu Stará Ľubovňa*. [diplomová práca]. Prešov: IHI FF PU v Prešove, 2017, s. 52 – 53.

⁵⁸ Ide o stredne veľký zvon s tanierovou korunou, v súčasnosti zavesený na oceľovej hlave. Zvon je bohato zdobený po celej ploche. Ornamentálna výzdoba začína na hornom zvonom okraji, ktorý je vyzdobený visiacim akantovým ornamentom. Na plášti, v osi kyvu, je situovaný dvojriadkový majuskulný latinský nápis, odkazujúci na svätca, ktorému je zasvätený:

AD HONOREM SANCTI
MICHAELIS ARCHANGELI

Na odvrátenej strane osi kyvu zvonového plášt'a je situovaný reliéf, znázorňujúci Archanjela Michala. Reliéf obkolesuje jednoriadkový latinský majuskulný nápis nasledujúceho znenia:

VIVOS VOCO DEFUNCTOS PLANGO

Pod reliéfom, na prechode, sa nachádza ďalší ornament v podobe akantového vlysu a pod ním zase dve hladké plastické linky a jednoriadkový majuskulný nápis s vročením v slovenskom jazyku, odkazujúci na rok a miesto jeho uliati a jeho autorov:

ULIALI: BRATIA BUCHNEROVIA V KOŠICIACH 1924

Výzdobu zvona ukončuje pílvy motív, ktorý je prepletený akantovými listami. KALETOVÁ, Mária. *Epigraficko-kampanologické pamiatky vo vybraných lokalitách okresu Stará Ľubovňa*. [diplomová práca]. Prešov: IHI FF PU v Prešove, 2017, s. 53.

⁵⁹ KNAP, Miroslav a kol. *Plavnica. Na rozhraní Spiša a Šariša*. Plavnica: Obecný úrad Plavnica, 2018, s. 211.

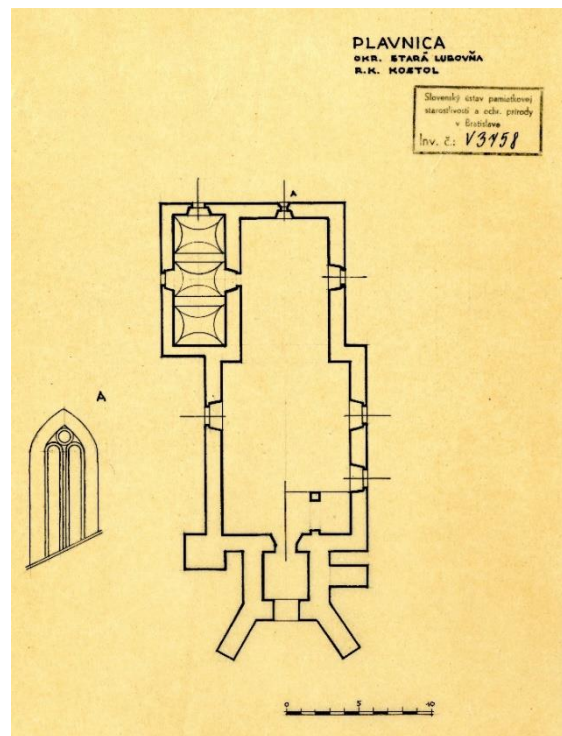
⁶⁰ *Historia domus parochiae Plavnicaensis*, s. 122.

⁶¹ *Historia domus parochiae Plavnicaensis*, s. 76.

krytinou.⁶² Po skončení druhej svetovej vojny, v roku 1948, prešiel interiér a exteriér kostola obnovou, ktorá bola hradená z milodarov miestnych veriacich. Hlavným dôvodom rekonštrukcie bola skutočnosť, že kostol bol vybudovaný z veľmi zlého materiálu, bol zvlhnutý a odpadávali z neho (hlavne v exteriéri) omietkové vrstvy. Pôvodná farba (v interiéri aj exteriéri kostola) bola zoškrabaná až po omietku a nahradená novým hygienickým interiérovým a fasádnym exteriérovým náterom. Počas obnovy došlo aj ku redukcii ornamentálnej výzdoby interiéru kostola z roku 1928, ktorá bola z dôvodu jej ľahšej údržby zjednodušená. Súčasťou rekonštrukčných prác bolo v roku 1948 aj osadenie kovových mreží na východnej strane podvežia. Zaujímavé je zdôvodnenie tohto stavebného zásahu, ktorý zachytáva farská kronika nasledovne: „*Spasiteľ už nebude viac u nás väzňom, celý deň bude k nemu prístup.*“⁶³ Obnovený kostol bol dňa 13. júna 1948 slávnostne posvätený.⁶⁴

Na začiatku druhej polovice 50. rokov 20. stor. (dňa 14. júna 1956) bol tunajší farský kostol na základe výskumu a návrhu Slovenského pamiatkového ústavu v Bratislave zaradený do zoznamu chránených umelecko-historických pamiatok Československa.⁶⁵ O jedenásť rokov neskôr, dňa 19. apríla 1967, bol na základe rozhodnutia školskej a kultúrnej komisie Okresného národného výboru v Prešove č. 25/1967 do zoznamu hnutelných pamiatok vo Východoslovenskom kraji zapísaný neskorobarokový nástenný kríž z polovice 18. stor., ktorý bol súčasťou historického mobiliáru kostola Obetovania Pána v Plavnici.⁶⁶

Prvou veľkou obnovou v priebehu druhej polovice 20. stor. prešiel farský kostol v Plavnici v roku 1970. Týkala sa tak interiéru ako aj exteriéru kostola. Jej súčasťou bola obnova elektroinštalácie (nové rozvody, výbojkové svetlá v exteriéri, halogénové svetlá v interiéri, ozvučenie kostola), vykurovania (osadené štyri nové elektrické pece), vnútorných a vonkajších omietok, liturgického priestoru vo svätyni kostola, maľby (vrátane figurálnych malieb) a podstrešia.

*Nedatované a nesignované schematické zameranie kostola v Plavnici.
Zdroj: Archív PÚ SR, nedatované (asi 50. roky 20. stor.), sign. V3758.*

⁶² LAZOR, Peter. *Dejiny farnosti Plavnica*. [diplomová práca]. Košice: RKCBF UK v Košiciach, 2003, s. 29.

⁶³ *Historia domus parochiae Plavnicaensis*, s. 117.

⁶⁴ KNAP, Miroslav a kol. *Plavnica. Na rozhraní Spiša a Šariša*. Plavnica: Obecný úrad Plavnica, 2018, s. 212.

⁶⁵ Archív KPÚ PO, f. SAÚ do r. 2002, inv. č. 814. *Rozhodnutie Povereníctva kultúry č. 13.920/156 o zaradení kostola v Plavnici do zoznamu chránených umelecko-historických pamiatok*. Bratislava, 14.06.1956.

⁶⁶ Archív KPÚ PO, f. SAÚ do r. 2002, inv. č. 814. *Rozhodnutie o zápise kultúrnej pamiatky do štátneho zoznamu kultúrnych pamiatok*. Prešov, 20.06.1967.

Pri obnove fasád boli pôvodné omietky kompletne osekané až po murivo a nahradené novými vápennými, na ktoré bola následne aplikovaná brizolitová omietková vrstva a novým fasádnym náterom v okrovom a sivom odtieni. Súčasťou obnovy exteriéru bola aj obnova náterov plechovej krytiny striech lode, veže a svätyne kostola. Na krytinu bola aplikovaná trojitá vrstva syntetickej červenej farby. Uvedené práce realizoval Ján Seman zo Smižian. V interiéri kostola boli osekané a obnovené iba poškodené omietky a steny a stropy boli opatrené novým hygienickým vápenným náterom. Rekonštrukčné práce v interiéri objektu sa dotkli aj figurálnej výzdoby. Pôvodné figurálne maľby od akademického maliara Františka Antonína Jelínka z roku 1928 zreštauroval umelecký maliar Jozef Volner z košického výrobného družstva Remesloslužba. Okrem toho na severnej stene svätyne pribudla nástenná maľba s výjavom Poslednej večere a do nároží stropu svätyne stropné maľby zachytávajúce podobizne štyroch evanjelistov. Autorom spomenutých maliieb bol akademický maliar Pavol Milkovič, ktorý rovnako, ako Jozef Volner, pracoval v košickej Remesloslužbe.

Interiér a exteriér kostola na dobovej fotografii z roku 1955.

Zdroj: Archív PÚ SR, rok 1955, neg. č. 4463-1 a 5. Autorka fotografií: H. Ruttkayová

Ako už bolo vyššie spomenuté, úpravou prešiel aj liturgický priestor svätyne s jeho inventárom, ktorý bol prispôsobený novému pokoncilovému sláveniu liturgie, prijatému na Druhom vatikánskom koncile (1962 – 1965) – vybudovanie nového obetného stola pre konanie bohoslužieb tvárou k ľudu a inštalácia novej krstiteľnice, zhotovenej Chrámovou službou Červený Kostelec.⁶⁷ Na konci 70. rokov 20. stor., v roku 1978, došlo v areáli kostola, jeho severnej časti, v priestore medzi múrom ohradným a hlavným západným vstupom do objektu, k odstráneniu starého poškodeného a osadeniu nového

⁶⁷ *Historia domus parochiae Plavnicaensis*, s. 121 – 122.

dreveného misijného kríža. Na jeseň toho istého roku pribudol nový drevený kríž (oltárny) aj do interiéru kostola. Osadený bol pred obetný stôl.⁶⁸ Výraznými premenami prešiel tu najší rímskokatolícky farský kostol aj v prvej polovici 80. rokov 20. stor. Na ich začiatku, v roku 1980, došlo v interiéri objektu ku predĺženiu empory smerom na východ (do lode), vybudovaniu nového schodiska na ňu, zriadeniu priestoru určeného na spovedanie (v západnej časti severného múru svätyne) a vybudovaniu južnej prístavby (predsiene) k lodi. Autorom projektu uvedených stavebných úprav bol Ing. arch. Marián Sitarčík. Okrem toho boli v kostole zrealizované práce na jeho odvlhčenie, vykonala sa revízia elektroinštalácie a interiér objektu bol opatrený novým hygienickým náterom. Úpravami prešiel aj kostolný areál, v rámci ktorého došlo k výsadbe ihličnanov (jedľa). O rok neskôr (1981) boli na kostole vymenené všetky okenné výplne (s výnimkou východného gotického okna svätyne) a došlo tiež k opätovnej úprave liturgického priestoru svätyne. Uprostred kňazského žišt'a bol vybudovaný vyvýšený betónový stupeň, ktorý bol následne obložený kamennou dlažbou z mramoru. Po ukončení stavebných úprav bol na novovybudovaný vyvýšený stupeň umiestnený mierne zredukovaný hlavný oltár. Oproti pôvodnému umiestneniu bol hlavný oltár posunutý viac na východ, do bezprostrednej blízkosti východného múru svätyne.

*Dial'kový záber na kostol zo severu na dobovej fotografii z prvej pol. 20. stor. (po roku 1945).
Zdroj: Facebook, Plavnica – historické fotografie obce.*

⁶⁸ KNAP, Miroslav a kol. *Plavnica. Na rozhraní Spiša a Šariša*. Plavnica: Obecný úrad Plavnica, 2018, s. 214.

Zredukované boli aj oltárne skrine bočných oltárov. Súčasťou obnovy bola i výmena starých drevených lavíc za nové. Podobne, ako v roku 1980, aj v roku 1981 prešiel čiastočnými úpravami i areál kostola. V jeho JZ časti boli po oboch stranách kamennej sochy Sedembolestnej Panny Márie vysadené dve tuje. V roku 1982 bola do sakristie zakúpená nová skriňa, slúžiaca na odkladanie liturgických odevov (ornátov, pluvíálov a pod.) a oblečenia pre miništrantov. Poslednou známou obnovou tunajšieho kostola, zrealizovanom v priebehu 80. rokov 20. stor., bolo napojenie kostola na obecnú kanalizáciu, zavedenie rozhlasového a telefonického spojenia medzi kostolom a farou, oprava prasknutého zvona a realizácia terénnych úprav v kostolom areáli v rozsahu vybudovania chodníka z betónovej dlažby. Uvedené činnosti boli zrealizované v priebehu rokov 1982 – 1983.⁶⁹ Koncom 80. rokov 20. stor., presnejšie dňa 1. januára 1988, bol rímskokatolícky farský kostol Obetovania Pána pre svoje pamiatkové hodnoty rozhodnutím Rady Okresného národného výboru v Starej Ľubovni č. 165/87 zo dňa 4. decembra 1987 vyhlásený za nehnuteľnú národnú kultúrnu pamiatku.⁷⁰

Na začiatku 90. rokov 20. stor., v roku 1990, pribudol do veže tunajšieho kostola nový zvon.⁷¹ O dva roky neskôr boli do kostola zakúpené nové lavice pre deti.⁷² V roku 1998 bol kostol vymaľovaný a v roku 1999 boli zreštaurované jeho dva bočné (Božské Srdce Ježišovo, Panna Mária nanebovzatá) a jeden hlavný oltár (Obetovania Pána), vrátane oltárnych obrazov Obetovania Pána, sv. Ondreja a Panny Márie kráľovnej a štyroch barokových anjelov (sochy).⁷³ Koncom 90. rokov 20. stor. sa miestna farnosť predložila zámer na rozšírenie kostola, nakoľko tento už pre potreby miestnej rímskokatolíckej cirkvi z kapacitných dôvodov nestačil. Prvý návrh, predložený v roku 1998, počítal s rozšírením objektu o dvojpodlažnú prístavbu, pristavanú ku severnému múru lode. Druhý návrh, predložený v decembri 1999, počítal s rozšírením objektu severným aj južným smerom o dvojpodlažné prístavby. Kým prvý z popisovaných variantov nezasahoval do ohradného múru, druhý počítal s jeho odstránením. Spomenutý zámer bol na základe nesúhlasných stanovísk Pamiatkového ústavu Bratislava – Regionálneho strediska Prešov zamietnutý.⁷⁴

⁶⁹ *Historia domus parochiae Plavnicaensis*, s. 132 – 134.

⁷⁰ Archív KPÚ PO, f. EL NKP, č. ÚZKP 10102. *Plaveč, Kostol rímskokatolícky*, nečíslované.

⁷¹ Ide o veľký zvon s tanierovou korunou, v súčasnosti zavesený na kovovej hlave. Zvon nemá žiadnu ornamentálnu, figurálnu ani florálnu výzdobu. Na jeho plášti sa nachádzajú dva majuskulné nápisy v českom, resp. slovenskom jazyku. Prvý, situovaný na zvonovom plášti, je nevýrazný, štvorriadkový, s vročením, uvádzajúci autorstvo a rok uliata zvona:

ULIL
JOSEF TKADLEC
HALENKOV
1990

Druhý nápis, situovaný na zvonovom okraji, je jednoriadkový, s nasledovným textom:

DEDIČSTVO OTCOV ZACHOVAJ NÁM PANE

KALETOVÁ, Mária. *Epigraficko-kampanologické pamiatky vo vybraných lokalitách okresu Stará Ľubovňa*. [diplomová práca]. Prešov: IHI FF PU v Prešove, 2017, s. 61.

⁷² KNAP, Miroslav a kol. *Plavnica. Na rozhraní Spiša a Šariša*. Plavnica: Obecný úrad Plavnica, 2018, s. 211.

⁷³ *Historia domus parochiae Plavnicaensis*, nepaginované.

⁷⁴ Archív KPÚ PO, f. SAÚ do r. 2002, inv. č. 814. *Záznam napísaný na Obecnom úrade v Plavnici dňa 16.7.1998*, Plavnica, 16.07.1998; Archív KPÚ PO, f. SAÚ do r. 2002, inv. č. 814. *Plavnica, Rímskokatolícky kostol Očisťovania Panny Márie – vyjadrenie k zamýšľanej prístavbe*, Stará Ľubovňa, 21.07.1998; Archív KPÚ PO, f. SAÚ do r. 2002, inv. č. 814. *Plavnica, rímskokatolícky kostol Očisťovania Panny Márie – vyjadrenie k zamýšľanej prístavbe*, Stará Ľubovňa, 21.03.2000.

Stavebno-historický vývoj kostola v 21. storočí (2001 – súčasnosť)

Vzhľadom k tomu, že farskému spoločenstvu v Plavnici na konci 20. stor. neprešiel zámer rozšírenia kostola, rozhodli sa problém s nedostatočnou kapacitou pôvodného sakrálného objektu vyriešiť výstavbou nového chrámu. Práce na jeho budovaní začali miestni veriaci v roku 2001 a ukončili ich o šesť rokov neskôr. V tejto súvislosti došlo v roku 2001 ku zmene zasvätenia farského kostola z Očisťovania Panny Márie na Obetovanie Pána. V roku 2006 prebehla jeho čiastočná obnova, ktorá zahŕňala opravu omietok v soklovej časti fasád a poškodených omietok vo svätyni kostola, vrátane obnovy jej hygienického náteru. Po vykonaní spomenutých úprav bola v kostole na sviatok Sedembolestnej Panny Márie – patrónky Slovenska (15. september) slávená posledná odpustová svätá omša. O rok neskôr bol v súvislosti so zmenou pôvodnej funkcie objektu na Dom nádeje do kostola zakúpený chladiaci boxu a pohrebný vozík.⁷⁵ Nateraz poslednou známou obnovou prešiel rímskokatolícky kostol Obetovania Pána v Plavnici v roku 2016, kedy bola vymenená strešná krytina na celom kostole (veža, loď, svätýňa, sakristia, sanktustník, južná predsieň, prístrešok pred západným vstupom), oplechovaní oporných pilierov (pozinkovaný falcovaný plech strihaný a ukladaný do pásov červenej farby nahradený pozinkovaným falcovaným plechom strihaným a ukladaným do pásov hnedej farby) a sanktustnínu (pozinkovaný plech nahradený medeným), bol nainštalovaný nový odkvapový systém (žľaby, zvody, kolená), vztyčil sa nový krov nad južnou predsieňou kostola a vymenili sa vonkajšie parapety okien (pozinkovaný plech červenej farby nahradený pozinkovaným plechom hnedej farby).⁷⁶ V súčasnosti prebieha v objekte architektonicko-historický výskum, vďaka ktorému bude možné verifikovať údaje o stavebno-historickom vývoji kostola, prezentované v predloženej štúdií.

Exteriér kostola na dobových fotografiách z roku 1987.

Zdroj: Archív KPÚ Prešov, rok 1987, neg. č. 32996-3. Autor fotografií: R. Kulka

⁷⁵ KNAP, Miroslav a kol. *Plavnica. Na rozhraní Spiša a Šariša*. Plavnica: Obecný úrad Plavnica, 2018, s. 214.

⁷⁶ Archív KPÚ PO, f. SAÚ od r. 2002, č. spisu KPUPO-2016/12400, r. 2016. *Plavnica, r. k. kostol – výmena strešnej krytiny*.

PRAMENE A LITERATÚRA

Archívne pramene

- Archivum Archidioecesis Cassoviensis (Arcibiskupský archív v Košiciach, AACass)
fond Visitatio Canonica (Kanonické vizitácie, KV)
- Archív Krajského pamiatkového úradu v Prešove (Archív KPÚ PO)
fond Dokumentácie (A)
fond Evidenčné listy nehnuteľných pamiatok (EL NP)
fond Spisová agenda ústavu do r. 2002 (SAÚ do r. 2002)
fond Spisová agenda úradu po r. 2002 (SAÚ po r. 2002)
- Archív Pamiatkového úradu Slovenskej republiky v Bratislave (Archív PÚ SR)
fond Schematické zamerania (V)
fond Zbierka základných výskumov (Z)
- Archív rímskokatolíckeho farského úradu Plavnica (Archív RKFÚ Plavnica)
- Historia Domus Ecclesiae ac Parochiae Plavniczensis
- Ústredný archív geodézie a kartografie v Bratislave (ÚAGaK Bratislava)
fond Pôvodný katastrálny operát (PKO)

Publikované a nepublikované pramene

- Schematismus cleri dioecesis Cassoviensis ad annum Jesu Christi 1915*. Cassoviae, 1915. 266 s.
- Schematismus venerabilis cleri administrationum apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Satmariensis in Slovachia anno reparatae salutis 1943*. Prešov, 1943. 300 s.
- Schematismus venerabilis cleri dioeceseos Cassoviensis anno reparatae salutis 1938*. Cassoviae, 1938. 297 s.
- TÓTH, Sándor. *A Kassai Százéves Egyházmegye Történeti Névtára És Emlékkönyve 1904. I. Kötet. Abaúj – És Sárosmegye*. Kassa : Kassa Vitéz A. Ut. Nyomása, 1904. 908 s.

Literatúra

- BARDOLY, István – PLANK, Ibolya (eds.). *A „szentek fuvarosa“ : Divald Kornél felső-magyarországi topográfiaja és fényképei 1900 – 1919*. Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1999. 583 s. ISBN 963-7143-79-3.
- BEŇKO, Ján. *Osídlenie severného Slovenska*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1985. 328 s.
- GÜNTHEROVÁ, Alžbeta (ed.). *Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok druhý, K – P*. Bratislava: Obzor, 1968. 582 s.
- KNAP, Miroslav a kol. *Plavnica. Na rozhraní Spiša a Šariša*. Plavnica: Obecný úrad Plavnica, 2018. 607 s. ISBN 978-80-89755-58-5.
- KROPILÁK, Miroslav – PISOŇ, Štefan (eds.). *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. 2. časť*. Bratislava: Veda, 1977. 520 s.
- SMETANA, Karol – SPIŠIAK, Peter – SMETANA, Marcel. *Plavnica*. Plavnica: Obecný úrad Plavnica, 1998. 32 s.
- SÜLE, Peter – ŠÜLE, Peter (eds.). *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo PS-LINE, 2005. 960 s. ISBN 8-969388-8-6.

- ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Šariša*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1990. 503 s. ISBN 80-85174-03-0.
- ZUBKO, Peter – ŽEŇUCH, Peter. *Barkóczyho vizitácie Šarišského archidiakonátu (1749). Rímskokatolíci, gréckokatolíci a evanjelici podľa latinskej vizitácie*. Bratislava: Veda, 2017. 190 s. ISBN 978-80-89489-33-6.

Projekty a štúdie

- GOČ, Marián – GOČOVÁ, Anna. *Rímskokatolícky kostol Plavnica – štúdia*. Ružomberok: Architektonický ateliér GAM, 1999. 3 s (+ 9 výkresov).

Kvalifikačné práce

- KALETOVÁ, Mária. *Epigraficko-heraldické pamiatky vo vybraných rímskokatolíckych farnostiach v okrese Stará Ľubovňa*. [bakalárska práca]. Prešov: IHI FF PU v Prešove, 2015. 73 s.
- KALETOVÁ, Mária. *Epigraficko-kampanologické pamiatky vo vybraných lokalitách okresu Stará Ľubovňa*. [diplomová práca]. Prešov: IHI FF PU v Prešove, 2017. 68 s.
- LAZOR, Peter. *Dejiny farnosti Plavnica*. [diplomová práca]. Košice: RKC BF UK v Košiciach, 2003. 48 s.

Adresa autora:

PaedDr. ThLic. Anton LIŠKA, PhD.
Krajský pamiatkový úrad Prešov
Hlavná 115, 080 01 Prešov
email: anton.liska@pamiatky.gov.sk

Sakrálna architektúra v období klasicizmu s dôrazom na územie Slovenska

Andrej Botek

<https://doi.org/10.54937/nhe.2022.11.1.25-41>

Sacral Architecture in the Period of Classicism with an Emphasis on the Territory of Slovakia

Abstract: *From the middle of the 18th century, we recorded significant changes in social thinking with rationality and positivism beginning to prevail. In the first stage of this development, the Absolutism of the Enlightenment is abandoned. Later, the bourgeoisie and industrialists became an important factor. In the field of art, a new style – classicism – emerged based on the teachings about ancient culture. Its features were clarity and moderation, and the ancient canon was considered an ideal. The sacral architecture reflected these tendencies as well. In addition to the characteristics of philosophical and social relations, this article deals with the manifestations of classicism in sacred architecture with a focus on Slovakia. It describes examples from Catholic and Evangelic churches as well as synagogues.*

Keywords: *Enlightenment. Classicism. Sacral Architecture. Catholic and Evangelic Churches. Synagogues. Slovakia.*

Úvod

Približne okolo polovice 18. stor. sa začína v umeleckej oblasti pociťovať vyčerpanosť z baroka. Pomerne dlhé obdobie vyexaltovaných a dynamických výtvarných prejavov v umení i architektúre, prináša únavu. Oko diváka, hnané po zložitých kompozíciách a rafinovaných vizuálnych efektoch, vtáňované do citovej zaangažovanosti k zobrazenej téme, hľadá odpočinok a jasné oporné body. „Extáza sa vracia k realite života, umenie ku meradlu rozumu“.¹ Nie je to však len oblasť umeleckej tvorby, dochádza k celkovej zmene myšlienkového klímy, ktorá zachytáva aj spoločenskú, sociálnu a filozofickú zložku. Zmena vo filozoficko – spoločenskom myslení ide ruka v ruke s rozvojom prírodných vied a so zmenou umeleckých tendencií a prejavuje sa aj v oblasti náboženskej reflexie. Nastupuje

¹ HANUS, Ladislav. *Kostol ako symbol. Kapitoly o sakrálnnej architektúre*. Bratislava: Lúč, 1995, s. 258.

široké celospoločenské hnutie, ktoré dnes nazývame v umeleckej oblasti klasicizmom, v sekulárnej začína osvietenstvom.

Spoločensko – cirkevný kontext

Myšlienková platforma osvietenstva prináša v tomto období nový pohľad na svet a človeka. Prevažuje racionalita, poriadok, disciplína a pozitívizmus. V istom zmysle sa navracajú tendencie sekularizmu,² v istom zmysle sa spoločenský poriadok spája s cirkevným, keďže náboženské štruktúry sú chápané ako dôležitá zložka uplatňovania štátnej politiky. Dominovať začína v prvej fáze tzv. osvietenský absolutizmus, kde moc, sústredená v rukách panovníka, slúži aj na presadzovanie nových trendov vo všetkých oblastiach života spoločnosti. Badateľné snahy centralizačných tendencií, ktorými vládcovia regulujú a ovplyvňujú rôznorodé oblasti verejného života – aj náboženské. Na strane druhej sa začínajú prejavovať tendencie, ktoré smerujú k uvoľňovaniu monarchistických väzieb a zväčšovaniu úlohy najmä meštianstva a postupne i priemyselníkov. To logicky smeruje k snahám o zmeny v spoločenskej štruktúre, ktorých najvýraznejším vyústením je francúzska revolúcia 1789 – 1799. Nový stavovský systém sa v tejto radikálnej polohe neudržal, paradoxne dospel k Napoleonovmu cisárstvu, ktoré uvrhlo Európu do série krvavých vojen. Na Viedenskom kongrese roku 1812 došlo síce k reštaurácii monarchizmu, ale nové idey sa už nezmazateľne usadili v spoločenskom myslení. Avšak uvedená situácia spôsobila, že napriek skutočnosti, že v ekonomickom rozvoji dominovali kapitalisti a v ideologickej oblasti to bola buržoázna inteligencia, realizátormi premien boli panovníci.³

Štáty začínajú náboženské inštitúcie vnímať ako prostriedok výchovy k uvedomenému občianstvu, poriadku a zákonnosti. Prízvukovanie pastoračnej, výchovnej a charitatívnej činnosti cirkevných inštitúcií, vedie viacerých panovníkov a svetské orgány k rušeniu kontemplatívnych reholí. Úsilie štátnej moci podriaďovať si všetky aspekty spoločenského života sa v etape osvietenského absolutizmu najdominantnejšie prejavili v rakúskej monarchii v období jozefínskych reforiem. Jozef II. nielen rušil mnohé kontemplatívne rehole a ponechával len tie, ktoré vykonávali praktickú činnosť (pedagogickú, zdravotnícku, charitatívnu ...),⁴ ale zasahoval aj do organizačných, kultových a liturgických otázok. Je reprezentantom „etatizmu“ – názoru, že štát ako najvyšší výtvar rozumu má zvrchovanú právomoc a jeho zosobnením je panovník.⁵

V tomto zložitom období sa vyvíja i pozícia cirkvi v štátnom organizme. Cirkev je zo strany štátnych predstaviteľov chápaná ako súčasť štátnych nástrojov najmä v úlohe výchovy, sociálnej starostlivosti, ale aj ako garant zachovávanania poriadku a disciplíny spoločenských vzťahov. Výrazným signálom zmeny bolo dočasné zrušenie Spoločnosti Ježi-

² Sv. Augustín používa tento pojem na pomenovanie toho, čo je svetské v protiklade s duchovným, cirkevným záležitosťami. V právnom zmysle sa začal používať pri rokovaní o westfálskom mieri v roku 1648. BALÁZS, Ján Krstiteľ. Sekularizácia: hrozba alebo šanca? In PIATROVÁ, Alena (ed.). *Kríza kresťanskej kultúry? Znepokojenie – nádej – perspektívy*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Filozofická fakulta, Inštitút kresťanskej kultúry, 2007, s. 15.

³ ŠÁŠKY, Ladislav. *Kamenná krása našich miest*. Martin: Osveta, 1981, s. 97. Vo Francúzsku napr. cisár Napoleon III., ktorý začal svoju politickú moc ako prvý prezident po reštaurácii Bourbonovcov.

⁴ ŠÁŠKY, Ladislav. *Kamenná krása našich miest*, s. 172.

⁵ Z tohoto pohľadu zaviedol aj dozor štátu nad cirkvou – „placetum regium“. HANUS, Ladislav. *Kostol ako symbol*, s. 260.

šovej pápežom Klementom XIV. roku 1773.⁶ Jednotlivé štáty stavajú na konkrétnych väčšinových cirkvách, podľa situácie katolíckej alebo protestantskej. Postupne sa začína uplatňovať zrovnoprávňovanie konfesí – v katolíckych štátoch protestantskej, v protestantských katolíckej, i keď v počiatočnom období existujú ešte obmedzenia pre konkrétne menšinové vierovyznania. Aj počas francúzskej revolúcie, ktorá bola silno protináboženská, zničila mnohé kláštory a kostoly (opátstvo Cluny) a vo vrcholnej fáze nastolila dokonca tzv. „kult rozumu“, sa vláda (konvent) snažila podriadiť duchovenstvo a využiť ho k štátnej službe. Tendencie ovplyvňovať výchovu kléru a budovať z duchovných ako by štátnych úradníkov,⁷ sú spoločné i všetkým osvietenkým monarchiám.

Charakteristika slohu

Myšlienkovú klímu klasicizmu v oblasti umenia formujú spoznávanie antickej, okrem rímskej aj gréckej minulosti a fascinácia jej harmonických kánonov. V spoločenskej a umeleckej oblasti sa tak opäť dostáva do popredia antický ideál, avšak v odlišnej polohe, ako bol v renesancii.⁸ Zmenu umeleckého prejavu podnietili i mnohé vykopávky antických miest (najmä Pompejí) a poznávatel'ské cesty, ktoré rozšírili poznatky o antickom umení a neskôr i umení starého Egypta. Antika sa stáva ideálom umeleckej tvorby.⁹ Študujú sa jej prejavy, kompozičné zákonitosti, tvaroslovie. Vo všetkých oblastiach výtvarného umenia – architektúry, sochárstva i maľby – je antika inšpiračným vzorom. Oceňuje sa vyváženosť a ušľachtilosť antických diel, ich striedmosť a pokoj, ktorý spočíva v pevnosti foriem a monumentalite. Teoretické práce J. Winckelmanna, D. Huma a I. Kanta sa stávajú ťažiskovým zdrojom vývoja umeleckej tvorby a formovania estetiky.¹⁰ Vzniká nový sloh – klasicizmus, vyjadrujúci nielen dobové estetické názory, ale súčasne sa stáva demonštrovaním nových spoločenských myšlienok. Francúzsky Národný konvent dokonca vyhlásil klasicizmus za oficiálny sloh francúzskej revolúcie¹¹ a spolu s empiriou sa stal aj slohom napoleonovského cisárstva, hlavne pre svoju monumentalitu a reprezentačnosť. Antický ideál v architektúre i výtvarnom umení sa kladie ako nedostupný vzor, ktorému sa treba prispôbiť.

Veľkým zdrojom antického štúdia sa stávajú Piranesiho grafické listy rímskych pamiatok.¹² Najlepšie na tom boli architektúra a sochárstvo, keďže čerpali z priamych vzorov. Naopak, maľba mala zložitejší problém – okrem pompejských fresiek a niekoľkých málo iných zlomkov neexistovali priame poznatky o antickom maliarstve. Maľba teda

⁶ BAGIN, Anton – KRAJČI, Jozef. *Kostoly a kaplnky hlavného mesta SSR Bratislavy*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1988, s. 35.

⁷ HANUS, Ladislav. *Kostol ako symbol*, s. 260.

⁸ Renesancia antiku neopakovala, ale stavala na jej princípoch a rozvíjala vlastný umelecký program. Klasicizmus poňal antiku ako vzor nie iba v základných princípoch tvorby, ale doslova z nej spravil ideál, ktorý je potrebné opakovať. Samozrejme, že aj v rámci takto nastolených súvislostí sa mnohí umelci prejavovali ako osobití tvorcovia, avšak v oveľa menšej miere a viac-menej výnimočne.

⁹ PIJOAN, José. *Dejiny umenia 8*, (trans. Soňa Hollá), Bratislava: Tatran, 1990, s. 129 a násl.

¹⁰ FREELANDOVÁ, Cynthia. *Teorie umění* (trans. Stanislava Jurčíková Suchanová) Praha: DOKOŘÁN, 2011, s. 19 – 20. Zjednodušene možno povedať, že Hume sa snažil stanoviť „normu vkusu“ a zdôrazňoval vzdelanie a skúsenosť. Kant sa sústredil najmä na schopnosť posudzovať krásu a vychádzal z toho, že krásu je vlastnosťou umeleckého diela nezávisle na našich preferenciách. Winckelmann ovplyvnil umeleckú tvorbu tým, že stanovil ako normu antický ideál.

¹¹ ŠÁŠKY, Ladislav. *Kamenná krásu našich miest*, s. 96.

¹² HANUS, Ladislav. *Kostol ako symbol*, s. 264.

musela antický vzor de facto umelo vytvoriť a kodifikovať.¹³ Klasicizmus v architektúre tľmočí myšlienku, že podstata harmonického účinku nespočíva v bohatstve a výnimočnosti foriem, ale v zákonitosti usporiadania prvkov, vo vytvorení jasného rádu stavby.¹⁴ V kompozícii využíva základné geometrické tvary a ich kombinácie, jasné objemy, vyvážené proporcie a striedme, prehľadné tvaroslovie a tektoniku. Vzor vo „vyváženosti a čistote antickej architektúry“ vedie aj k uplatňovaniu antickej dekoru (perlovec, meander, vajcovec, ...). Paradoxne však klasicizmus, ktorý chce dosahovať antickej ideál – stavia na nesprávnych záveroch. Historik umenia a estetik J. J. Winckelmann považoval belosť mramoru za antickej kánon.¹⁵ Postuluje čistotu a jasnosť povrchov a prirodzené pôsobenie kameňa – čo bol optický omyl vyvolaný zánikom pôvodných farebných úprav povrchov plastík i architektúr. Klasicizmus tak postavil ideál, ktorý v realite nikdy neexistoval,¹⁶ zákonitosťou tvorby sa stáva proporcionalita. K jej racionalizácii prispeli i dokonalejšie zobrazovacie metódy – najmä moderná deskriptívna geometria, ktorú zaviedol v roku 1798 Gaspard Monge.¹⁷

Nábožensko – liturgické otázky

Liturgia je v dobe osvietenstva hodnotená najmä zo zorného uhla spoločenského významu, hlavne pastorácie; smeruje sa k jej jednoduchosti a prehľadnosti.¹⁸ Prevláda snaha redukovať množstvo ľudových pobožností, ktoré boli typické v barokovom období. V rámci postupujúcej sekularizácie začína štát preberať mnohé inštitúcie pôvodne spravované cirkevnou organizáciou. Na katolíckej cirkevnej pôde sa vyskytujú, najmä v nemeckých krajinách, snahy po liturgickej reforme, ktoré predznamovali neskoršie pokusy v druhej polovici 19. stor.¹⁹ Začína sa prízvukovať morálny charakter náboženského diania. Od náboženstva sa očakáva výchova k morálnosti a zákonnosti. Principiálne liturgické prejavy sa vo svojej podstate nemenia ani na strane katolíckej, ani protestantskej. Pre katolícku liturgiu je to stále bohoslužba slúžená pri oltári chrbtom k ľudu, čo podmieňuje prevahu pozdĺžnych dispozícií. Jedine liturgické čítania a kázne sa konajú smerom k zhromaždeniu veriacich, na čo slúži ambona a vyvýšená kazateľnica. Protestantské liturgie sú založené hlavne na kázaní – preto využívajú najmä halové a centrálné dispozície, predstavujúce vhodnejšie sústredenie veriacich i akusticko – vizuálne vnímanie. Centrálné dispozície umožňujú lepšiu orientáciu veriacich na kazateľa – optické i akustické vnemy a v kombinácii s obvodovými emporami (často vo viacerých podlažiach) umožňujú umiestniť do chrámu väčší počet veriacich. Vyvinul sa aj tzv. „kazateľnicový oltár“ – kde oltárna menza, retábulum a kazateľnica vytvárajú jeden architektonický celok.²⁰

¹³ PIJOAN, José. *Dejiny umenia* 8, s. 138.

¹⁴ STRUHÁR, Alojz. *Geometrická harmónia historickej architektúry na Slovensku*. Bratislava: Pallas, 1977, s. 169.

¹⁵ VÁCHA, Zdeněk. Polychromie a prezentace kamene, In *Zborník prednášok 17. medzinárodného seminára o reštaurovaní. Záhorie 2019*. Senica: RESTAU ART, 2019, s. 57.

¹⁶ HANUS, Ladislav. *Kostol ako symbol*, s. 264. Gotthold Ephraim Lessing napr. postavil súsošie Laokoona ako ideál, to však v skutočnosti predstavuje už neskorú formu antickej umenia.

¹⁷ STRUHÁR, Alojz. *Geometrická harmónia historickej architektúry na Slovensku*, s. 173.

¹⁸ ADAM, Adolf. *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 52.

¹⁹ ADAM, Adolf. *Liturgika*, s. 52.

²⁰ WEYERS, Willi – BARTNING, Otto. *Kirchen. Handbuch für den Kirchenbau*. München: Verlag Georg D. W. Callwey, 1958, s. 250.

Typologické formy

Klasicistické prejavy našli svoj prvý prejav vo Francúzsku – tu pôdu pre ne pripravovalo už francúzske baroko, ktoré nikdy nedosahovalo hravosť a dynamiku talianskeho, ale bolo charakteristické väčším dôrazom na statickosť, vyváženosť a poriadok.²¹ Prvé lastovičky v sakrálnnej tvorbe boli v zásade prístavbami – resp. doplnkami k starším hmotám – ako upravené priečelia chrámu Saint Sulpice s architrávom neseným iónskymi stĺpmi, alebo chrámu Saint Eustache s motívom portiku.²² V duchu opakovania antického ideálu bol postavený kostol Saint Madeleine v Paríži, ktorého exteriér je replikou gréckeho chrámu typu „peripteros“. Tento príklad priameho uplatnenia antického vzoru je vlastne prejavom totálneho historizmu. V skutočnosti tu však dochádza k istému rozporu. Interiér je riešený veľkolepo v odkazoch na rímsku imperiálnu antiku, čo je v istom zmysle rozporom s exteriérom charakteru kópie skôr gréckej antiky. Navyše pôdorys vychádza z overenej schémy jednolodia s kaplnkami, ktorú do sakrálnnej architektúry vniesol barokový Vignolov chrám Il Gesú v Ríme a barokový koncept odráža aj zastropenie niekoľkými poliami kopúl. Tie sa však navonok neprejavujú, ale pôsobí tu priebežná sedlová strecha. V tomto zmysle by sme mohli hovoriť o jednom z prvých prejavoch eklektiky. A tiež o príklade, ako exteriér neodráža vnútorné hmotovo – priestorové kvality interiéru. Takáto antická replika sa v sakrálnom staviteľstve neujala, hlavne z dôvodu odkazu na pohanské chrámy,²³ i keď, podľa vzoru Saint Madeleine, vzniklo niekoľko kostolov na francúzskom vidieku.

Za vrchol francúzskeho klasicizmu sa považuje Sufflotov parížsky „Panteón“ (kostol sv. Genovévy).²⁴ Pôsobí tak hlavne vďaka svojej mohutnej kopule na vysokom tambúre obohnanom kolonádou a stĺpovým portikom pred hlavným priečelím. Pôdorysne neprináša nové riešenie – je to rovnoramenný kríž a v tvarosloví možno spoznať aj odkazy na palladiovské motívy, či inšpirácie londýnskou katedrálou St. Paul. Ani Panteón sa nestal vzorovým modelom klasicistického chrámu, i keď jednotlivé prvky jeho tvaroslovnia (tympanón, portikus, kupola, ...) našli širšie uplatnenie na sakrálnych stavbách.

V typologickej oblasti všeobecne nemožno hovoriť o nových modeloch. V klasicizme sa uplatňuje v sakrálnom staviteľstve centrálna i pozdĺžna koncepcia, v obľube je dvojvežová fasáda rovnako ako fasáda s centrálnou vežou i používanie kopule. Mení sa predovšetkým tvaroslovie a chrám sa obohacuje o portikus, tympanón a termálne okná. Pri centrálnych dispozíciách sa často používa vnútorný oválny priestor zovretý vo vonkajšom obdĺžnikovom tvare s výstupkami. Celok pôsobí vyvážene, prísne a striedmo.²⁵ Hoci protestantské chrámy viac používajú centrálnu dispozíciu, vonkajšie rozdiely konfesnej príslušnosti sa postupne stierajú.

²¹ STRUHÁR, Alojz. *Geometrická harmónia historickej architektúry na Slovensku*, s. 166.

²² PIJOAN, José. *Dejiny umenia* 8, s. 129.

²³ LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie. Architektúra na Slovensku od Hefeľeho po Jurkoviča*. Bratislava: Perfekt, 2008, s. 27.

²⁴ HANUS, Ladislav. *Kostol ako symbol*, s. 284.

²⁵ BOTEK, Andrej. *Sakrálna architektúra. Tvorba vo vzťahu k historickej štruktúre* (dizertačná práca), Bratislava: Katedra obnovy architektonického dedičstva, Fakulta architektúry STU, Bratislava, 2005, s. 26.

Príklad Slovenska

Pre územie Slovenska je dôležitý vývoj v habsburskej monarchii, ktorej bolo súčasťou. Predstupňom je tu akýsi zmiešaný barokovo – klasicistický prúd, prejavujúci sa najmä pri prefasádovaní starších chrámov (napr. bývalý dominikánsky kostol v Banskej Štiavnici), ktorý doznieva nielen do konca 18. stor., ale v katolíckom staviteľstve sa s jeho prvkami stretávame aj v 19. stor. Klasicistickým tendenciám napomohla aj centralizácia stavebných orgánov: V 60. rokoch vzniká Uhorská stavebná kancelária v Bratislave, neskôr jej úlohu preberá centrálna Dvorská stavebná kancelária vo Viedni, založená Jozefom II.²⁶ Uvedená centralizácia stavebných – modely, ktoré stavebníci mohli uplatniť akoby výberom z katalógu. V oblasti cirkevného staviteľstva šlo hlavne o jednodolia s vežou na priečelí, aplikované v mnohých vidieckych sídlach. Dvorská stavebná kancelária výrazným spôsobom prispela i k šíreniu vzorov evanjelických kostolov.²⁷

Katolícke staviteľstvo

Oproti barokovému obdobiu bola produkcia katolíckych chrámov nižšia, prevažne šlo o jednodľové kostoly s fasádou jedновеžovou (Bánovce nad Bebravou, Dobšiná, Zlaté Moravce, ...), alebo dvoježovou (Banská Bystrica, Kríž nad Hronom, Levice, Halič, ...), čím nadväzovali na barokové vzory, ale tvaroslovne a v detailoch boli podriadené klasicistickému módu (architrávy, vlysy, tympanóny, portiky, termálne okná) s celkovou striedmou ozdobnosťou a monumentálnou vyváženosťou.²⁸ Často dochádzalo k prefasádovaniu starších architektúr v duchu klasicistického tvaroslovia. Impulzom v katolíckom staviteľstve bolo aj rozdelenie ostrihomskej a jágerskej diecézy, čím vznikli nové biskupstvá banskobystrické, rožňavské, spišské a košické.²⁹ K výrazným stavbám patrí biskupský kostol v Kríži nad Hronom z rokov 1806 – 1813 (Florián Dom)³⁰ s dvoježovou fasádou. Tympanón s volútami i rímsa veží s výkrojom pôsobia ešte barokovo, fasáde však dominuje predsadený stĺpový portikus s tympanónom.

V katolíckom staviteľstve sa uplatňovali aj centrálné dispozície, i keď v menšom meradle, ako u protestantských cirkví. Spomenúť možno najmä bratislavský kostol sv. Ladislava (1830 – 1831) – niekdajší kostol mestského chudobinca, ktorý projektoval významný bratislavský staviteľ Ignác Feigler st. Stojí na mieste stredovekého špitála antonitov. Je umiestnený v strede komplexu budov a na fasáde sa prejavuje prísny tvaroslovím, vežou a tympanónom. V podstate celé priečelie je zovreté vysokým prístenným portikom s dvojicami pilastrov, ukončeným mohutným štítom. Fasáda medzi pilastrami má vstup s rímsou v nadpraží a v ďalšej etáži veľké termálne okno zdobené archivoltou s výraznými kazetami. Nad tympanónom je trojitý atikový odskok a nad ním sa týči hranolová veža s veľkým zvukovým otvorom, v nárožiach zovretá pilastrami. Svojím zasadením do strednej osi bloku budov vytvára táto skladba jednotný celok s jasným kom-

²⁶ Allgemeine Ober Hofbau Direction. Jej riaditeľom sa stal bývalý riaditeľ Uhorskej kancelárie F. A. Hillebrandt. ŠÁŠKY, Ladislav. *Kamenná krása našich miest*, s. 106; ŠTRUHÁR, Alojz. *Geometrická harmónia historickej architektúry na Slovensku*, s. 169.

²⁷ LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*, s. 18.

²⁸ ŠÁŠKY, Ladislav. *Kamenná krása našich miest*, s. 140.

²⁹ LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*, s. 24.

³⁰ LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*, s. 27.

pozičným vrcholom.³¹ Skladbu rímsy na konzolách podľa portálu opakujú aj okná na prvom poschodí. Dispozíciu tvorí oválna loď s radiálnymi kaplnkami vo forme ník a nadväzujúcim presbytériom, ktorým je zdôraznená pozdĺžna os. Dispozícia je inšpirovaná barokovým kostolom trinitárov.³² Kopula lode sa podobne na exteriéri neprejavuje. Naproti tomu kopula kostola sv. Rozálie v Komárne z roku 1844 nad eliptickou centrálou tvorí jeho výraznú pohľadovú dominantu a spolu s dvojvežím odkazuje na inšpirácie z ostrihomskej baziliky.³³ Ojedinelo je formovaný empírový kostol v Čataji (1820 – 1830), kde ku pozdĺžnej lodi je pripojené rotundové presbytérium, ktoré celej hmote dominuje. Dvojvežový jelsavský farský kostol má dispozíciu blízku gréckemu krížu, podobne, ako trojloďový kostol v Detve, ktorý svojimi bočnými emporami pripomína evanjelické interiéry. Častým prvkom interiérového riešenia kopúl, ale aj konchy presbytéria, bolo kazeťovanie (kostol v Devíne).

Tolerančné kostoly

Ešte pred tolerančným patentom postavili evanjelici v Bratislave dva kostoly: trojloďový „veľký“ evanjelický (pre nemeckých veriacich) 1774 – 1776 a jednolďový „malý“ evanjelický (pre slovenských a maďarských evanjelikov) 1776 – 1778.³⁴ Ide o stavby prechodného barokovo – klasicistického štýlu s prvkami luisézu. Prvý z nich stojí na mieste niekdajšieho dreveného tolerančného kostola a projektoval ho známy architekt Mathias Walch. Opakuje halové nemecké dispozície a má empory v dvoch poschodiach po celom obvode. Dispozíčne ide o rozmernú trojloďovú halu zaklenutú piatimi poliami pruských klenieb – čo je ešte barokovým dedičstvom.³⁵ Z dôvodu obmedzení bol postavený vo vnútri parcely a z ulice nebol vnímateľný. Stal sa vzorom pre riešenie viacerých tolerančných evanjelických chrámov.³⁶ Malý evanjelický kostol v Bratislave projektoval Franz Römisch. Je súčasťou uličnej zástavby a ešte viac udržuje barokové reminiscencie.

Pre rozvoj sakrálneho staviteľstva mal veľký význam tzv. „tolerančný patent“ Jozefa II. vydaný v októbri 1781, ktorý zrovnoprávňoval protestantské vierovyznania – evanjelické a kalvínske (ale aj pravoslávne a židovské).³⁷ V tomto výnose sa povoľovali aj novostavby zmienených konfesií, avšak, mali ešte obmedzujúce podmienky: nesmeli mať vežu, presbytérium viditeľné v exteriéri, zvony, ktoré mali byť situované mimo námestia.³⁸ Uvedené regulatívy mali za cieľ vizuálne odlíšenie týchto stavieb od katolíckych kostolov. Vznikli tzv. „tolerančné kostoly“, často na mieste starších drevených artikulárnych chrámov. Nutnosť dodržania obmedzujúcich podmienok viedla k formovanému nadviazaniu na staršie halové kostoly holandské a nemecké.

³¹ KUHN, Ivan – FOLTÝN, Ladislav – KEVICZKY, Alexander – STRUHÁR, Alojz. *Klasicistická architektúra na Slovensku. Príspevok k jej dejinám*. Bratislava: Tvar, 1955, s. 125.

³² BAGIN, Anton – KRAJČI, Jozef. *Kostoly a kaplnky hlavného mesta SSR Bratislavy*, s. 101.

³³ ŠÁŠKY, Ladislav. *Kamenná krása našich miest*, s. 140; HUDÁK, Peter. Kostol sv. Rozálie v Komárne. In *Pamiatky a múzga. Revue pre kultúrne dedičstvo*, 2011, č. 4, s. 20. Tvaroslovné vychádza skôr z palladiovských motívov, než z rímskeho Panteónu.

³⁴ ŠÁŠKY, Ladislav. *Kamenná krása našich miest*, s. 144 – 145.

³⁵ LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*, s. 19.

³⁶ ŠÁŠKY, Ladislav. *Bratislava, mesto na Dunaji*. Bratislava: Smena, 1992, s. 103.

³⁷ ŠÁŠKY, Ladislav. *Kamenná krása našich miest*, s. 145.

³⁸ ŠÁŠKY, Ladislav. *Kamenná krása našich miest*, s. 145.

Prvé tolerančné kostoly vykazujú ešte barokovo – klasicistické tvaroslovie. Kostoly vznikali pozdĺžne trojloďové (v Jelšave, Liptovskom Mikuláši, kalvínsky v Moldave) i jednolďové, ukončené vnútorným presbytériom (Dolný Kubín, Gelnica, Holíč, Krupina, Rimavská Sobota, a iné). Aplikovali sa i kostoly s centralizujúcim riešením – s bočným rozšírením v strede osi (niekedy len vo forme rizalitov), pripomínajúce krížovú dispozíciu (Spišská Belá, Spišské Vlachy, ...). Vzorom pre ne bol drážďanský kostol „Frauenkirche“.³⁹ Pre všetky spomenuté typy boli typické vnútorné empory, často realizované po všetkých troch bočných stranách.⁴⁰ Toto riešenie vyplýva z hlavnej liturgickej požiadavky, ktorá kladie dôraz na kázeň. Presbytérium bolo vytvorené ako interiérové v tvare segmentu, polygónu, či polkruhu s umiestneným hlavným oltárom. Niektoré z nich mali, napriek predpisom, vonkajšie priznané presbytérium (Spišská Belá).

Potolerančné kostoly

Nástupca Jozefa II. – Leopold II., zrušil obmedzujúce ustanovenia, čím sa od roku 1797 začína ďalšia éra v stavebnom výraze protestantských chrámov a mnohé staršie kostoly začínajú s prístavbou veží. Mnohé z veží však boli zrealizované až s väčším časovým odstupom, napr. k evanjelickému kostolu v Jelšave (1784 – 1785) pristavali klasicistickú vežu v 30. rokoch a kostolu v Pezinku z r 1783 pristavali vežu až na prelome 50. – 60. rokov 19. stor. už v neslohovom výraze.⁴¹ V 19. stor. už z hľadiska vonkajšieho výrazu nie je konfesné pozadie poznateľné, značná časť kostolov vzniká na princípe jednolodia s viacerými poľami pruských klenieb a s vežou v priečelí (Poprad, Sabinov, Trenčín, ...). Vzhľadom na dôraz kázne pri bohoslužbách preferujú protestantské cirkvi viac centrálnu dispozíciu, než je to u katolíckych stavieb.

Z kostolov centrálného typu treba spomenúť najmä Banskú Štiavnicu, Banskú Bystricu, Zemianske Podhradie, Košice a Levoču. Kostol v Banskej Štiavnici od známeho architekta Johanna Josefa Tallherra stavali v rokoch 1794 – 1796.⁴² Začlenil sa do uličnej fronty námestia oproti radnici a stredovekému kostolu sv. Kataríny. V uzavretom obdĺžnikovom priestore s polkruhovými nikami je umiestnená elipsová empora. Kupola kostola sa prejavuje aj navonok vystupujúcim tambúrom. Celkový dojem fasády je dominantný, autor ho vhodne vkomponoval do domového bloku, v ktorom vizuálne vrcholí.⁴³ Celé priečelie ovláda plytký portikus vysokého rádu s tympanómom, v detailoch je tvaroslovie ešte luisézne.

Banskobystrický kostol projektoval Michael Pollack, stojí na pozemku samostatne, je riešený na pôdoryse kríža, empora, nesená piliermi, má na prvom podlaží tvar elipsy a centrálny priestor zaklenuje placka.⁴⁴ Exteriér je striedmy a vyvážený, vstup má jednoduchý rovný portikus s termálnym oknom nad rímou. Vstupnú os podporuje ešte

³⁹ LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*, s. 20.

⁴⁰ LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*, s. 20.

⁴¹ ŠÁŠKY, Ladislav. *Kamenná krása našich miest*, s. 145.

⁴² KRIVOŠOVÁ, Janka a kol. *Evanjelické kostoly na Slovensku*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 2001, s. 142, 169.

⁴³ LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*, s. 21.

⁴⁴ KUHN, Ivan – FOLTÝN, Ladislav – KEVICZKY, Alexander – STRUHÁR, Alojz. *Klasicistická architektúra na Slovensku*, s. 123.

⁴⁵ POHANIČOVÁ, Jana. *Výnimočné stavby dlhého storočia. Od klasicizmu k moderne v architektúre na Slovensku*. Bratislava: Trio Publishing 2011, s. 13.

menší strešný štít. Kostol je bez veže – hoci ho stavali od roku 1800, teda po zrušení stavebných obmedzení, charakterom sa radí ešte ku skupine kostolov tolerančných. Ojedinelý kostol v Zemianskom Podhradí (1784 – 1801) má kruhový pôdorys s obvodovou stĺpovou kolonádou. Vznikol na základe skice barónky Príleskej.⁴⁵ Kostol v Košiciach (Georg Kitzling, 1804 – 1816) je založený na krížovej dispozícii s centrálnou elipsou.⁴⁶ Priečelie však tvorí mohutne pôsobiaca dvojvežová fasáda barokovo – klasicistického charakteru. Levočský kostol z rokov 1832 – 1837 navrhol Anton Povolný.⁴⁷ Je to centrálna dispozícia krížového pôdorysu lodí rovnakej šírky, presbytérium zdôrazňuje apsidálne ukončenie. V nárožiach sú menšie kubusy. Skladba je jasná a prehľadná, striedmeho tvaroslovia, vytvára monumentálny účinok. Nad centrálnou kopulou sa dvíha oktogón tambúru. Stojí voľne v priestore námestia, kde dopĺňa objektívnu zostavu chrámu sv. Jakuba a radnice. Redukované tvaroslovie je znakom neskorého klasicizmu s dôrazom na proporčné vzťahy.⁴⁸

Synagógy

V dobe osvietenstva sa začína postupne meniť aj miesto židovského obyvateľstva v spoločnosti. Tolerančným patentom síce došlo k uvoľneniu obmedzení pre židovské komunity, na druhej strane však v zmysle ústredného štátneho patronátu nad cirkevnými záležitosťami Jozef II. zrušil rabínske sudy, zakázal používať hebrejčinu a jidiš a zaviedol povinnosť prijímania rodových mien.⁴⁹ Prijatie tolerančného patentu bolo impulzom aj pre stavby synagóg. Začali ich budovať tiež v intenciách klasicistickej výrazovosti. Medzi prvé patrili napr. synagógy v Bardejove (dokončená 1817) a Stupave (1803), v hmotovej podobe bezvežovej halovej stavby, v interiéri uplatňujúc tzv. „poľský typ“ – zaklenutie deviatimi klenbovými poľami.⁵⁰ Je to spôsobené aj postupným prílivom židovského obyvateľstva z Haliče od polovice 18. stor., spočiatku najmä do hraničných oblastí.⁵¹ Niektoré sú jednoduché s veľmi redukovaným tvaroslovím (napr. v Horných Saliboch z roku 1800).⁵² Typickou súčasťou interiérov sú bočné empory, kde sa podľa predpisov zhromažďovali na bohoslužbu ženy oddelene od mužov, pre ktorých bolo určené ústredné podlažie. Dôraz bol sústredený na zvýšené pódium pre čítanie Tóry (bíma, al memor) s baldachýnom a miesto jej umiestnenia – najčastejšie vo forme výtvarne zdobeného výklenku, prípadne so skriňou (haron hakodeš). Zakrytý bol tkanou oponou so symbolikou dosiek desatora, Dávidovou hviezdou, korunou, či dvojicou stĺpov (Jáchin a Boáz) odkazujúcou na Šalamúnov jeruzalemský chrám. Pripomienkou jeruzalemského chrámu je

⁴⁵ KRIVOŠOVÁ, Janka a kol. *Evanjelické kostoly na Slovensku*, s. 198; LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*, s. 21.

⁴⁶ KRIVOŠOVÁ, Janka a kol. *Evanjelické kostoly na Slovensku*, s. 148; POHANIČOVÁ, Jana. *Výnimočné stavby dlhého storočia*, s. 14.

⁴⁷ LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*, s. 22.

⁴⁸ Na fasáde sa uplatňuje proporcia zlatého rezu. STRUHÁR, Alojz. *Geometrická harmónia historickej architektúry na Slovensku*, s. 206.

⁴⁹ KOLLÁR, Daniel – LACIKA, Ján – POHANIČOVÁ, Jana. *Kultúrne krásy Slovenska. Synagógy*. Bratislava: DAJAMA, 2013, s. 14.

⁵⁰ LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*, s. 24.

⁵¹ KÓNIA, Peter. Židia v mesteckách panstva leleského prepošstva: Kráľovskom Chlmcí a Veľkých Kapušanaoch v 18. a 19. storočí, In *Historia Ecclesiastica*, XII, 2021, č. 2, s. 102.

⁵² BÁRKÁNY, Eugen – DOJČ, Ľudovít. *Židovské náboženské obce na Slovensku*. Bratislava: VESNA, 1991, s. 145.

aj večné svetlo, ktoré visí nad skriňou Tóry.⁵³ Po polovici 19. stor. vznikli napr. synagógy v Leviciach, Šaštíne a poslednou stavbou v duchu neskoroklasicistického tvaroslovia bola ortodoxná synagóga v Trnave (1860).⁵⁴ Významnou neskoroklasicistickou realizáciou je synagóga v Liptovskom Mikuláši (1842 – 1846):⁵⁵ rozsiahla pseudohalová stavba s empormi na troch stranách, zaklenutá centrálnou kopulou a systémom placiiek v subordinovaných priestoroch. Priečeliu dominuje mohutný portikus na celú výšku, ukončený tympanónom. Rešpektujúc zákaz zobrazovania nachádzame interiéri synagóg s dekoratívnou a ornamentálnou výtvarnou výzdobou. Od druhej polovice 19. stor. sa na synagógach začína už uplatňovať špecifický „orientálny štýl“.

Symbolická a výtvarná interpretácia

Klasicistický kostol prináša minimum vkladu do symbolickej interpretácie. Používa tradičnú tvarovú a pôdorysnú znakovosť. Skôr možno konštatovať, že na jeho formovaní sa uplatňuje celkový racionalisticko – spoločenský myšlienkový základ. Svojou prísnosťou je prejavom dôstojnosti a vážnosti cirkevnej inštitúcie. V chladnom a vyváženom interiéri dominuje úctivosť a subordinácia, citovosť je potlačená. Kostol je takto akoby „sídлом Božej inštitúcie“ (tento výraz zavádzam pracovne), jeho prítomnosť je síce v katolíckej konfesii zvýraznená večným svetlom, ale celkové pôsobenie je odosobnené. Chrám pripomína Boha skôr ako kodifikátora dekalógu, ako toho, ktorý stanovil presný poriadok sveta.⁵⁶

V umeleckom utváraní je celkový dôraz daný skôr na didakticko – morálne výpovede. V zásade sa stráca zmysel pre symbol, na jeho miesto nastupuje alegória. Jej úloha je hlavne reprezentačná, ilustračná a didaktická.⁵⁷ Obrazy charakterizuje dôraz na linearnosť, kolorit je potláčaný, vytrácajú sa dramatické svetelné efekty, výjavy sú zobrazované v rovnomernom chladnom svetle s minimom tieňov, aby boli jasne čitateľné. Umelecké diela, redukované a rozmiestňované do presne vymedzených častí, už nemôžu zapôsobiť na človeka komplexným dojmom, ako to poznalo baroko. Umelecké dielo je spolutvorcom vnútorného výrazu, ale je jasne podriadené a jeho pôsobenie vyhradené do určených celkov. Stráca sa baroková komplexnosť spoločne chápaného libreta, kde umelecké diela sa vzájomne dopĺňajú a v súvislostiach odhaľujú nové ikonologické obsahy.⁵⁸ V klasicistickom chráme pôsobia izolovane, ich účinok je sústredovaný na konkrétny oltár, konkrétny obraz, či plastiky. Výjavy sú didaktické, tomu zodpovedá i vlastná výrazovosť, podriadená zrozumiteľnosti. Sú to civilne pôsobiace realistické motívy s náboženským pátosom, často s odstupom k veriacemu. Vierouku sprostredkujú, svätcov a anjelov podávajú vo vznešených pózach, ale citové zaangažovanie je v úzadí. V protestantských chrámoch, sú umelecké diela sústredené výlučne na oltárnu architektúru,

⁵³ KOLLÁR, Daniel – LACIKA, Ján – POHANIČOVÁ, Jana. *Kultúrne krásy Slovenska. Synagógy*, s. 5.

⁵⁴ KOLLÁR, Daniel – LACIKA, Ján – POHANIČOVÁ, Jana. *Kultúrne krásy Slovenska. Synagógy*, s. 18.

⁵⁵ LENARTOVÁ, Lucia – CORANIČ, Jaroslav. Sakrálna židovská architektúra Liptova v historicko – religio-nistickom kontexte. In *Historia Ecclesiastica*, XI, 2020, č. 2, s. 107 – 118.

⁵⁶ BOTEK, Andrej. *Sakrálna architektúra. Tvorba vo vzťahu k historickej štruktúre*, s. 27.

⁵⁷ HANUS, Ladislav. *Kostol ako symbol*, s. 263.

⁵⁸ BOTEK, Andrej. Výtvarné diela v sakrálnej architektúre. In HLINICKÝ, Jozef a kol. *Sakrálny priestor na začiatku 21. storočia*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Filozofická fakulta, Inštitút kresťanskej kultúry, 2002, s. 65.

prípadne zdobenie kaziet empor, keďže neexistuje prax uctievania svätých. Na hlavnom oltári býva najčastejšie zobrazený ukrižovaný Kristus, ale aj iné motívy z Evanjelií (Premenenie Pána, rozhovor so Samaritánkou, Ježišove kázne, posledná večera, a pod.). Práve v 1. polovici 19. stor. sa v chrámových interiéroch etabluje náboženská maľba „nazarénskeho štýlu“ a jej napodobeniny, čo patrí k najrozpačitejšiemu obdobiu v rámci celých dejín umenia.⁵⁹

Záver

Od polovice 18. stor. dochádza v myslení k dôrazu na racionalizmus, pozitivizmus i k spoločenským zmenám, ktoré vedú k sekularizácii a chápaní úlohy cirkví pri budovaní štátneho poriadku. V tomto období vzniká klasicizmus ako umelecký štýl, ktorý čerpá inšpiráciu z klasickej rímskej a gréckej tvorby. Antické umenie sa kladie ako ideál. Uvedené tendencie sa uplatňujú aj v oblasti sakrálnej architektúry. Tá – oproti barokovej dynamike – prináša striedmosť, vyváženosť, proporcionalitu a pôsobí inštitucionálne. Nevznikajú nové dispozičné, či hmotné koncepty, mení sa však celková kompozícia, tvaroslovie a výrazovosť. Významným spôsobom zasiahol do vývoja v našich podmienkach cisár Jozef II., a to jednak tolerančným patentom z roku 1781, ktorým zrovnoprávnil vierovyznania, ale tiež rušením viacerých kláštorov kontemplatívnych reholí a podriaďovaním cirkevných štruktúr štátu. Katolícke staviteľstvo pokračuje prevažne v pozdĺžnych formách dispozícií, evanjelické chrámy rozvíjajú viac koncepcie centrálné. Počiatočné obmedzenia evanjelických kostolov (absencia veží, presbytérií a pod.) sa postupne rušia a od 19. stor. už niet vizuálneho rozdielu medzi chrámami jednotlivých konfesíí. Sakrálne staviteľstvo obľubuje jednovežové i dvojvežové priečelia, kopuly, využíva presadené, alebo prístenné portíky a tympanóny, termálne okná i klasicke ornamentálne prvky. V tomto štýle u nás vznikajú i prvé židovské synagógy. Klasicizmus sa tak výrazným spôsobom zapísal do vývoja sakrálnej architektúry aj na našom území.

ZOZNAM PRÍLOH

- 01 Paríž, Pantheón, pohľad. Zdroj: Ladislav Hanus. *Kostol ako symbol*, s. 284.
- 02 Paríž, Pantheón, pôdorys. Zdroj: Ladislav Hanus. *Kostol ako symbol*, s. 284.
- 03 Paríž, Saint Mardeléine, pohľad. Zdroj: Ladislav Hanus. *Kostol ako symbol*, s. 2.
- 04 Paríž, Saint Mardeléine, pôdorys. Zdroj: Ladislav Hanus. *Kostol ako symbol*, s. 284.
- 05 Bratislava, kostol sv. Ladislava. Zdroj:
https://www.google.com/search?q=+kostol+sv.+Ladislavbratislava&tbm=isch&ved=2ahUKEwif15u6nu31AhUyPewKHWCyDgwQ2-cCegQIBAA&oeq=+kostol+sv.+Ladislavbratislava&gs_lcp=CgNpbWcQAzIGCAAQBxAeOgUIABCABDoECAAQGD0ICAAQCBAHEB5QuwxYijxg1T9oAHAAeACAAYIBiAGwC5IBAzkuNpgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&scient=img&ei=3AAYt_rELL6sAfg5Lpg&bih=937&biw=1920#imgrc=y2B81XvRCdTEsM
- 06 Biskupský kostol – Kríž n/Hromnom. Zdroj: <https://apsida.sk/c/1493/ziar-nad-hromom>
- 07 Komárno, kostol sv. Rozálie. Zdroj: <https://mapio.net/s/61203135/>

⁵⁹ KVASNICOVÁ, Magdaléna. Obnoviť dialóg. Na margo súčasného vzťahu cirkvi a umenia. In KVASNICOVÁ, Magdaléna – ŠLACHTA, Štefan – ČARNÝ, Ladislav (eds.) *Miesto pre modlitbu*. Zborník z konferencie. Bratislava: Vysoká škola výtvarných umení, 2000, s. 77.

- 08 Kostol v Čataji. Zdroj: <https://www.turistika.cz/mista/cataj-kostol-svatej-margity/foto>
- 09 Bratislava – Veľký evanjelický kostol. Zdroj: Archív ÚTDAOP, FAD STU.
- 10 Bratislava – Veľký evanjelický kostol. Interiér. Zdroj:
https://www.google.com/search?q=ve%C4%BEk%C3%BD+evanjelick%C3%BD+kostol+bratislava&tbm=isch&ved=2ahUKEwi71eWZnu31AhXEgSoKHd10DasQ2-cCegQIBAA&oq=ve%C4%BEk%C3%BD+evanjelick%C3%BD+kostol+bratislava&gs_lcp=CgNpbWcQAzIFCAAQgAQyBAGAEbG6BggAEAUQHjoGCAAQCBAeOgYIABAH EB5Q4gxY3kBgkRoAHAAeAGAAbMCiAH7D5IBBzguOS4wLjGYAQCgAQGqAQnd3Mtd2l6LWltZ8ABAQ&scient=img&ei=mAAYvubEcSDqgHd6bXYCg&bih=937&biw=1920#imgrc=JIFjRD6DrATUQM&imgdii=U8_J8cfozunTM
- 11 Bratislava – Veľký evanjelický kostol. Exteriér. Zdroj:
https://www.google.com/search?q=ve%C4%BEk%C3%BD+evanjelick%C3%BD+kostol+bratislava&tbm=isch&ved=2ahUKEwi71eWZnu31AhXEgSoKHd10DasQ2-cCegQIBAA&oq=ve%C4%BEk%C3%BD+evanjelick%C3%BD+kostol+bratislava&gs_lcp=CgNpbWcQAzIFCAAQgAQyBAGAEbG6BggAEAUQHjoGCAAQCBAeOgYIABAH EB5Q4gxY3kBgkRoAHAAeAGAAbMCiAH7D5IBBzguOS4wLjGYAQCgAQGqAQnd3Mtd2l6LWltZ8ABAQ&scient=img&ei=mAAYvubEcSDqgHd6bXYCg&bih=937&biw=1920#imgrc=WRSltBpI3wg44M
- 12 Zemianske Podhradie, evanjelický kostol. Zdroj:
https://www.google.com/search?q=evanjelick%C3%BD+kostol+zemianske+podhradie&tbm=isch&ved=2ahUKEwi9g_T8ne31AhVR8BQKHWagBLoQ2cCegQIABAA&oq=evanjelick%C3%BD+kostol+zemianske+podhradie&gs_lcp=CgNpbWcQAzIECAAQGDofCAAQgAQ6BAGAEENQuwhYqytgsi5oAHAAeAGAAyIBiAHYD5IBBDE0LjeYAAQCgAQGqAQnd3Mtd2l6LWltZ8ABAQ&scient=img&ei=XuAAYr3cKtHgUbAktAI&bih=937&biw=1920#imgrc=BcFBwysAxR-rHM
- 13 Levoča, evanjelický kostol. Zdroj:
https://www.google.com/search?q=evanjelick%C3%BD+kostol+levo%C4%8Da&tbm=isch&ved=2ahUKEwjkvfG8ne31AhVdh_0HHQX-DbwQ2cCegQIABAA&oq=evanjelick%C3%BD+kostol+levo%C4%8Da&gs_lcp=CgNpbWcQAzIFCAAQgAQ6BAGAEbG6BAGAEENQhQ9YqB1giyJoAHAAeACAAYIBiAG9BpIBAzMuNZgBAKABAoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&scient=img&ei=2N8AYuTxGt2O9u8Phfy34As&bih=937&biw=1920#imgrc=zaOAdXD-hNe4_M
- 14 Banská Štiavnica, evanjelický kostol. Pohľad. Zdroj:
<https://profil.kultury.sk/sk/14-evanjelicky-kostol-banska-stiavnica/>
- 15 Banská Bystrica, evanjelický kostol. Pôdorys. Zdroj:
Alojz Struhár, *Geometrická harmónia historickej architektúry na Slovensku*, s. 209, obr. 291.
- 16 Banská Bystrica, evanjelický kostol. Pohľad. Zdroj:
https://www.google.com/search?q=evanjelick%C3%BD+kostol+bansk%C3%A1+bystrica&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjtsS7ne31AhWt_7sIHaZDB3oQ_AUoAnoECAEQBA&biw=1920&bih=937&dpr=1#imgrc=gfZoSqYMr3HhwM&imgdii=usabJfID64cyJM
- 17 Banská Bystrica, evanjelický kostol. Interiér. Zdroj:
Janka Krivošová a kol.: *Evanjelické kostoly na Slovensku*, s. 115.
- 18 Devín, Rk kostol, interiér. Zdroj:
<http://slovianguide.com/sk/kostol-sv-kriza-v-devine>
- 19 Liptovský Mikuláš – synagóga. Foto: A. Botek

20 Liptovský Mikuláš – synagóga. Interiér. Foto: A. Botek

LITERATÚRA

- ADAM, Adolf. *Liturgika. Kresťanská boboslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001.
- BAGIN, Anton – KRAJČI, Jozef. *Kostoly a kaplnky hlavného mesta SSR Bratislavy*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1988.
- BALÁZS, Ján Krstiteľ. Sekularizácia: hrozba alebo šanca? In PIATROVÁ, Alena (ed.). *Kríza kresťanskej kultury? Znepokojenie – nádej – perspektívy*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Filozofická fakulta, Inštitút kresťanskej kultúry, 2007, s. 14 – 20.
- BÁRKÁNY, Eugen – DOJČ, Ľudovít. *Židovské náboženské obce na Slovensku*. Bratislava: VESNA, 1991.
- BOTEK, Andrej. *Sakrálna architektúra. Tvorba vo vzťahu k historickej štruktúre* (dizertačná práca), Bratislava: Katedra obnovy architektonického dedičstva, Fakulta architektúry STU, 2005.
- BOTEK, Andrej. Výtvarné diela v sakrálnej architektúre. In HLINICKÝ, Jozef a kol. *Sakrálny priestor na začiatku 21. storočia*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Filozofická fakulta, Inštitút kresťanskej kultúry, 2002, s. 65 – 70.
- FREELANDOVÁ, Cynthia. *Teorie umění* (trans. Stanislava Jurčíková Suchanová) Praha: DOKOŘÁN, 2011.
- HANUS, Ladislav. *Kostol ako symbol. Kapitoly o sakrálnej architektúre*. Bratislava: Lúč, 1995.
- HUDÁK, PETER. Kostol sv. Rozálie v Komárne. In *Pamiatky a múzeá. Revue pre kultúrne dedičstvo*, 2011, č. 4, s. 19 – 22.
- KOLLÁR, Daniel – LACIKA, Ján – POHANIČOVÁ, Jana. *Kultúrne krásy Slovenska. Synagógy*. Bratislava: DAJAMA, 2013.
- KÓNYA, Peter. Židia v mestečkách panstva leleského prepošstva: Kráľovskom Chlmcí a Veľkých Kapušanoch v 18. a 19. storočí. In *Historia Ecclesiastica*, XII, 2021, č. 2, s. 101 – 110.
- KRIVOŠOVÁ, Janka a kol. *Evanjelické kostoly na Slovensku*. Liptovský Mikuláš: Transocius, 2001.
- KUHN, Ivan – FOLTÝN, Ladislav – KEVICZKY, Alexander – STRUHÁR, Alojz. *Klasicistická architektúra na Slovensku. Príspevok k jej dejinám*. Bratislava: Tvar, 1955.
- KVASNICOVÁ, Magdaléna. Obnoviť dialóg. Na margo súčasného vzťahu cirkvi a umenia. In KVASNICOVÁ, Magdaléna – ŠLACHTA, Štefan – ČARNÝ, Ladislav (eds.) *Miesto pre modlitbu. Zborník z konferencie*. Bratislava: Vysoká škola výtvarných umení, 2000, s. 74 – 77.
- LENARTOVÁ, Lucia – CORANIČ, Jaroslav. Sakrálna židovská architektúra Liptova v historicko – religionistickom kontexte. In *Historia Ecclesiastica*, XI, 2020, č. 2, s. 107 – 118.
- LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie. Architektúra na Slovensku od Hefeľeho po Jurkoviča*. Bratislava: Perfekt, 2008.
- PIJOAN, José. *Dejiny umenia 8*, (trans. Soňa Hollá), Bratislava: Tatran, 1990.
- POHANIČOVÁ, Jana. *Výnimočné stavby dlhého storočia. Od klasicizmu k moderne v architektúre na Slovensku*. Bratislava: Trio Publishing, 2011.

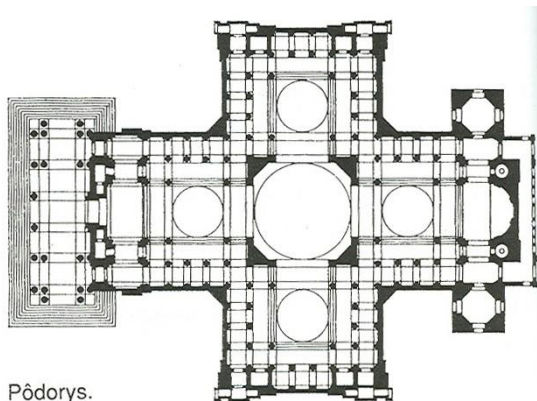
- STRUHÁR, Alojz. *Geometrická harmónia historickej architektúry na Slovensku*. Bratislava: Pallas, 1977.
- ŠÁŠKY, Ladislav. *Kamenná krása našich miest*. Martin: Osveta, 1981.
- ŠÁŠKY, Ladislav. *Bratislava, mesto na Dunaji*. Bratislava: Smena, 1992.
- VÁCHA, Zdeněk. Polychromie a prezentace kamene. In *Zborník prednášok 17. medzinárodného seminára o reštaurovaní. Záhorie 2019*. Senica: RESTAU ART, 2019, s. 56 – 67.
- WEYERS, Willi – BARTNING, Otto. *Kirchen. Handbuch für den Kirchenbau*. München: Verlag Georg D. W. Callwey, 1958.

01 Paríž, Pantheón, pohľad.

05 Bratislava, kostol sv. Ladislava.

Pôdorys.

02 Paríž, Pantheón, pohľad.

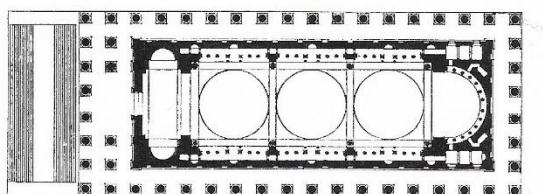
06 Biskupský kostol – Križná/Hromom.

03 Paríž, Saint Madeleine, pohľad.

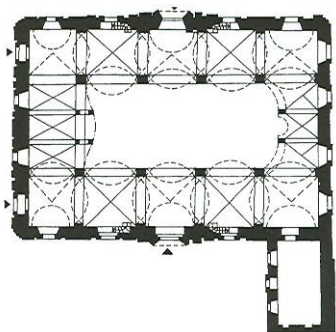
07 Komárno, kostol sv. Rozálie.

04 Paríž, Saint Madeleine, pôdorys.

08 Kostol v Čataji.

09 Bratislava – Veľký evanjelický kostol.

13 Levoča, evanjelický kostol.

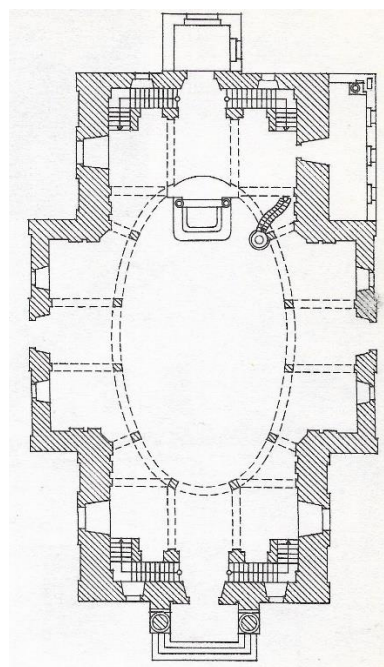
10 Bratislava – Veľký evanjelický kostol. Interiér.

14 Banská Štiavnica, evanjelický kostol.

11 Bratislava – Veľký evanjel. kostol. Exteriér.

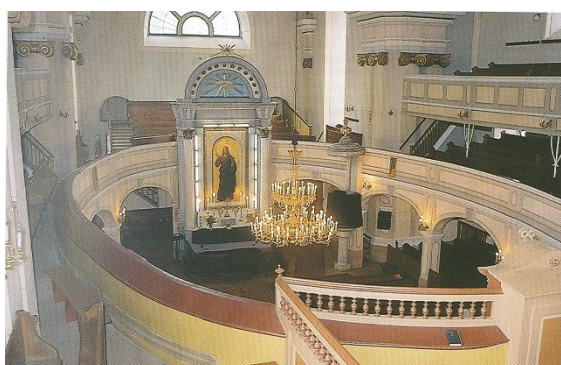
15 Banská Bystrica, evanjelický kostol. Pôdorys.

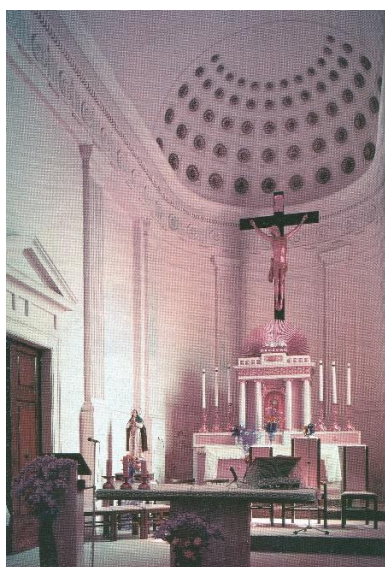
12 Zemianske Podhradie, evanjelický kostol.

16 Banská Bystrica, evanjelický kostol. Pohľad.

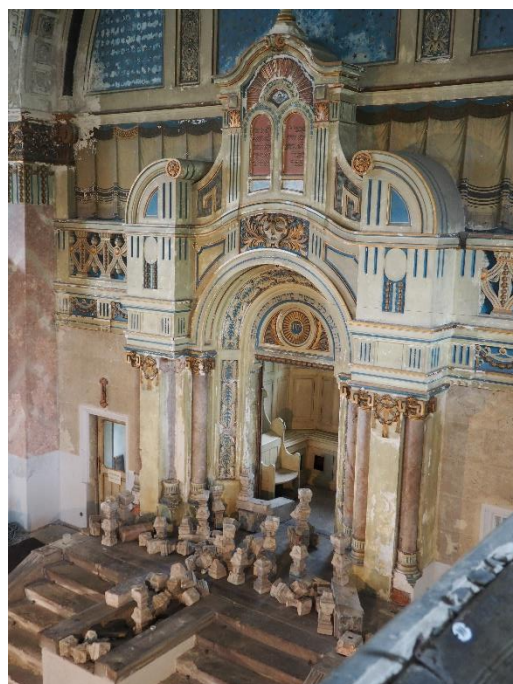
17 Banská Bystrica, evanjelický kostol. Interiér.

18 Devín, Rk kostol, interiér.

19 Liptovský Mikuláš – synagóga.

20 Liptovský Mikuláš – synagóga.

Adresa autora:

doc. Mgr. Ing. arch. Andrej BOTEK, PhD.
Ústav dejín a teórie architektúry a obnovy
pamiatok
Fakulta architektúry a dizajnu STU
Nám. slobody 19, Bratislava 812 45
email: andrej.botek@stuba.sk

Košickí jezuiti v letech 1930 – 1938 v archivních dokumentech Centra spirituality Východ – Západ Michala Lacka¹

Marek Rímský

<https://doi.org/10.54937/nhe.2022.11.1.42-55>

Jesuits of Košice in 1930 – 1938 in archival documents of the “Michal Lacko” Center of Spirituality East – West

Abstract: *Michal Lacko's* Center of Spirituality East – West keeps documents that show in detail the activities of the Jesuits in Košice after a 150-year hiatus. Their content has not yet been used and they bring completely new facts that are not included in the hitherto history of the Society of Jesus in Slovakia. They contain in part details on the activities of the Archdiocese of Košice, and also of the city during the interwar period. Historians have to date had no indication about the church's financial funds for the construction of a dormitory during the time of Bishop Fischer-Colbrie, nor about on which plots the new dormitory was planned. They also were not aware of the decision of the Košice Chapter and the daily life of the dormitory residents, in which life was not easy from a national perspective. The Jesuits of Košice did not enjoy the new boarding school for long and had to move to Spišská Nová Ves in 1938 due to the war.

Keywords: *Interwar period. Jesuits. Košice.*

V roku 2012 sa začalo so spracovávaním archivných dokumentov² uložených v Centre spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach.³ Napriek veľkému počtu archi-

¹ Archivné dokumenty z fondu Dom Spoločnosti Ježišovej v Košiciach 1930 – 1998, uložené v Centre spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach, sú roztriedené a usporiadané, nie sú však zatiaľ spracované vo forme inventára, preto im chýba označenie s inventárnym číslom a číslom škatule. Jednotlivé dokumenty rozlišujeme podľa ich zaradenia do skupiny (Účty, Spisy, Rôzne) a podľa dátumu.

² RÍMSKY, Marek. Inventarizácia osobných fondov v Centre spirituality Východ – Západ Michala Lacka. In HRIVNÁK, Štefan – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2017*. Bratislava: Spoločnosť slovenských archivárov, 2017, s. 211 – 217.

³ Centrum je vedecko-výskumným pracoviskom Trnavskej univerzity. Podrobne pozri LACH Milan. Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka. In LACH, Milan – MARINČÁK, Šimon (eds.) *Orientalia et Occidentalia. Potvrdenie jezuitskej košickej univerzity „Zlatou bulou“ Leopolda I*. Košice: Dobrá kniha, 2011, s. 161 – 175.

válí sú medzi vzácnymi dokumentmi⁴ aj písomnosti Domu Spoločnosti Ježišovej v Košiciach z obdobia po ich opätovnom príchode do metropoly východného Slovenska, teda od roku 1930. Z archívneho hľadiska ide o účty, spisy, korešpondenciu a inú dokumentáciu, ktorej obsah nebol doteraz historikmi využitý ani pri syntézach o dejinách rehole na Slovensku⁵ ani pri mapovaní histórie reholí Košického arcibiskupstva.⁶ Aj keď obmedzený rozsah štúdie nedovoľuje tieto dokumenty využiť v plnej miere, vďaka nim môžeme odbornej verejnosti prezentovať nové, dosiaľ neznáme fakty zo života košických jezuitov v medzivojnovom období.

Rozpad Rakúsko-Uhorska a následný vznik nových štátov v roku 1918 sa dotkol aj územnej cirkevnej organizácie na Slovenskom území. Zmeny sa týkali nielen biskupstiev, ale tiež rehoľných provincií, medzi inými i Spoločnosti Ježišovej. Z rakúskej jezuitskej provincie sa v roku 1919 najprv vyčlenila Československá viceprovincia, ktorá o 10 rokov neskôr získala status samostatnej provincie. Po dvoch rokoch bola 2. februára 1931 vyhlásená Slovenská viceprovincia a prvým slovenským viceprovinciálom sa stal Rudolf Mikuš.⁷ Jezuiti sa v novej republike po vyše 150 rokoch vrátili aj do Košíc, ktoré v minulosti predstavovali jedno z dôležitých stredísk tejto rehole na Slovensku.⁸ V polovici februára 1930 oslovil vtedy ešte rektor trnavského domu jezuitov Rudolf Mikuš košického biskupa Jozefa Čárskeho⁹ s návrhom na vyhlásenie zbierky na stavbu nového jezuitského domu v Košiciach. Biskup mu odpovedal so skepsou, pretože neveril, že nová zbierka presvedčí veriacich a kňazi už beztak zabezpečovali viacero iných zbierok.¹⁰ Už vtedy biskup uvažoval nad prepustením svojej záhrady pre novostavbu pod podmienkou, že nestratí nárok na nájomné, ktoré by však každoročne jezuitom odpustil. Do Košíc sa s navrátiťmi jezuitmi presťahoval aj internát (konvikt) z Ružomberka spolu s takzvaným “malým seminárom”, ktorý bol tiež známy pod názvom “Stanislavov”, chovancov seminára volali “stankovci”. Jeho úlohou bolo vychovávať jezuitský dorast, z ktorého by sa niektorí študenti mohli rozhodnúť pre vstup do noviciátu.¹¹ Rímsko-katolícky internát

⁴ Pozri napríklad RÍMSKY, Marek. Fragment hlaholskej Biblie v knižnici Centra spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach. In *Knižnica*, 2014, roč. 15, č. 2, s. 101 – 104 alebo RÍMSKY, Marek. Možnosti biografického výskumu v Archíve Centra spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach. In ŠUTAĽ, Štefan (ed.). *Ludia a dejiny – historická biografia a jej miesto v historiografii*. Košice: UPJŠ, 2016, s. 45 – 56.

⁵ KRAPKA, Emil – MIKULA, Vojtech (eds). *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*. Cambridge: Dobrá kniha, 1990.

⁶ ČIŽMÁR, Marián. *Dejiny Košického arcibiskupstva 2. Rehoľný život na území Košického arcibiskupstva*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004, s. 182 – 183.

⁷ KRAPKA, Emil – MIKULA, Vojtech (eds). *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*, s. 327 – 332.

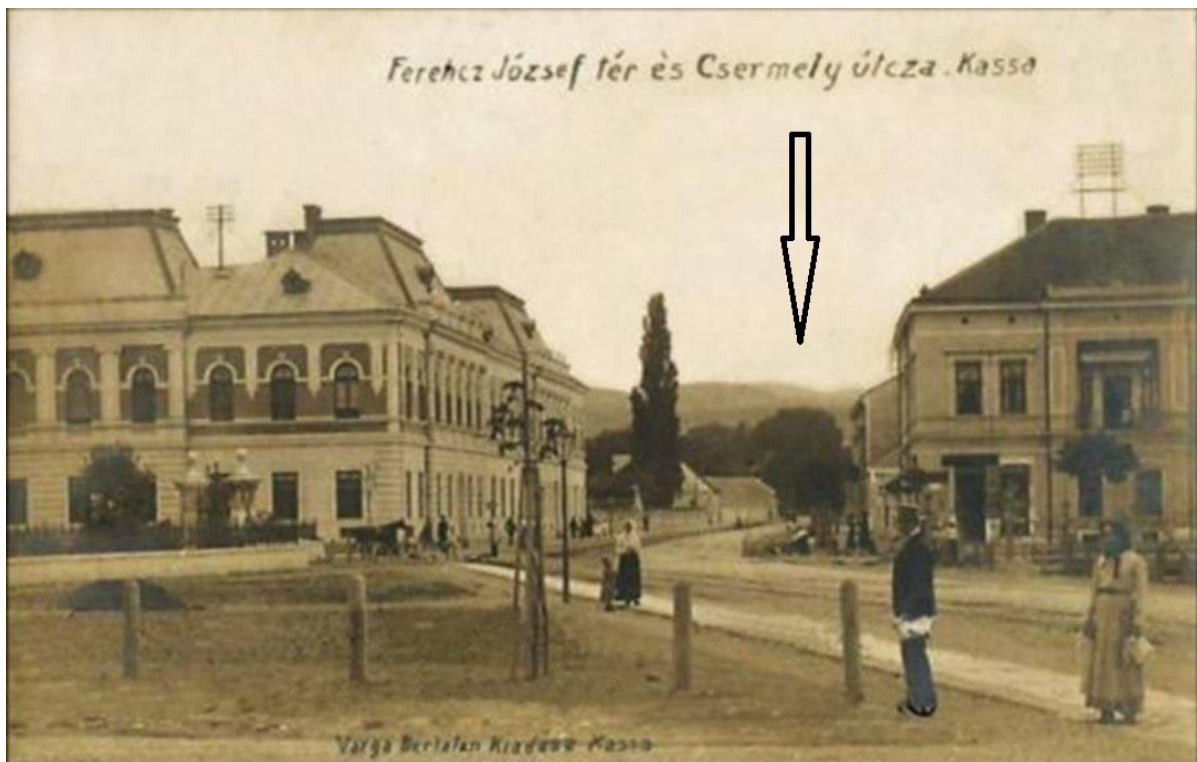
⁸ KRAPKA, Emil – MIKULA, Vojtech (eds). *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*, s. 359.

⁹ Jozef Čársky (1886 – 1962) bol apoštolským administrátorom košickej diecézy od 12. 11. 1925 do 19. 7. 1939. ZUBKO, Peter. Organizácia Rímskokatolíckej cirkvi na Slovensku v medzivojnovom období. In KONÍČEK, Jiří. (ed.). *Katolícká cirkev v prvej Československej republike (1918 – 1938)*. Olomouc: Společnost pro dialog církve a státu, 2006, s. 16.

¹⁰ Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach (ďalej CSVZML), fond Dom Spoločnosti Ježišovej v Košiciach 1930 – 1998 (ďalej DSJ), Spisy. List Jozefa Čárskeho Rudolfovi Mikušovi z 3. 3. 1930.

¹¹ KRAPKA, Emil – MIKULA, Vojtech (eds). *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*, s. 359.

sídlil na košickej Komenského ulici v budove,¹² patriacej uršulínkam.¹³ Vedenie internátu prevzali jezuiti zastúpení superiorom Pavlom Takáčom 29. júna 1930. Popri ňom pôsobili v Košiciach ako prefekt starších študentov Ján Guga, mladších Slovákov a “stankovcov” viedol Klement Korbačka, mladých Maďarov mal na starosti Jozef Weber. Jezuiti, okrem činnosti v internáte, riadili slovenské Združenie mužov Božského Srdca Ježišovho, Mariánskej kongregácie slovenských žien, cez prázdniny využívali internát na duchovné cvičenia pre kňazov a učiteľov. Pavol Takáč bol tiež exhortátorom kňazských rekolekcií pre košickú a prešovskú diecézu a spovedníkom v kňazskom seminári, na ktorom učil filozofiu jeho rehoľný brat Štefan Kramár, Korbačka vyučoval náboženstvo na gymnáziu. Takáč a Guga navyše organizovali misie v Košiciach a okolí a J. Weber redigoval časopis Stanislavovské zvesti.¹⁴

Komenského ulica spred roku 1909, vtedajšia ulica Žigmunda Bubiča (Bubics Zsigmond utca). Šípkou je označené miesto biskupských záhrad, kde bol neskôr postavený jezuitský internát. Zdroj: internet.

Usadenie sa jezuitov v metropole východu nebolo vôbec jednoduché a bez prekážok. Sám viceprovinciál Mikuš vnímal požiadavky úradov ako šikanu jednak zo strany pro-

¹² Bola to budova Angelinum (dnes Park Angelinum 9) z roku 1905, v ktorej od roku 1938 sídlilo uršulínske gymnázium. CSVZML, fond Michal Fedor (nespracovaný), Korešpondencia. List Júliusa Herbsta z 24. 5. 1990. Pozri aj *A szent Orsyolyarendiek kassai Angelinum leánynevelő intézetének évkönyve az 1938 – 39. iskolai évről*. Košice: Grafika, 1939 a tiež PRIATKOVÁ, Adriana. *Medzivojnové Košice (1918 – 1938) v kontexte novopostavených školských zariadení na území mesta*. In *Vývoj kultúry východného Slovenska*. Košice: Štátna vedecká knižnica v Košiciach, 2017, s. 195.

¹³ Oficiálny názov rehole je Rímska únia Rádu sv. Uršule.

¹⁴ KRAPKA, Emil – MIKULA, Vojtech (eds). *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*, s. 360. Podľa zachovaných spisov Ján Guga prišiel do Košíc až v januári 1938. Pozri CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List provinciála košickému superiorovi z 1. 12. 1937.

tikatolícky zameraných Čechov a jednak zo strany referátu Ministerstva školstva a národnej osvety,¹⁵ ktorý mal svoju expozitúru v Bratislave a na čele jeho cirkevného odboru stál tajomník Alexander Valovič.¹⁶ Úrady totiž požadovali, aby jezuiti dokázali svoju československú štátnu príslušnosť. Rovnako, ako viceprovinciál v Trnave,¹⁷ musel aj košický superior riešiť návrat svojej rehole s úradmi. Mestský notársky úrad v Košiciach žiadal Pavla Takáča v polovici decembra 1931 a o mesiac znovu, aby predložil súhlas vlády, ktorý je pre uvedenie nových rádov a kongregácií, alebo otvorenie ďalších rehoľných domov potrebný. Notariát sa pritom odvolával na zákonné články ešte z rokov 1715, 1723 a 1729.¹⁸ Rudolf Mikuš sa obrátil s prosbou o radu na maďarského cirkevného právnik a historika cirkevného práva Sándora Taubera,¹⁹ ktorý mu v odpovedi vysvetlil, že v minulosti vzniklo mnoho reholí v Uhorsku, ale nikto si nikdy nepýtal povolenie od svetskej vrchnosti na usadenie, avšak v roku 1896 sa zakázalo cirkvi, cirkevným spoločenstvám a cirkevným osobám získať nehnuteľný majetok, a to bola podstata problému. V novom štáte ministerská rada zakázala okresným úradom vydávať povolenia a bankám poskytovať pôžičky na kúpu cirkevných majetkov. Mikuš bol presvedčený, že ak by napadli nariadenie o potrebe povolenia na súde, právo by bolo na ich strane. Odporúčal Takáčovi poradiť sa so Štefanom Kramárom a pred úradom argumentovať tým, že jezuiti nemajú v úmysle otvoriť nový dom ani nadobudnúť majetok. Chcel tiež presvedčiť biskupa Čárskeho o intervenciu a využitie svojho vplyvu i obľúbenosti na ministerstve v Prahe. Viceprovinciál na odporúčanie pražského ministerstva plánoval obísť slovenské úrady, ktorým nedôveroval a ktoré obviňoval z vytvárania obštrukcií, a problém konzultovať s pražským nunciom²⁰ a priamo na ministerstve.²¹ Košický biskup reagoval na vzniknutý spor začiatkom apríla 1932 listom adresovaným Krajinskému úradu v Bratislave, v úvode ktorého zdôraznil svoju slovenskú národnosť a angažovanosť v boji proti maďarskému živlu. Poprel, žeby sa v zákonoch z 18. storočia, na ktoré sa odvolávali československé úrady, vyžadovalo povolenie vrchnosti pre rehole, ktoré sa chceli usadiť v Uhorsku, pretože aj keby sa uplatnili vo vtedajších pomeroch, neboli by platné, lebo odporovali kánonickému právu, a to v minulosti v Uhorsku nebolo možné. Vyvrátil, žeby košickí jezuiti chceli otvoriť nový dom a zdôraznil, že do Košíc ich povolal ako predstaviteľ cirkevnej moci kvôli národným záujmom, na žiadosť a pre dobro slovenských katolíkov.²² Problém s povo-

¹⁵ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List Rudolfa Mikuša Pavlovi Takáčovi z 15. 1. 1932.

¹⁶ DOBIAŠOVÁ, Zuzana. K počiatkom budovania slovenského národného školstva v prvom desaťročí ČSR. In *Historické rozhľady* 3. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2006, s. 121.

¹⁷ Sídlo viceprovincie sa z Trnavy premiestnilo do Bratislavy v októbri 1934. KRAPKA, Emil – MIKULA, Vojtech (eds). *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*, s. 329.

¹⁸ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List Mestského notárskeho úradu (MNÚ) v Košiciach zo 14. 12. 1931 a Pozvánka MNÚ v Košiciach zo 14. 1. 1932.

¹⁹ Sándor Tauber (1868 – 1937) bol cirkevným právnikom, historikom a kanonikom. Pozri heslo Tauber Sándor. In SZINNYEI, József. *Magyar írók élete és munkái* 13. Budapešť: Hornyánszky Viktor, 1906, s. 1347.

²⁰ V rokoch 1928 – 1934 ním bol kardinál Pietro Ciriaci. Bližšie o ňom pozri HRABOVEC, Emilia. Die Nuntien in der Tschechoslowakei. Clemente Micara, Francesco Marmaggi, Pietro Ciriaci und Saverio Ritter. In WOLF, Hubert (ed.). *Eugenio Pacelli als Nuntius in Deutschland. Forschungsperspektiven und Ansätze zu einem internationalen Vergleich*. Paderborn, Mnichov, Viedeň, Zürich: Ferdinand Schöningh, 2012, s. 177 – 196. https://doi.org/10.30965/9783657773145_013

²¹ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List Rudolfa Mikuša Pavlovi Takáčovi z 15. 1. 1932.

²² CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List košického biskupa Jozefa Čárskeho Krajinskému úradu v Bratislave z 8. 4. 1932.

lením pretrvával až do vynúteného odchodu košických jezuitov na Spiš po udalostiach spôsobených Viedenskou arbitrážou v novembri 1938 a boli doň zainteresovaní najvyšší cirkevní predstavitelia – pražský nuncius, generálny predstavený jezuitov i slovenský provinciál a košický biskup. Prezídium Krajinského úradu v Bratislave v polovici novembra 1937 opäť žiadalo o predloženie povolenia s tým, že malo ísť o formálnu žiadosť biskupského ordinariátu o vyslovenie súhlasu “štátnej kultovej správy” k zriadeniu nového domu jezuitov.²³ Na začiatku roka 1938 bol provinciál Mikuš na návšteve pražského nuncia, ktorý mu odporučil, aby biskup Čársky štátnemu úradu zopakoval stanovisko, že stará prax v Uhorsku nepoznala povolenie panovníka na usadenie sa rehole, pretože to bolo v kompetencii ordinára a teda cirkvi. Nuncius sľúbil tento spor vybaviť s predsedom vlády Milanom Hodžom,²⁴ no ešte v apríli 1938 košický biskup odpovedal Krajinskému úradu, ktorý ho vyzval na odpoveď, že mu doteraz jezuiti neposlali žiadne stanovisko.²⁵ Keďže z nasledujúceho obdobia sa o riešení tejto otázky nezachovali žiadne dokumenty, môžeme sa nazdávať, že sa v tomto smere nič nezmenilo až do odchodu jezuitov z Košíc na jeseň roku 1938.

Keď sa už jezuiti v medzivojnových Košiciach ako-tak etablovali, v polovici 30. rokov vyvstali problémy s priestormi internátu. Slovenská provinciálka sestier uršulínok Školastika Grigelová²⁶ v novembri 1935 oznámila biskupovi Čárskemu, že nedokáže vyhovieť jeho predchádzajúcej prosbe ponechať jezuitov v internáte ešte jeden rok a odložiť zrušenie nájmu, pretože uršulínky plánovali otvoriť gymnázium. Už vtedy boli škola a internát preplnené, keďže sa vyučovalo v 15 triedach, a aj rehoľné sestry museli bývať v miestnostiach bez okien.²⁷ Len samotných jezuitských chovancov v školskom roku 1934/1935 bolo 84.²⁸ Biskupova reakcia bola neoblomná a razantná. Čársky nemohol splniť prosbu sestry Školastiky, pretože keby sa pre jezuitov v Košiciach nenašlo miesto, museli by odísť a ich odchod by znamenal stratu pre celý región. Prítomnosť jezuitov vo svojej diecéze považoval za oveľa dôležitejšiu ako existenciu uršulínskeho gymnázia. Ak by provinciálka neustúpila, bol rozhodnutý zrušiť svoje povolenie na zriadenie uršulínskeho gymnázia, alebo by podnikol také kroky, ktoré by otvorenie školy znemožnili.²⁹ Sestra Školastika sa podriadila biskupovej vôli, pričom dodala, že by sa nikdy neodvážila vzoprieť biskupovi.³⁰

Košickí jezuiti vďaka tomu získali rok na stavbu novej budovy, čakala ich však veľmi náročná práca. Až na jeseň v roku 1936 sa zintenzívnila vzájomná komunikácia medzi

²³ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List Prezídia Krajinského úradu v Bratislave zo 16. 11. 1937.

²⁴ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Správy košického superiora provinciálovi z 5. 1. 1938.

²⁵ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List košického biskupa Jozefa Čárskeho Krajinskému úradu v Bratislave z 28. 4. 1938.

²⁶ DEMKO, Augustín. O reholi uršulínok na Slovensku. In GERBOC, Tomáš – JAKUBÍK, Pavol – MELIŠ, Bernard J. (eds.). *Človek a spoločnosť v dejinách*. Trnava: Trnavský historický spolok, 2007, s. 104.

²⁷ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List provinciálky Školastiky košickému biskupovi z 12. 11. 1935.

²⁸ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Rôzne. Počty chovancov (nedatované).

²⁹ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List košického biskupa J. Čárskeho provinciálke Rádu sv. Uršule z 23. 11. 1935.

³⁰ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List provinciálky Školastiky košickému biskupovi z 26. 11. 1935.

slovenskými jezuitmi, ich generálnym predstaveným v Ríme Włodzimierzom Ledóchowským,³¹ košickým biskupom, pražským nunciom a kardinálom Bisletim.³²

Na začiatku septembra vyslovila súhlas s pôžičkou 1 milióna korún na stavbu nového internátu Košická kapitula. Kapitulný vikár a veľprepošt Košickej Kapitulky Štefan Harčár navrhoval postaviť internát na pozemkoch, ktoré pre tento účel získal ešte bývalý biskup Augustín Fischer-Colbrie. Išlo o parcely na Masarykovej okružnej³³ 23 a 25 a Eszterházyho³⁴ 2. Keďže však jezuiti a biskup trvali na umiestnení internátu na pozemkoch biskupskej záhrady, prepošt upozornil na to, že vzhľadom na charakter tohto majetku mala doň právo vstúpiť a rozhodovať o ňom aj „kultová správa“ a na uvalenie t'archy bolo potrebné aj pozitívne stanovisko vlády, vydanie ktorého Harčár považoval za nepravdepodobné. Aby sa vyhlí problémom so štátnou správou, mali sa použiť peniaze z cirkevných fondov a nadácií³⁵ priamo určených na stavbu internátu. Pozemky v hodnote 2 miliónov korún na Masarykovej a Esterházyho a navyše nájomný dom na Štefánikovej ulici³⁶ 46 mali byť v prípade hypotekárneho úveru použité pre poistenie a keďže šlo o cirkevný majetok, na pôžičku by sa vyžadoval iba súhlas Svätej stolice. Na základe povolenia by sa vystavil dlžobný úpis medzi cirkvou a nadačnou pokladnicou. Potrebné bolo tiež uzavrieť zmluvu medzi cirkvou a rádom jezuitov, v ktorej by bol ustanovený právny vzťah.³⁷

V septembri poveril J. Čársky Pavla Takáča zastupovaním vo všetkých záležitostiach, ktoré sa týkali stavby³⁸ a v októbri bola podpísaná zmluva so staviteľom Alexandrom Kleinom, ktorá obsahovala rozpočet so sumou 1 179 366,40 Kč. Budova mala byť dokončená do 15. augusta 1937. Na stavbe sa nesmeli pracovať cez nedele a sviatky a pri nábore pracovníkov mali byť uprednostnení remeselníci z Košíc a okolia.³⁹ Stavať sa začalo hneď na jeseň a do konca kalendárneho roka bola budova zastrešená, v decembri sa už začalo s inštaláciou ústredného kúrenia.⁴⁰ Nasledujúci rok sa na stavbe začalo pracovať až 9. marca, no staviteľ termín odovzdania splnil a za necelý polrok sa jezuiti mohli sťahovať do nových priestorov. Klein sa sťažoval na zvyšovanie cien stavebných materiálov, čím utrpel veľkú finančnú škodu. Projekt stavby v hodnote 30 000 korún vypracoval bez nároku na odmenu. V procese stavby musel meniť pôvodný plán, keď namiesto jednoduchého trámového stropu vyhotovil kazetový. Náklady na stavbu sa zvýšili

³¹ Włodzimierz Ledóchowski (1866 – 1942) pochádzal zo šľachtického rodu poľsko-rusínskeho pôvodu z Volynskej oblasti v dnešnej Ukrajine. Generálnym predstaveným rehole bol v rokoch 1915 – 1942. Podrobne o ňom SLATTERY, Joseph A. Very Rev. Fr. Vladimír Ledochowski. In *Woodstock Letters*, 1943, roč. 72, č. 1, s. 1 – 20.

³² Gaetano Bisleti (1856 – 1937) bol kardinálom a prefektom Posvätnéj kongregácie pre katolícke vzdelávanie. Viac o ňom pozri Cardinalidefunti. In *Annuario pontificio per l'anno 1939*. Città del Vaticano: Tipografia poliglotta vaticana, 1938, s. 84.

³³ Dnešná Masarykova ulica.

³⁴ Dnešná Svätoplukova ulica.

³⁵ Mechanizmus financovania cirkvi v tomto období podrobne objasňuje práca HABURAJ, Tomáš – ZUBKO, Peter. *Financovanie cirkvi v medzivojnovom období. Ekonomická stránka života katolíckej cirkvi v Košiciach v rokoch 1918 – 1938*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2016.

³⁶ Dnešná Hlavná ulica.

³⁷ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List Košickej kapituly košickému biskupovi o povolení pôžičky na stavbu internátu jezuitov zo 7. 9. 1936.

³⁸ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Poverenie biskupa J. Čárskeho Pavlovi Takáčovi z 21. 9. 1936.

³⁹ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Zmluva na stavbu jezuitského internátu z 19. 10. 1936.

⁴⁰ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Zmluva o vyhotovení ústredného kúrenia z decembra 1936.

aj po pripomienkach stavebného dozoru, po ktorých sa museli drevené stropy v západnom a strednom trakte zmeniť z drevených na železobetónové a vybudovala sa aj priestraná terasa. Stavba tým získala na solídnosti i na celkovej hodnote. Klein navyše jezuitom daroval oltár z travertínu a onyxu v hodnote 10 000 korún. Po kontrole výpočtov bola výsledná cena bez elektrotechnických prác 1 330 000 korún.⁴¹ Sumu aj pôžičku schválila aj pražská nunciatura.⁴² Dokončením hrubej stavby sa zďaleka nekončili starosti jezuitov. Potrebné boli stolárske, sklenárske, natieračské a zámočnícke práce. Museli zaobstarat' zariadenie internátu aj kaplnky. Mnoho finančných prostriedkov, najmä na zariadenie kaplnky, získali z darov. Na bočné oltáre sa vyzbieralo vyše 8000 korún, čo pokrylo celú sumu. Dary dostali na monštranciu, skriňu v sakristii, luster, svietniky, misy na svätenú vodu, podstavce na večné svetlo, križe, plachty, látky, vázy, tácky, pult na knihu a tiež na sochu Božského Srdca pre hlavný oltár. Vysviacka internátu sa konala 19. augusta 1937 o 9. hodine dopoludnia.⁴³

Príjmy jezuitov za ich vlastnú činnosť a od chovancov neboli vysoké. V období rokov 1931 – 1938 mali košickí pátri príjmy z honorárov za exercície, misie, rekolekcie a iné činnosti dohromady takmer 70 000 korún.⁴⁴ Chovancov bolo každý školský rok v sledovanom období priemerne 90 a mesačné školné bolo stanovené vo výške 400 korún alebo v naturáliách. Túto celú sumu však nikdy neplatili všetci študenti, ale zhruba len 1/3 z nich. Každý rok sa medzi chovancami našlo aj do 10 neplatičov, za ktorých však istú čiastku zaplatili rodičia ich spolužiakov, alebo na nich jezuiti doplácali. Ročný príjem zo školného sa mohol pohybovať medzi 250 000 – 350 000 korún, no napríklad v školskom roku 1932/1933 predstavovali výdavky internátu na stravu 171 000 Kč, za kúrenie a elektrinu 26 000 Kč, na pomôcky 11 500 Kč, za vodu 1500 Kč, za služby lekárov a za lieky 4000 Kč a na platy zamestnancov a vychovávateľov 40 000 Kč, čo pri predpokladanej spodnej hranici príjmov mohlo znamenať aj finančnú stratu. Sociálny status aj národnostné zloženie študentov boli pestré, pochádzali z rôznych kútov Slovenska, Podkarpatskej Rusi i Čiech. Na internáte boli ubytovaní synovia advokátov, notárov, lekárníkov, obchodníkov, učiteľov, železničiarov, roľníkov, gréckokatolíckych kňazov či dokonca brat člena rádu Maltézskych rytierov z Prahy. Okrem niekoľkých chovancov z okolia Košíc a z východného Slovenska, boli dočasnými obyvateľmi internátu aj chlapci z Bratislavy, Dolného Kubína, Levíc, Podunajských Biskupíc, Trnavy, Žiliny, ale i z Berehova či Mukačeva.⁴⁵ Režim na internáte bol stanovený poriadkom. Denný poriadok sa začínal o 6. hodine ráno budíčkom, nasledovala rozcvička, hygiena a po nej opakovanie učiva. Medzi 8.00 a 8.30 boli raňajky, medzi 13.30 až 14.30 obed po ňom odpočinok až do 14.45, kedy bol čas do 16.00 vyhradený na domáce úlohy a hry. Olovrant sa podával od 16.00. Takzvané “prísne štúdium”, kedy sa vyžadovalo úplné ticho, sa vykonávalo v študovniach

⁴¹ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Žiadosť Ing. Alexandra Kleina o zaplatenie stavebných prác z 24. 10. 1938.

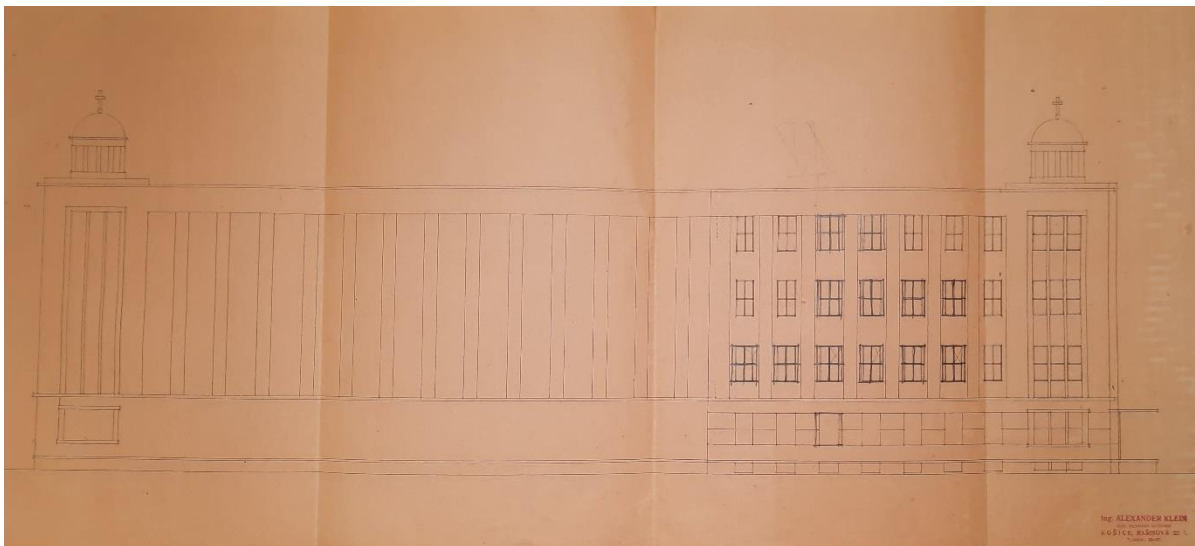
⁴² CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Povolenie nuncia v Prahe na pôžičku pre stavbu jezuitského internátu z 26. 2. 1937.

⁴³ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Pozvánka na vysviacku internátu.

⁴⁴ V roku 1931: 2850 Kč, r. 1932: 4260 Kč, r. 1933: 6990 Kč, r. 1934: 9670 Kč, r. 1935: 12 770 Kč, r. 1936: 9525, r. 1937: 13 800 Kč, r. 1938: približne 10 000 Kč. CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Účty. Výdavky na chovancov (nedatované).

⁴⁵ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Rôzne. Počty chovancov (nedatované).

na každom z poschodí do 18.00 a pokračovalo “tichým zamestnaním” (napríklad čítaním) do 19.00, kedy sa začala podávať večera. O 20.00 bol čas na voľné štúdium a osobné voľno, pred večierkou o 21.00 bola ešte 15 minútová prednáška. Návštevy mohli mať študenti iba s dovolením riaditeľstva v nedeľu predpoludním a v stredu popoludní, takisto vychádzky do mesta muselo povoliť vedenie internátu. Fajčiť smeli starší študenti, ak sa preukázali povolením od svojich rodičov. Jedlo z domu mohli mať chovanci iba na raňajky a olovrant, všetko ostatné, vrátane liekov, hygienických potrieb a školských pomôcok, zabezpečoval internát.⁴⁶ Aj v študovni sa vyžadovalo dodržiavanie prísnych pravidiel. Každý študent musel prísť vopred a usadiť sa tak, aby nikoho v čase učenia už nevyrušoval. Neskorý príchod sa mal oznamovať spolu s dôvodom meškania prefektovi, ktorý dohliadal na poriadok.⁴⁷ V knižnici mali študenti k dispozícii väčšinou knihy náboženského charakteru, modlitebné, poučné, osvetové knihy, ktorých autormi boli predovšetkým vtedajší slovenskí jezuiti (J. A. Daubner, J. Dieška, A. Čambál, E. Eiselle, V. Gramantik, K. Grieger, V. Javorka, J. Jurek, K. Korbačka, Š. Kramár, A. Kubina, R. Mikuš, P. Silvester, P. Takáč).⁴⁸ Medzi chovancov internátu patril v rokoch 1931 – 1938 aj budúci jezuita a profesor cirkevných dejín Michal Lacko.⁴⁹ Udržať disciplínu študentov a najmä starších chovancov bolo pre pátrov neraz zložité. Všeobecne platilo, že najhoršie obdobie pre udržanie poriadku na internáte bolo pred začiatkom pôstu, kedy sa vo väčšom počte konali večierky, predstavenia divadiel a bály, ktoré študenti veľmi radi navštevovali. Po takýchto akciách sa mnohí z nich vracali až nadránom a vrátiť správanie sa dospievajúcej mládeže do “mrvnejších koľají” potom pátrom trvalo aj niekoľko týždňov.⁵⁰

Pôvodný náčrt budovy internátu a kaplnky od architekta Alexandra Kleina, asi z roku 1936.

Zdroj: Centrum spirituality Východ-Západ Michala Lacka

⁴⁶ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Rôzne. Prospekt internátu (nedatované).

⁴⁷ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Rôzne. Predpisy v študovni (nedatované).

⁴⁸ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Rôzne. Zoznam kníh internátu (nedatované).

⁴⁹ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Účty. Výdavky na chovancov v rokoch 1930 – 1938.

⁵⁰ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Správy košického superiora provinciálovi z 1. 3. a 5. 4. 1938.

Na konci augusta 1937 prevzal funkciu superiora košického domu Štefan Kramár. Spolu s ním v Košiciach pôsobili pátri Klement Korbačka, Pavol Takáč, Peter Cserepes, magistri Bak a Papín a brátra Čerko, Sabó, Grich a Poliak.⁵¹ Do Košíc chcel prísť slúžiť Ján Guga, ktorý veľmi túžil prestúpiť na východný obrad a túto záležitosť riešil aj generálny predstavený v Ríme.⁵² Košickí jezuiti sa jeho príchodu nebránili a vítali každú pomoc.⁵³ Kramár si však uvedomoval riziko prítomnosti labilného príslušníka rehole v kolektíve, preto napísal Gugovi list s veľmi jasným teologickým i logickým východiskom, ktorým Gugove odhodlanie odísť do Ruska na istý čas utišil⁵⁴ a ani generál nedovolil svojmu rehoľníkovi opustiť Slovensko a latinský obrad.⁵⁵ Guga napokon do Košíc prišiel na začiatku roka 1938.⁵⁶ Jeho náтуру i pôsobenie na východe Slovenska veľmi výstižne a s nadhľadom opísal provinciál slovami, že „*Guga ochotne chodí, kde ho pošlú, nerobí ťažkosti, ochotne ide, ale nechotne sa vracia.*“⁵⁷ Aj keď pôsobil čudným, až samotárskym dojmom, čítaval ruské romány a niekedy sa vrátil z misii oneskorene, Kramár bol s činnosťou Gugu v podstate spokojný a dokonca ho v pravidelných mesačných reláciách provinciálovi chválil.⁵⁸

Okrem personálnych otázok museli jezuiti stále zariaďovať internát nábytkom z dreva, na stolárske práce využívali zručnosti brátra Jána Prodaja a jeho pomocníka Gromu, ktorých si žiadali aj do Bratislavy. Práve pre stolárske práce mali rehoľníci nepríjemnosti s úradmi. Na konci roka 1937, ešte počas stavby budovy internátu si na stolárskom stroji porezal ruku robotník Banyász. V snahe zmierniť následky zranenia i istého finančného odškodnenia mu jezuiti poskytli pobyt v ich dome, čo však Banyász časom začal zneužívať. Poberal nemocenskú podporu, žiadal navyše aj o vyplatenie podpory za úraz a vyhrážal sa zažalovaním na súd. Superior sa s ním ráznym spôsobom vysporiadal a z domu ho vykázal.⁵⁹ O niekoľko týždňov museli jezuiti pre isté udanie dokazovať, že neprevádzkujú žiadnu stolársku živnosť a všetky stolárske práce vykonávajú len pre vlastnú potrebu a vlastnými silami.⁶⁰ Od mesta tiež dostali žiadosť, aby vybudovali „priehľadný“ (mrežový) plot, ktorý by esteticky zapadol do príľahlej zástavby, na čo sa jezuiti ohradili a argumentovali tým, že žiadna z príľahlých budov, ktorými bola z jednej strany priemyselná škola a z druhej domček uršulínok, ani žiadna budova oproti na druhej strane cesty, nemala priehľadný plot.⁶¹

V lete cez prázdniny, keď študenti internát opustili, poskytovali jezuiti v jeho priestoroch duchovné cvičenia pre učiteľov a pre kňazov navyše aj rekolekcie a exercície. V júli 1937 sa v Košiciach konal diecézny katolícky zjazd, ktorého organizátori jezuitov žiadali

⁵¹ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Správy košického superiora provinciálovi z 2. 9. 1937.

⁵² CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List provinciála košickému superiorovi z 1. 12. 1937.

⁵³ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Správy košického superiora provinciálovi z 23. 12. 1937.

⁵⁴ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List Štefana Kramára Jánovi Gugovi z 9. 11. 1937.

⁵⁵ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List provinciála košickému superiorovi (nedatovaný).

⁵⁶ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List provinciála košickému superiorovi z 5. 1. 1938.

⁵⁷ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List provinciála košickému superiorovi 5. 2. 1938.

⁵⁸ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Správy košického superiora provinciálovi z 1. 3. 1938.

⁵⁹ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Správy košického superiora provinciálovi z 2. 9. 1937.

⁶⁰ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Výrok Mestského notárskeho úradu v Košiciach z 19. 10.

1937; Dotazník o prevádzkovaní stolárskej živnosti z 30. 12. 1937; Dotazník pre podniky stolárske z 8. 1. 1938.

⁶¹ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Odvolanie sa voči výmeru notárskeho úradu v Košiciach zo 4. 10. 1937.

o pomoc pri ubytovaní účastníkov a zabezpečení prednášky pre ženy a dievčatá Mariánskej kongregácie na tému “Katolícka rodina”. Zjazdu sa zúčastnili katolícki učitelia, správcovia škôl, členovia katolíckych spolkov a kňazi. Večer 4. júla sa uskutočnil eucharistický sprievod a na druhý deň cvičenie orlov na ihrisku, vystúpenie skautov, armády, združenia katolíckej mládeže, sprevádzali ho národopisné slávnosti a spomienkové slávnosti pri príležitosti 20. výročia existencie republiky.⁶² Začiatok druhého roka v novej budove i nového školského roka bol pre košických jezuitov mimoriadny a dramatický. “Prázdninový” diecézny katolícky zjazd prehĺbil národnostné rozbroje medzi študentmi, a nielen medzi nimi. Maďari považovali konanie kongresu na sviatok sv. Cyrila a Metoda za provokáciu. Krátko predtým, 24. júla oslavovali maďarskí obyvatelia Košíc a okolia odhalenie pamätnej tabule Františkovi II. Rákocimu na severnej stene Dómu sv. Alžbety pri príležitosti košického maďarského dňa počas Krajinskej výstavy Slovenska. Maďari sa podľa slov košických jezuitov spoliehali na to, že predovšetkým z vidieka príde na túto oslavu veľké množstvo ľudí, ktorí už naopak nebudú chcieť navštíviť Košice pre katolícky zjazd druhýkrát v krátkom období a Slováci by tak utrpeli “morálnu” porážku, no podľa košického superiora nebol z tohto pohľadu rákociovský sviatok úspešný.⁶³ Košickú jezuitskú komunitu vtedy tvorili Štefan Kramár, Ján Guga, Ján Juhász, Pavol Takáč, Pavol Bajan, Ján Trnka, Juraj Achimovič, Štefan Čurko, Jeroním Farkaš, Michal Heriban, Pavol Jusko, Ján Prodaj, Jozef Sabo, Kliment Korbačka, Juraj Bak, Peter Cserepes, Jozef Papín, Štefan Grich a Ján Poliak.

Novostavba internátu z roku 1937. Zdroj: internet

⁶² CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Diecézny zjazd katolíkov 4. a 5. 7. 1938.

⁶³ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Správy košického superiora provinciálov z 1. 8. 1938. Dobo-
vé správy však zaznamenali na rákociovskom sviatku až desaťtisícový dav. Porovnaj SZEGHY-GAYER,
Veronika. Rákócziho kult v Košiciach v rokoch 1918 – 1944. In *Rákóczi. 110 rokov v Košiciach*. Košice: Kassai
Polgári Klub, 2016, s. 140 – 146.

nech prostredníctvom talianskeho jezuitu Pietra Tacchiho Venturiho⁷² zariadi s Mussolinim,⁷³ „aby našu vec zastával“.⁷⁴ V tých dňoch u jezuitov v Bratislave často prespával Jozef Tiso.⁷⁵ Mikuša uistil, že po stretnutiach s Ribbentropom,⁷⁶ na ktorých sa zúčastňoval s Ferdinandom Ďurčanským,⁷⁷ dostal od nemeckého ministra zahraničných vecí sľub, že Košice ostanú na Slovensku. Tiso mu vravel, že Nemecko dalo v prítomnosti slovenských ministrov jasnú odpoveď, že Maďari s Košicami nemajú rátať, lebo sú slovenské. Mikuš hovoril s Vojtaššákom,⁷⁸ ktorý sa mal v Ríme stretnúť s Mussolinim a hovoriť tiež o Slovensku.⁷⁹ Napokon, 2. novembra 1938 bola podpísaná Viedenská arbitráž, ktorou nacistické Nemecko a fašistické Taliansko donútili Československo vzdať sa v prospech Maďarska územia na juhu Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Maďarskí chovanci, ktorí sa radikalizovali už od mája, pripravili košickým pátrom, podľa ich vlastných slov, v noci z 2. na 3. novembra 1938 „peklo“. Vzhľadom na zhoršujúcu sa situáciu a aj z dôvodu uzatvorenia škôl bol 3. novembra o 10. hodine dopoludnia superior nútený rozpustiť internát, ktorý mali žiaci opustiť do nasledujúceho dňa. Jezuiti si uvedomovali, že Maďari so Slováckmi nemôžu ostať v jednej budove spolu a z finančného hľadiska by obsadenie internátu iba slovenskými alebo iba maďarskými študentmi nezvládli.

Košice napokon pripadli Maďarsku a košickí jezuiti sa sťahovali do Spišskej Novej Vsi (rezidencia) a Levoče, kde mali jezuiti prevziať štátne gymnázium, zriadiť internát a preniesť aj „malý seminár“. So sťahovaním zariadenia internátu i kaplnky do železničných vagónov sa začalo 6. novembra.⁸⁰ I keď sa viceprovinciál ešte nádejal, že sa všetko vráti do starých koľají,⁸¹ do polovice decembra sa museli vystať pod dozom slovenských vojsk. Maďarský provinciál jezuitov Jenő Somogyi⁸² najprv žiadal, aby majetok, ktorý slovenskí jezuiti nadobudli z milodarov, si vziať nesmeli, nakoniec dovolil, že si smú vziať všetko, čo uznajú za vhodné.⁸³ V prvej polovici novembra odišli pátri Takáč a Szabó do Levoče, fráter Čerko do Trnavy, magistri Bajan a Trnka do Ružomberka.

⁷² Pietro Tacchi Venturi (1861 – 1956) bol taliansky jezuitský kňaz, historik, diplomat a spisovateľ, ktorý sa často zúčastňoval na rokovaní medzi talianskou fašistickou vládou a Svätou stolicou. Bližšie o ňom pozri napríklad VISANI, Alessandro. Il gesuita di Mussolini. Pietro Tacchi Venturi e le leggi razziali del 1938. In *Roma moderna e contemporanea*, 2011, roč. 19, č. 1, s. 103 – 120.

⁷³ Benito Mussolini (1883 – 1945) bol vodca talianskeho fašizmu a v rokoch 1922 – 1943 fašistický diktátor v Taliansku.

⁷⁴ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Správy košického superiora provinciálovi z 22. 10. 1938.

⁷⁵ Jozef Tiso (1887 – 1947) predseda vlády a prezident vojnovej Slovenskej republiky. Viac pozri *Slovenský biografický slovník 6*. Martin: Matica slovenská, 1994, s. 74 – 76.

⁷⁶ Joachim von Ribbentrop (1893 – 1946) bol v rokoch 1938 – 1945 ministrom zahraničných vecí Nemecka.

⁷⁷ Ferdinand Ďurčanský (1906 – 1974) bol slovenský právnik, pedagóg, politik, novinár, významný predstaviteľ Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, minister v slovenskej autonómnej vláde a vlády Slovenskej republiky. Viac pozri *Biografický lexikón Slovenska 2*. Martin: Slovenská národná knižnica, Národný biografický ústav, 2004, s. 375 – 378.

⁷⁸ Ján Vojtaššák (1877 – 1965) bol diecézny biskup spišskej diecézy. Viac pozri *Slovenský biografický slovník 6*. Martin: Matica slovenská, 1994, s. 305 – 306.

⁷⁹ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List provinciála košickému superiorovi z 23. 10. 1938.

⁸⁰ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Listy Štefana Kramára neznámym adresátom z 18. 11. 1938.

⁸¹ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. List provinciála košickému superiorovi z 9. 12. 1938.

⁸² Jenő Somogyi (1879 – 1954) ako jezuita pôsobil aj na Slovensku. Maďarským provinciálom bol v rokoch 1936 – 1942. Bližšie pozri heslo Somogyi Jenő. In *Jezuita névtár*. [online] Dostupné na internete: <<http://jezuita.hu/nevtar/somogyi-jeno/>>.

⁸³ CSVZML, fond DSJ v Košiciach 1930 – 1998, Spisy. Správy košického superiora provinciálovi zo 14. 12. 1938 a List provinciála košickému superiorovi z 15. 12. 1938.

V Košiciach ostali pátri Kramár a Guga a frátri Prodaj a Heriban s dvoma sluhami, no o mesiac sa aj oni s'ahovali do Spišskej Novej Vsi, kde sa začala písať nová, vojnová história košických jezuitov.

Literatúra

- A szent Orsyohyarendiek kassai Angelinum leánynevelő intézet évkönyve az 1938 – 39. iskolai évről.* Košice: Grafika, 1939.
- Biografický lexikón Slovenska 2.* Martin: Slovenská národná knižnica, Národný biografický ústav, 2004.
- Cardinali defunti. In *Annuario pontificio per l'anno 1939.* Città del Vaticano: Tipografia poliglotta vaticana, 1938.
- ČIŽMÁR, Marián. *Dejiny Košického arcibiskupstva 2. Rebolný život na území Košického arcibiskupstva.* Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004.
- DEMKO, Augustín. O reholi uršulínok na Slovensku. In GERBOC, Tomáš – JAKUBÍK, Pavol – MELIŠ, Bernard J. (eds.). *Človek a spoločnosť v dejinách.* Trnava: Trnavský historický spolok, 2007, s. 101 – 111.
- DOBIAŠOVÁ, Zuzana. K počiatkom budovania slovenského národného školstva v prvom desaťročí ČSR. In *Historické rozhľady 3.* Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2006, s. 119 – 140.
- HABURAJ, Tomáš – ZUBKO, Peter. *Financovanie cirkvi v medzivojnovom období. Ekonomická stránka života katolíckej cirkvi v Košiciach v rokoch 1918 – 1938.* Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2016.
- HRABOVEC, Emilia. Die Nuntien in der Tschechoslowakei. Clemente Micara, Francesco Marmaggi, Pietro Ciriaci und Saverio Ritter. In WOLF, Hubert (ed.). *Eugenio Pacelli als Nuntius in Deutschland. Forschungsperspektiven und Ansätze zu einem internationalen Vergleich.* Paderborn, Mníchov, Viedeň, Zürich: Ferdinand Schöningh, 2012, s. 177 – 196. https://doi.org/10.30965/9783657773145_013
- KRAPKA, Emil – MIKULA, Vojtech (eds.). *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku.* Cambridge: Dobrá kniha, 1990.
- LACH Milan. Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka. In LACH, Milan – MARINČÁK, Šimon (eds.) *Orientalia et Occidentalia. Potvrdenie jezuitskej košickej univerzity „Zlatou bulou“ Leopolda I.* Košice: Dobrá kniha, 2011, s. 161 – 175.
- PRIATKOVÁ, Adriana. Medzivojnové Košice (1918 – 1938) v kontexte novopostavených školských zariadení na území mesta. In *Vývoj kultúry východného Slovenska.* Košice: Štátna vedecká knižnica v Košiciach, 2017, s. 186 – 201.
- RÍMSKY, Marek. Fragment hlaholskej Biblie v Knižnici Centra spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach. In *Knižnica*, 2014, roč. 15, č. 2, s. 101 – 104.
- RÍMSKY, Marek. Inventarizácia osobných fondov v Centre spirituality Východ – Západ Michala Lacka. In HRIVŇÁK, Štefan – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2017.* Bratislava: Spoločnosť slovenských archivárov, 2017, s. 211 – 217.

- RÍMSKY, Marek. Možnosti biografického výskumu v Archíve Centra spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach. In ŠUTAJ, Štefan (ed.). *Ludia a dejiny – historická biografía a jej miesto v historiografii*. Košice: UPJŠ, 2016, s. 45 – 56.
- SLATTERY, Joseph A. Very Rev. Fr. Vladimír Ledochowski. In *Woodstock Letters*, 1943, roč. 72, č. 1, s. 1 – 20.
- Slovenský biografický slovník 6*. Martin: Matica slovenská, 1994.
- SZEGHY-GAYER, Veronika. Rákócziho kult v Košiciach v rokoch 1918 – 1944. In *Rákóczi. 110 rokov v Košiciach*. Košice: Kassai Polgári Klub, 2016, s. 140 – 147.
- SZINNYEI, József. *Magyar írók élete és munkái 13*. Budapešť: Hornyánszky Viktor, 1906.
- VISANI, Alessandro. Il gesuita di Mussolini. Pietro Tacchi Venturi e le leggi razziali del 1938. In *Roma moderna e contemporanea*, 2011, roč. 19, č. 1, s. 103 – 120.
- ZUBKO, Peter. Organizácia Rímskokatolíckej cirkvi na Slovensku v medzivojnovom období. In KONÍČEK, Jiří. (ed.). *Katolícká cirkev v první Československé republice (1918 – 1938)*. Olomouc: Společnost pro dialog církve a státu, 2006, s. 9 – 18.

Elektronické zdroje

Somogyi Jenő. In *Jezsuita névtár*. [online] Dostupné na internete:
<<http://jezsuita.hu/nevtar/somogyi-jeno/>>.

Adresa autora:

PhDr. Marek RÍMSKY

Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka

Komenského 14, 040 01 Košice

email: marek.rimsky@gmail.com

Stavba rímskokatolíckej ľudovej školy v Gaboltove v kontexte dobových reálií

Tomáš Hud'a

<https://doi.org/10.54937/nhe.2022.11.1.56-65>

The building of the Roman Catholic folk school in Gaboltov in the context of contemporary

Abstract: *This study provides a schematic historical view of Roman Catholic education in the Slovak countryside in the first half of the 20th century. In Gaboltov, there was a Roman Catholic folk school founded in the 19th century that taught all grades in one class. As the community grew demographically, it was necessary to provide suitable space for divided teaching. The old school building was not sufficient and alternating classes were no longer possible. It was necessary to ensure the construction of a new school which would provide teaching in two separate classes. The state authorities and the bishop of Košice urged the church community to build a new, suitable school building. Unfortunately, they had no finances nor any understanding to build a new building. Finally, after many problems and misunderstandings, it managed to build a new school that would meet the requirements. This study also focuses on the problems and difficulties associated with maintaining the school during the global economic crisis, as well as the associated feelings of the village population. The study also emphasizes the crucial role of Bishop Čársky in preserving the Roman Catholic school in Gaboltov.*

Keywords: *Bishop Čársky. Building. Education. Gaboltov. Parishioners. Roman Catholic school.*

Úvod

Predkladaný príspevok prináša schematický pohľad na rímskokatolícke ľudové školstvo na slovenskom vidieku v Gaboltove v období prvej polovice 20. storočia so zameraním na školské priestory, v ktorých prebiehala výuka. Uvedená téma zatiaľ nebola spracovaná ani marginálne a je na škodu vecí, že mnohé archívne pramene týkajúce sa rímskokatolíckeho ľudového školstva na území košickej arcidiecézy čakajú na spracovanie. Autor čerpal najmä z dobových archívnych prameňov (Archív farského úradu v Gaboltove, Pobočka Štátneho archívu v Bardejove) ako aj z farských a civilných kroník.

1. Prvé zmienky o rímskokatolíckej škole v Gaboltove

Prvá zmienka o existencii rímskokatolíckej ľudovej školy v Gaboltove pochádza z obdobia kánonickej vizitácie v roku 1813.¹ Školu si vybudovali gaboltovskí farníci sami bez prispenia patróna obce Juraja Erdödyho. Učiteľom bol vynikajúci pedagóg a miestny organista Andrej Krčmárik, ktorého naturálna mzda bola jeden posúch týždenne od každého žiaka. Žiakov bolo 35 a z toho bolo 25 chlapcov. V roku 1829 už bolo 107 školopovinných detí. Školu navštevovali len žiaci z Gaboltova, ktoré bolo vtedy mestečkom s 831 obyvateľmi (údaj z roku 1848, z toho bolo 758 rímskokatolíkov, 23 gréckokatolíkov a 50 obyvateľov židovského náboženstva). Už vtedy existovali snahy patróna grófa Juraja Erdödyho a jeho manželky o vytvorenie jednej centrálnej školy pre všetky okolité obce so sídlom v Gaboltove.²

Škola bola umiestnená v učiteľskom, t.j. kantorskom byte, ktorý postavili gaboltovskí veriaci v roku 1811 z dreva a bola prikrytá slamou. Byt pozostával z izby, kde sa vyučovalo, kuchyne a predsieni. Zariadenie školy bolo veľmi skromné: 4 lavice a jeden štvorcový stôl, na ktorom sa staršie deti učili písať.³ Vyučovalo sa len v zime. Učiteľský byt v roku 1883 však zničil požiar. Novšiu, murovanú školskú budovu, postavili veriaci v roku 1885 medzi dnešnou farskou budovou a severným susedným domom. Učiteľskokantorský byt, ktorý stal oproti terajšiemu hostincu, bol postavený v roku 1909.⁴ Stodola a maštala boli ku kantorskému bytu pristavané v roku 1928.⁵

2. Kapacitné problémy miestnej rímskokatolíckej ľudovej školy

V roku 1932 silnela požiadavka po rozšírení miestnej rímskokatolíckej ľudovej školy. Dôvodov bolo niekoľko: stále sa zvyšujúci počet školopovinných žiakov, nedostatočné a hygienicky nevyhovujúce školské priestory a existencia iba jednej triedy. Okresný školský úrad preto trval na rozšírení pôvodnej školy o jednu kmeňovú triedu a, ako sa neskôr ukázalo, naliehal na výstavbu novej školskej budovy.

Veriaci Gaboltova však spočiatku nechceli o rozširovaní školy ani počuť. Svoj nesúhlas deklarovala aj doterajšia školská stolica, ktorá sa rozhodla rezignovať. Odstúpenie zverejnila na svojom zasadnutí dňa 4. septembra roku 1932. Okresný školský inšpektorát v Bardejove naliehal na biskupský úrad v Košiciach, aby konal. Ten ešte dňa 23. septembra oficiálne rozpustil školskú stolicu v Gaboltove a nariadil vykonať nové voľby. Zápisnicu z valného zhromaždenia cirkevnej obce biskup Čársky neprijal a žiadal v nej doplniť, že rozšírenie školy (v prípade nemožnosti obnoviť striedavé vyučovanie) a prijatie novej učiteľskej sily budú zabezpečené z miestnych finančných zdrojov. To znamenalo, že všetko bude hradit' cirkevná obec a jej veriaci.⁶ Zo strany gaboltovských veriacich nastal stav aktívnej rezistencie.

¹ *Historia domus Gaboltov*, vol. I., Škola v Gaboltove.

² *Kronika obce Gaboltov*, zväzok I., s. 13.

³ *Kronika obce Gaboltov*, zväzok I., s. 13.

⁴ *Historia domus Gaboltov*. Škola v Gaboltove.

⁵ Archív farského úradu v Gaboltove (ďalej len AFÚ GA), zv. 1928, *Okresný úrad v Bardejove. Predmet: Povoľenie na stavbu stodoly a maštale k bytu k. učiteľa v Gaboltove – udelené zo dňa 16. júna 1928*. Kantorský byt s príslušnými hospodárskymi budovami bol zbúraný v júni roku 2009.

⁶ AFÚ GA, zv. 1932, *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, rozšírenie školy zo dňa 19. septembra 1932*.

Valné zhromaždenie na svojom zasadaní dňa 9. októbra 1932 bolo biskupom vyzvané, aby previedlo voľbu členov školskej stolice. Na spomínanom valnom zhromaždení však nastala patová situácia: zhromaždenie podporilo protestujúcu a právne už nejestvujúcu pôvodnú školskú stolicu a odoprelo nové voľby. Dav sa nechal ovplyvniť dvoma občanmi Gaboltova. Jeden z nich ostentatívne opustil zasadanie hneď na začiatku. Druhý svojimi hrubými urážkami typu „*palicu na nich*“ nabádal ostatných k tomu, aby bol vdp. dekan-farár Levendovský vyhnaný z obce slovami: „*môžu odejs, oni puju, pridze druhy a ja vse tu budzem.*“⁷ Miestny duchovný navrhol biskupovi ako odstrašujúci príklad ich potrestanie cirkevným trestom interdiktom⁸ až do chvíle, keď odčinia pohoršenie úplnou nápravou v záležitosti rozšírenia školy a zadost'učinenia. Zároveň navrhol stratu ich aktívneho a pasívneho hlasu pri voľbách do školskej stolice na 3 až 4 roky. Cirkevný trest mal byť na návrh biskupa Čárskeho udelený po náležitom prešetrení v tejto veci. Biskup volil skôr miernejší trest, pretože správne predpokladal, že „*tie tresty by neprospeľi, naopak, záujmom školy by ešte viac poškodili. radšej žiadne tresty, než také.*“⁹ Voči druhému odporcovi vzniesol vdp. Levendovský aj súdnu obžalobu za ublíženie na cti a vyhrážky.¹⁰ Súdne pojednávanie kvôli prečinu ublíženia na cti sa konalo na Okresnom súde v Bardejove dňa 20. septembra 1932.¹¹ V ten istý deň bol vynesený aj rozsudok. Naplnenie písomného rozsudku sa uskutočnilo oveľa neskôr, až niekedy v polovici roku 1933. Trest spočíval vo verejnom ospravedlnení vinníka miestnemu farárovi.¹²

Podľa platných pravidiel školského zákona predseda školskej stolice vdp. Anton Levendovský vymenoval osvedčených veriacich, ktorí by mohli úrad členov školskej stolice zodpovedne vykonávať: Jána Bilavského ml., Jána Knapa Skurku, Jána Smoleňa ml., Jána Ceľucha Koscelníka, Jána Hažlinského a Martina Potanoviča. Všetci menovaní však spoločne menovanie do tohto úradu neprijali. Biskup Čársky smutne konštatoval, že „*tamojšia školská stolica už opätovne odoprela plnenie svojich povinností pri rozširovaní svojej školy.*“¹³ Podľa školských pravidiel malo byť vymenované kuratórium tvorené z dvoch kurátorov: miestneho farára a jedného cudzieho člena.¹⁴ Cudzím členom – kurátorom bol napokon na návrh vdp. Levendovského biskupským úradom na dobu jedného roka menovaný vdp. Ján Beliš, dekan-farár v Zborove.¹⁵ Po uplynutí tejto doby bolo po neúspešných voľbách za členov školskej stolice predĺžené menovanie kuratória vdp. Jána Beliša o ďalší rok.¹⁶

⁷ Išlo o Jána Hirčáka Bačopetri a Jána Kažika Mihaľuva. AFÚ GA, zv. 1935, *Rím. kat. farský úrad v Gaboltove. Predmet: Rozšírenie školy zo dňa 23. septembra 1932.*

⁸ Zákaz udeľovať alebo prijímať niektoré alebo všetky sviatosti (CIC 1917, kán. 2260, 2261, 2275).

⁹ AFÚ GA, zv. 1933, *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, cirkevný trest na previnilcov proti kat. škole zo dňa 21. marca 1933.*

¹⁰ AFÚ GA, zv. 1932, *Rím. kat. farský úrad v Gaboltove. Predmet: Rozšírenie školy zo dňa 23. septembra 1932.*

¹¹ AFÚ GA, zv. 1932, *Predvolanie v trestnej veci Antona Levendovského proti Jánovi K. (M.) zo dňa 20. decembra 1932.*

¹² AFÚ GA, zv. 1933, *List Dr. Lea Uhlíga, právneho zástupcu Tatra banky filiálky v Bardejove vdp. dekanovi Antonovi Levendovskému zo dňa 20. januára 1934.*

¹³ AFÚ GA, zv. 1932, *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, r.k. škola. Menovanie škol. kuratória zo dňa 14. októbra 1932.*

¹⁴ AFÚ GA, zv. 1932, *Rím. kat. školská stolica v Gaboltove, Zápisnica z valného zhromaždenia konaného v Gaboltove dňa 9. októbra 1932.*

¹⁵ AFÚ GA, zv. 1932, *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, r.k. škola. Menovanie škol. kuratória zo dňa 14. októbra 1932.*

¹⁶ AFÚ GA, zv. 1933, *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, r.k. ľud. škola – predĺženie mandátu škol. kuratória zo dňa 10. októbra 1933.*

3. Novostavba rímskokatolíckej Ľudovej školy v Gaboltove

Školské kuratórium v Gaboltove trvalo najmenej dva roky. Na jar roku 1934 sa zdalo, že si gaboltovskí veriaci uvedomili potrebu rímskokatolíckej školy v obci a zodpovednosť za jej vedenie.¹⁷ Opäť však išlo len o krátkodobé nadšenie. Biskup Čársky musel po právoplatných voľbách v apríli 1934 a po zrieknutí sa zvolených členov opätovne navrhnúť kuratórium. V júli 1934 písal: „Zrieknutie sa školskej na vedomie beriem a nakoľko pre teror veriacich nedá sa zriadiť nová školská stolica ani menovanie členov školskej stolice z úradu nevedlo by keu výsledku, tunajší úrad v zhode s tamojším návrhom vymenuje kuratórium. Obľadne kurátora prosím o podanie návrhu.“¹⁸ Počas tohto obdobia sa nenašiel nikto, kto by chcel byť zvolený za člena miestnej školskej stolice.

Stavba novej školskej budovy bolo odvážnym rozhodnutím, pretože prakticky celý svet sa horko-t'ažko spamätával z veľkej hospodárskej krízy. Práve cirkvi a inštitúcie v jej zriaďovateľskej pôsobnosti boli častokrát jedinými zložkami, ktoré chceli zmiernovať dôsledky krízy. Jednak osvetou na katolíckych školách, ako aj kázňami alebo prednáškami určenými pre obyčajných Ľudí. Z dôvodu hospodárskej krízy sa členovia školskej stolice stránili myšlienke novostavby školy. Keďže sa obávali skutočnosti, že budú musieť investovať z vlastných už beztak veľmi obmedzených zdrojov, ozývali sa hlasy žiadajúce poštátnenie Ľudovej školy v Gaboltove, čím si proti sebe postavili biskupa Čárskeho a s ním i dekana-farára Levendovského, ktorí nechceli o poštátnení školy ani počuť. Sám biskup Čársky s láskou dohovárať občanom Gaboltova: „Veriaci jedine preto sa vyslovili za štátnu školu, lebo prít'ažké sa im vidí byť znášanie výloh spojených s rozšírením a menovite s vybudovaním školy. Tie t'archy však by ostali i v páde zriadenia štátnej školy, lebo všetok vecný náklad spojený s vybudovaním a zariadením dvojtriednej školy by znášala politická obec, ktorá v Gaboltove aspoň je identická s cirkevnou obcou.“¹⁹ Napriek tomu sa začiatkom roku 1934 úradujúca školská stolica vzdala úradu, avšak na nové voľby nebolo času. Preto na návrh Levendovského bolo menované dočasné školské kuratórium, ktorému dôveroval miestny dekan-farár. Košický biskup Mons. Jozef Čársky onedlho ukončil činnosť školského kuratória a nariadil, aby sa v apríli 1934 vykonali nové voľby členov školskej stolice s prianím, aby boli do nej zvolení lojálni Ľudia, ktorí zabezpečia kontinuitu rímskokatolíckej Ľudovej školy.²⁰ Miestni farníci však zámerne otáľali s voľbami novej školskej stolice preto, aby získali čas potrebný na reorganizáciu ministerstva školstva na ich žiadosť. Biskup preto opätovne žiadať menovať školské kuratórium, ktoré však bolo vymenované až v auguste 1934, a to najmä na naliehanie biskupa Čárskeho.²¹

Biskup Čársky žiadal o bezodkladné začatie prípravných stavebných prác aj z vlastných zdrojov (čiže z prostriedkov zbierok gaboltovských veriacich), aby školský

¹⁷ AFÚ GA, zv. 1934, *Rím. kat. farský úrad v Gaboltove.. Predmet: Gaboltov – povolenie na zvolenie školskej stolice zo dňa 4. apríla 1934.*

¹⁸ AFÚ GA, zv. 1934, *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, zrieknutie sa škol. stolice, zriadenie kuratória zo dňa 16. júla 1934.*

¹⁹ AFÚ GA, zv. 1934, *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, žiadosť veriacich o štátnu školu – odpoveď zo dňa 13. decembra 1934.*

²⁰ AFÚ GA, zv. 1934, *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Gaboltov, rím. kat. ľudová škola – voľba školskej stolice zo dňa 4. apríla 1934.*

²¹ AFÚ GA, zv. 1934, *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, zrieknutie sa škol. stolice, zriadenie kuratória zo dňa 31. júla 1934.*

inšpektorát videl, že cirkev má záujem udržať rímskokatolícku ľudovú školu v obci „pri živote“. Navrhoval požiadať o štátnu subvenciu neskôr, uvedomujúc si, že bude ľahšie sa o ňu uchádzať v čase, keď už budú prebiehať stavebné práce.²²

Postup prác podľa vtedajších predpisov bol jednoznačne stanovený platnou legislatívou. Najprv bolo potrebné vypracovať stavebný plán, čiže realizačný projekt. Následne bolo potrebné požiadať krajský úrad o jeho schválenie. V prípade schválenia bolo následne potrebné žiadať stavebné povolenie. Po získaní stavebného povolenia mala školská stolica zostaviť rozpočet stavby. Až po tom bolo možné žiadať o štátnu subvenciu. K žiadosti o subvenciu bolo nutné priložiť rozpočet, stavebný plán, ako aj zápisnicu komisie školskej stolice.²³

Dňa 14. augusta 1934 náhle zomrel gaboltovský dekan-farár Levendovský, predseda školskej stolice.²⁴ Na to obyvatelia obce dňa 7. septembra 1934 podali na Ministerstve školstva a osvetu žiadosť o poštátnenie školy: „Obyvatelstvo obce v Gaboltove úctiplne Vás prosí, ráčte zmeniť ráz školy v Gaboltove, poľažne zriadiť miesto doterajšej rímskokatolíckej cirkevnej školy štátnu ľudovú školu v Gaboltove. Obyvatelstvo obce na ten pád, keď sa zriadi štátna ľudová škola, zrieka sa doterajšej rímskokatolíckej ľudovej školy.“²⁵ Ako dôvod uviedli: „Obyvatelstvo obce je chudobné, vo väčšej čiastke zadlžené a nie je v stave udržiavať školu cirkevnú. V obci sa zriadila, poľažne kuratórium zriadilo dočasnú dvojtriedku miesto doterajšej jednotriednej r. kat. ľudovej školy a náklad týmto spojený obľažuje tým viac obyvatelstvo, lebo ani jednu nebolo v stave vydržiavať.“²⁶ Následne veriaci z obavy, že nedostanú nového kňaza, zmenili rétoriku a stiahli žiadosť o poštátnenie školy. Biskup Čársky vinkuloval menovanie nového správcu farnosti do Gaboltova s tým, že veriaci stiahnu žiadosť na poštátnenie školy. Skonštatoval, že „veriaci tú žiadosť na referáte už aj odvolali v obave, že nedostanú kňaza (...) Spôsoby neobého Levendovského neboli v jednaní s veriacimi tie najlepšie. Veriacich v Gaboltove upozorňujem, že ak neuvidím u nich záujem na zachránení cirkevnej školy, nebudem mať ani záujmu na tom, aby mali duchovného.“²⁷

Reakcia veriacich Gaboltova nenechala na seba dlho čakať. Začiatkom roku 1935 sa školské kuratórium odhodlalo k vypracovaniu projektovej dokumentácie, k odkúpeniu časti intravilánu a zároveň žiadala o finančnú pôžičku a štátnu subvenciu.²⁸ Zároveň požiadali bez vedomia miestneho farára o finančnú pomoc Annu Ratti z USA, ktorá v rozhodujúcej miere financovala stavbu Pokojovej kaplnky. Neskôr sa farár Ruszka pani Ratti

²² AFÚ GA, zv. 1934, *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Gaboltov, rím. kat. ľudová škola – stavba novej školskej budovy zo dňa 6. apríla 1934.*

²³ AFÚ GA, zv. 1935, *Školský inšpektorát v Bardejove. Predmet: Gaboltov, r.k. ľud. škola, stavba zo dňa 1. apríla 1935.*

²⁴ Anton Levendovský (1882-1934) zomrel po vážnej a náhlejš chorobe po operácii v prešovskej nemocnici vo veku 52 rokov. Pochovaný bol dňa 16. augusta 1934 na mestskom cintoríne v Prešove. V čase jeho hospitalizácie ho v pastoračných záležitostiach zastupoval Alexander Kopčák, farár z Mokroluhu a v záležitostiach dekanátu ho zastupoval prelát Gejza Žebrácky, farár v Bardejove. AFÚ GA, zv. 1934, *Oznámenie o úmrtí Antona Levendovského zo dňa 14. augusta 1934.* AFÚ GA, zv. 1934, *Predmet: Gaboltov, nemoc dekana-farára – zastúpenie zo dňa 1. augusta 1934.*

²⁵ AFÚ GA, zv. 1934, *Referát Ministerstva školstva a národnej osvetu v Bratislave. -080045-7 IX. 1934. Značka Cž. 57 p.*

²⁶ AFÚ GA, zv. 1934, *Referát Ministerstva školstva a národnej osvetu v Bratislave. -080045-7 IX. 1934. Značka Cž. 57 p.*

²⁷ AFÚ GA, zv. 1934, *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, žiadosť veriacich o štátnu školu – odpoveď zo dňa 13. decembra 1934.*

²⁸ Farár Michal Ruszka prosil o finančnú podporu na novostavbu školy aj Dr. Eugena Filkorna, zakladateľa a riaditeľa Svoradzka, katolíckeho študentského domova v Bratislave. AFÚ GA, zv. 1936, *Rím. kat. farský úrad v Gaboltove. Predmet: Žiadosť o krajskú podporu na novostavbu r.kat. školy v Gaboltove, prosba o prispenie ku jej priaznivému vybaveniu zo dňa 13. januára 1936.*

ospravedlnil za ich opovážlivosť.²⁹ Aby budova spĺňala štátne predpisy o školských zariadeniach, projektovú dokumentáciu a krycí list rozpočtu vypracoval staviteľ z Bardejova Alojz Matulík pod dohľadom krajinského úradu – odbor pozemných stavieb.³⁰ Práce na projektovej dokumentácii a rozpočte spolu činili 1.000 korún.³¹ Je zaujímavé, že prípadní záujemcovia mali zaplatiť za rozpočtový výkaz výmer a ďalšie pomôcky priamo projektantovi. Uvedenú sumu za vypracovanie projektovej dokumentácie nemala hradiť cirkevná obec v Gaboltove, ale samotný víťaz výberového konania poverený realizáciou stavebných prác.³²

V roku 1935 sa začala príprava na výstavbu novej školy, v blízkosti farskej budovy, Krížovej kaplnky a Pokojovej kaplnky. Išlo o pozemok patriaci fundácii Pokojovej kaplnky, ktorý využíval miestny farár ako záhradu, hoci školská stolica mylne predpokladala, že patrí obecnému komposesorátu. Za jej užívanie dával farár ako nájomné majiteľovi – Pokojovej kaplnke – omšové víno zdarma. Iba košický biskup mohol kostolný pozemok prepustiť zamýšľanej novostavbe.³³ Darovacia zmluva medzi Pokojovou kaplnkou a školou bola vyhotovená až v roku 1939 a to na výzvu biskupa Čárskeho.³⁴ Obhliadka pozemku za prítomnosti školského inšpektorátu, ktorý zastupoval komisár Ing. Leonard Filipovský, okresného úradu, okresného lekára-hygienika a členov školskej stolice bola vykonaná dňa 19. marca 1935 o 14,00 hod. Prehliadka sa zamerala na vhodnosť, sanáciu a technický stav pozemku ako aj na vyšetrenie miestnych pomerov a obecnej mienky. Kompetentné orgány konštatovali, že pozemok je vhodný na stavbu budovy novej školy.³⁵

Prípravné práce riadil nový dočasný farský administrátor v Gaboltove vdp. Michal Ruszka, ktorý bol menovaný do funkcie dňa 15. decembra 1934³⁶ a ktorého jednou z úloh bolo zachovanie katolíckeho školstva v Gaboltove. Predpokladaný kalkulovaný rozpočet na jej výstavbu, ktorý chcela investovať školská stolica v Gaboltove do novostavby školy, nepresahoval 150.000 korún.³⁷ Plány na stavbu školy boli schválené krajinským úradom

²⁹ AFÚ GA, zv. 1936, *Rím. kat. farský úrad v Gaboltove. Predmet: Poďakovanie za milodar na Pokojový kostol v Gaboltove zo dňa 13. januára 1936.*

³⁰ AFÚ GA, zv. 1934, *Gaboltov, rk. ľud. škola, stavba novej školskej budovy zo dňa 9.6.1934.*

³¹ AFÚ GA, zv. 1935, *Staviteľ Alojz Matulík, rím. kat. ľudovej škole v Gaboltove zo dňa 10. októbra 1935.*

³² AFÚ GA, zv. 1935, *Zmluva medzi r. kat. cirkevnou obcou a pánom Alojzom Matulíkom, architektom v Bardejove v záležitosti stavania II. školy zo dňa 19. marca 1935.* Je zaujímavé aj to, že akým spôsobom platil víťaz výberového konania, pretože výberové konanie vyhral práve projektant-architekt Alojz Matulík. Pravdepodobne to zaúčtoval v konečnej fakturácii.

³³ AFÚ GA, zv. 1935, *Školská stolica v Gaboltove biskupskému ordinariátu v Košiciach. Predmet: budovanie novej školy na kostolnom pozemku zo dňa 27. februára 1935.*

³⁴ AFÚ GA, zv. 1939, *Rk. generálny vikariát Bardiov. Predmet: Gaboltov, darovacia zmluva na pozemok darovaný pre účely rk. ľud. školy zo dňa 29. apríla 1939.*

³⁵ AFÚ GA, zv. 1935, *Okresný úrad v Bardejove. Predmet: Gaboltov, r.k. ľud. škola - stavba zo dňa 13. marca 1935.* AFÚ GA, zv. 1935, *Okresný úrad v Bardejove. Rozkaz k vykonaniu služobnej cesty Ing. Leonardovi Filipovskému zo dňa 16. marca 1935.*

³⁶ Michal Ruszka prišiel do Gaboltova z farnosti Nižná Myšľa. AFÚ GA, zv. 1934, *Rímskokatolícky biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, nominatio admin. int. Michaelis Ruszka zo dňa 10. decembra 1934.* V čase od 15. augusta do 14. decembra 1934 farnosť v Gaboltove dočasne spravoval vdp. Alexander Kopčák, farár v Mokroluhu. AFÚ GA, zv. 1934, *Rím. kat. biskupský úrad v Košiciach. Predmet: Gaboltov, dočasné administrovanie fary vdp. Alexandrom Kopčákom zo dňa 16. augusta 1934.*

³⁷ „Rozpočtený stavebný náklad okružhle korún 220.000,- je značne prekalkulovaný. Terajším pomerom je primeraný stavebný náklad 150.000 korún.“ AFÚ GA, zv. 1935, *Školský inšpektorát v Bardejove. Predmet: Gaboltov, r.k. ľud. škola, plány na stavbu ľudovej školy zo dňa 4. decembra 1935.*

v Bratislave 17. júna 1935 a hneď na to sa začalo s prípravnými prácami.³⁸ Verejná súťaž na zhotovenie stavebných prác bola zverejnená v Krajinskom vestníku a v Slovenskom Východe dňa 10. februára 1937 a ponuky sa mali podávať do 1. marca 1937 do 10,00 hod.³⁹ Všeobecným zámerom bolo zadať ponuku stavebných prác autorovi projektu Alojzovi Matulíkovi. Jeho cenová ponuka však činila celkovo 218 595, 78 korún,⁴⁰ čo bolo výrazne viac ako bola predstava školskej stolice. Výberová komisia, ktorú tvorili členovia školskej stolice, vykonala verejnú súťaž dňa 1. marca 1937.⁴¹ Školská stolica neakceptovala ponuky z verejnej súťaže z dôvodu šetrenia peňažných prostriedkov a rozhodla sa vypísať novú verejnú súťaž⁴² s úmyslom zadať jednotlivé menšie stavebné práce súkromným remeselníkom.⁴³

Stavebné povolenie na stavbu novej školy v Gaboltove vydal Okresný úrad v Bardejove dňa 8. júna 1937.⁴⁴ Týmto úkonom sa oficiálne mohla začať stavebná činnosť sa novostavbe školy. Bolo ešte potrebné vykonať výberové konania na všetky stavebné činnosti.

Prípravné práce komplikovali nezhody obyvateľstva ohľadne potreby výstavby novej školy, dokonca pôvodná školská stolica abdikovala a bola nahradená novou školskou stolicou, ktorá mala k stavbe kladný postoj.⁴⁵ Nová školská stolica v Gaboltove vypísala nový súbeh na stavbu školy a napokon vo výberovom konaní aj vybrala vhodného zhotoviteľa a ďalšími prácami poverila súkromných remeselníkov. Výkopové práce, základy, hrubú stavbu a vykopanie studní zabezpečil Alojz Matulík. Murárske práce previedol bardejovský majster Andrej Orosz. Tesárske práce vykonali bardejovskí majstri pán Čupa a pán Zamborský. Klampiarsku prácu vykonal Ladislav Steinhardt, cement a vápno dodal Levi Zelinger, stolárske práce vyhotovil bardejovský stolár Eduard Holtman. Tehly boli zakúpené od Františka Karča z Gerlachova-Mlyniska, ďalšie tehly dodali Gmitro Kovaľ a Peter Tulenko. Dosky na podlahu dodal Jozef Korn z Bardejova. Piesok bol dodaný z Tarnova, drevný materiál dodal miestny urbariát. Gaboltovskí veriaci pomohli povozmi, ručnými a pomocnými prácami.

Finančne sa na stavbe školy podieľali krajinský a okresný výbor, politická obec v Gaboltove a miestne potravové družstvo. Subvencia z krajinského úradu činila spolu

³⁸ AFÚ GA, zv. 1935, *Predsedníctvo II. tr. r.k. ľud. školy v Gaboltove. Stavebné plány r.k. školy.*

³⁹ Cenové ponuky školskej stolice v Gaboltove zaslali okrem Matulíka aj Štefan Kysela zo Sabinova, Andrej Orosz z Bardejova a Eduard Wilner z Bardejova. AFÚ GA, zv. 1937, *Porovnávací tabuľka nabídkok.*

⁴⁰ AFÚ GA, zv. 1937, *Alojz Matulík. Nabídkový rozpočet na novostavbu 2-triednej rím.kat. ľudovej školy v Gaboltove.*

⁴¹ AFÚ GA, zv. 1937, *Zápisnica o priebehu zasadania z príležitosti otvárania nabídkok dvojtriednej kat. ľud. školy v Gaboltove zo dňa 1. marca 1937.*

⁴² „Školská stolica po dôkladnom pozretí všetkých došlých a otvorených nabídkok, uznáva sa nasledovne: nakoľko nie je viazaná prijať ani jednu nabítku, z došlých nabídkok neuznáva ani jednu za prijateľnú, práve zasada na dnešnom pojednaní... vypíše nový súbeh, ktorý vydá z voľnej ruky.“ AFÚ GA, zv. 1937, *Zápisnica o priebehu zasadania z príležitosti otvárania nabídkok dvojtriednej kat. ľud. školy v Gaboltove zo dňa 1. marca 1937.*

⁴³ AFÚ GA, zv. 1937, *Porovnávací tabuľka nabídkok.*

⁴⁴ AFÚ GA, zv. 1937, *Okresný úrad v Bardejove. Predmet: Stavebné povolenie školy v Gaboltove zo dňa 6. júna 1937.*

⁴⁵ Novú školskú stolicu tvorili: Farár Michal Ruszka, zapisovateľ Gustáv Csaár, Jozef Javorský, Ján Kostolník Ceľuch, Ján Hažlinský, Martin Korch, Jozef Sisák a Martin Petrovič.

44.000 korún,⁴⁶ okresný výbor prispel sumou 1.000 korún.⁴⁷ Použili sa aj peniaze získané za odpredaj pozemku a budovy bývalej školy, ktoré odkúpil Jozef Sisák, bývajúci v susedstve fary. Išlo o sumu 6.400 korún (4.000 korún za budovu, 2.400 korún za pozemok). Obec Gaboltov poskytla príspevok 4.000 korún. Z účtu Pokojovej kaplnky bola s vedomím biskupského úradu poskytnutá finančná pôžička vo výške 4.000 korún.⁴⁸ Potravové družstvo prispelo sumou 4.000 korún, ktorá bola použitá na nákup zariadenia, najmä lavíc a obrazov prezidenta a Svätého Otca.⁴⁹

Budova r.Ľudovej školy v Gaboltove – fotografia zo 70-tych rokov 20. storočia (súkr. archív autora).

Finančné prostriedky pochádzajúce zo subvencií bolo potrebné účtovne a fakturačne vydokladovať. Nebolo to nič jednoduché, pretože niektorí majstri dodávajúci materiál alebo prácu vykonávali zákazky na základe ústneho dohovoru, teda bez zmluvného dojednania, a tak nemali možnosť alebo neboli zvyknutí vykazovať úradné faktúry. Pri preberaní platieb podpisovali iba tzv. poistenky (dnes by sme povedali „paragón“).⁵⁰ Budova školy bola čiastočne skolaudovaná dňa 20. decembra 1937 a definitívne na jar 1938.⁵¹

⁴⁶ Tento príspevok od krajinského úradu sa podarilo získať najmä vďaka Dr. Eugenovi Filkornovi, zakladateľovi a riaditeľovi Svoradova. Príspevok bol poukázaný v troch splátkach: 20.000 korún, 10.000 korún a 14.000 korún. AFÚ GA, zv. 1936, *Dr. Eugen Filkorn: Veľadôstojnému pánovi Michalovi Ruszškovi, dočasnému administrátorovi v Gaboltove zo dňa 19. novembra 1936.* AFÚ GA, zv. 1937, *Školská stolica II. tr. r. kat. Ľud. školy v Gaboltove. Predmet: Gaboltov, r. kat. Ľud. škola – výplata krajinskej subvencie zo dňa 4. augusta 1937.*

⁴⁷ AFÚ GA, zv. 1937, *Školská stolica II. tr. r. kat. Ľud. školy v Gaboltove. Predmet: žiadosť o poukávanie okresnej podpory na stavbu školy zo dňa 4. augusta 1937.*

⁴⁸ AFÚ GA, zv. 1940, *Od Rím. kat. dekanského úradu v Mokeroluhu, pp. Bardiov. Predmet: Gaboltov, kost. účty, relácie, matriky r. 1939 zo dňa 15. februára 1940.*

⁴⁹ AFÚ GA, zv. 1938, *Školská stolica r. kat. Ľud. školy v Gaboltove. Predmet: Novostavba školy, žiadosť o udelenie podpory v hodnote 4.000,- od potravového družstva č. 13/1938.*

⁵⁰ AFÚ GA, zv. 1937, *Školská stolica II. tr. r. kat. Ľud. školy v Gaboltove. Predmet: Gaboltov, r. kat. Ľud. škola, novostavba, vyučovanie krajinskej subvencie zo dňa 22. decembra 1937.*

⁵¹ Kolaudácia neprebehla ľahko, bolo treba odstrániť množstvo nedostatkov, napr. strešná krytina na hrebeňoch nebola pozahýnaná, čo následne počas dažďov spôsobovalo zatekanie a znehodnocovanie muriva, okná nemali ochranný náter, mali sa prehobľovať drevené podlahy, schodiská nemali operadlá, oplatenie objektu, protiletecký úkryt a pod. Konečná kolaudácia sa uskutočnila na jar 1938. AFÚ GA, zv. 1937, *Okresný úrad v Bardejove.*

V budove boli dve miestnosti tried (10 x 6 x 3,5 m), v jednej triede bol 1. – 3. ročník, v druhej triede 4. – 8. ročník. Okrem toho bol v nej kabinet nachádzajúci sa medzi oboma triedami s vlastnými dverami, miestnosť pre zbierku pomôcok, záchody a dreváreň. Strecha budovy bola pokrytá azbestovou krytinou „syenit“.⁵² Za budovou školy mal byť vybudovaný betónový protiletický kryt. Na jeho stavbu žiadala školská stolica o štátnu subvenciu vo výške 5.000 korún s poznámkou, že je nie je schopná ho vybudovať z vlastných prostriedkov, nakoľko už v tom čase mala stavba dlh vo výške 10.000 korún. Protiletický kryt sa však napokon nepodarilo postaviť z dôvodu definitívneho neudelenia finančnej podpory na jeho stavbu.⁵³ Neskôr, dňa 1. januára 1939, bola budova školy a školský pozemok zapísané do katastra obce Gaboltov. Zároveň spätne od 1. októbra 1938 bola budova školy trvalo oslobodená od domovej dane, pokiaľ bude „*vylučne a trvale slúžiť účelom vyučovacím*“.⁵⁴

Inventár školy bol prevzatý zo starej školy, musel však byť vypracovaný nový inventárny zoznam zariadenia, školských kníh či didaktických pomôcok, pretože starý zoznam bol neprehľadný a neúplný.⁵⁵

Výuka v novej budove školy sa začala ešte v decembri 1937.⁵⁶ Vyučovalo sa len doobeda v čase o 8,00 do 13,00 hod. Budovu novostavby požehnal košický biskup Jozef Čársky počas birmovky dňa 16. mája 1938 a pochválil občanov obce za ich šľachetný úmysel a poďakoval im za ich námahu a vernosť.⁵⁷ Biskup navrhoval zbúranie Krížovej kaplnky, pretože prekážala výhľadu na peknú novostavbu. *Historia domus* uvádza: „(Biskup) navrhoval, aby Krížová kaplnka bola odstránená, ponevác zavadza škole. Zakázal v nej ďalej kerstiť, ponevác kerst má byť verejne v kostole, len povolením alebo nutnom prípade ináč.“⁵⁸ Tento úmysel sa našťastie nerealizoval najmä vďaka nesúhlasu veriacich, pre ktorých mala kaplnka špeciálny citový význam, pretože bola miestom vysluhovania sviatosti krstu.

4. Osud rímskokatolíckej ľudovej školy v Gaboltove po 2. svetovej vojne

K poštátneiu školy došlo dňa 30. augusta 1945 na základe nariadenia č. 34 zbierky SNR zo dňa 12. júna 1945. Nový názov školy znel: Štátna ľudová škola v Gaboltove.⁵⁹ V budove sídlila do roku 1967, kedy sa presťahovala do nových priestorov. Od toho roku

Predmet: Gaboltov, stavba školy – kolaudácia zo dňa 14. decembra 1937. AFÚ GA, zv. 1937, Okresný úrad v Bardejove.

Predmet: r. kat. ľudová škola – obývacie povolenie zo dňa 21. decembra 1937.

⁵² AFÚ GA, zv. 1937, Školská stolica II. tr.r. kat. ľud. školy v Gaboltove. *Predmet: prevedenie klampiarskej práce a pokrytie novostavby školy pánom Levim Zelingerom zo dňa 12. novembra 1937.*

⁵³ AFÚ GA, zv. 1938, Okresný náčelník okresného výboru v Bardejove. *Predmet: Gaboltov, r. kat. školská stolica, žiadosť o podporu zo dňa 30. decembra 1938.* AFÚ GA, zv. 1938, Školská stolica II. tr.r. kat. ľud. školy v Gaboltove. *Predmet: Stavba protiletického úkrytu, žiadosť o okresnú podporu v čiastke 5.000 korún zo dňa 28. augusta 1938.*

⁵⁴ AFÚ GA, zv. 1938, Berná správa Bardejov. Školská stolica II. tr.r. kat. ľud. školy v Gaboltove zo dňa 19. decembra 1938. AFÚ GA, zv. 1938, Školská stolica II. tr.r. kat. ľud. školy v Gaboltove. *Predmet: novostavba r. k. ľud. školy, žiadosť o oslobodenie dane domovej a všetkých prírážok zo dňa 25. augusta 1938.*

⁵⁵ AFÚ GA, zv. 1939, Stolica r. kat. ľud. školy v Gaboltove. *Predmet: Inventár školy – správa r.k. ľud. školy v Gaboltove zo dňa 13. januára 1939.*

⁵⁶ „Školská stolica II. tr. r. kat. ľud. školy v Gaboltove týmto prehlasuje, že novostavba jeho školy je úplne vybudovaná a ešte v tomto civilnom roku sa započne v nej vyučovanie.“ AFÚ GA, zv. 1937, Školská stolica II. tr. r. kat. školy v Gaboltove. *Predmet: Prehlásenie zo dňa 1. decembra 1937.*

⁵⁷ *Kronika obce Gaboltov*, zväzok I., s. 29.

⁵⁸ *Historia domus Gaboltov*, vol. I., rok 1938.

⁵⁹ Štátny archív Prešov (ďalej len ŠA Prešov), pobočka Bardejov, f. Národná škola Gaboltov (1945), šk. 1, Poštátneiu r.k. ľud. školy v Gaboltove zo dňa 30. augusta 1945. AFÚ GA, zv. 1945, Školský inšpektorát v Bardejove. *Vec: Poštátneiu r.k. ľud. školy v Gaboltove zo dňa 30. augusta 1945.*

v budove bývalej rímskokatolíckej Ľudovej školy sídlila materská škola, ktorá bola po roku 2000 presídlená do budovy základnej školy. Budova bývalej rímskokatolíckej Ľudovej školy následne slúžila na pastoračné účely gaboltovskej farnosti. Pre nadmernú vlhkosť obvodových múrov však nebola vhodná na dlhodobé užívanie a investícia do sanácie budovy by nebola ekonomicky rentabilná. Dňa 14. júna 2009 bola budova školy zbúraná. Avšak pre našich rodičov, ktorí v nej dosiahli základné vzdelanie, a pre nás neskôr narodených, ktorí sme v budove absolvovali predškolskú prípravu, ostane v našej pamäti zapísaná veľkými písmenami.

Záver

Príspevok prináša jasnejšiu predstavu o vzniku, jestvovaní a zániku cirkevného školstva v Gaboltove. Odhaľuje problémy a ťažkosti spojené s financovaním a udržiavaním školy v období svetovej hospodárskej krízy. Zároveň poukazuje na nálady obyvateľstva, ktorí na jednej strane chceli byť verní biskupovi-pastierovi a miestnemu farárovi, na strane druhej sa vo svojej chudobe obávali vlastnej insolventnosti. Za zásadný prínos považujeme aj významnú úlohu biskupa Jozefa Čárskeho pri zachovaní rímskokatolíckej školy v Gaboltove a vybudovaní novej školskej budovy, čo v konečnom dôsledku môže prispieť k lepšiemu poznaniu tejto osobnosti novodobých dejín slovenskej cirkvi. Napokon s Božou pomocou sa podarilo vytvoriť dielo – novú školskú budovu – ktoré spojilo veriacich. Možno teda konštatovať, že rímskokatolícka Ľudová škola a jej nová budova výrazne prispela ku väčšiemu katolíckemu povedomiu v tejto pútnickej obci.

Zoznam použitých prameňov a literatúry

Archívne pramene

Archív farského úradu v Gaboltove:

- zv. 1928, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940

Štátny archív Prešov, pobočka Bardejov, f. Národná škola Gaboltov
Kroniky

Historia domus Gaboltov, vol. I.

Kronika obce Gaboltov, zväzok I.

Periodiká

- Kráľovná sv. Ruženca, december 1934, č. 12, roč. XXXXVI.

Adresa autora:

kpt. ThLic. PaedDr. PhDr. Tomáš HUĎA SchP, PhD.

Akadémia Ozbrojených síl SR gen. M.R. Štefánika

Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš 1

e-mail: tohu@centrum.sk

Jezuita Vendelín Javorka: výnimočná osobnosť cirkvi

Ivan Mod'oroši

<https://doi.org/10.54937/nhe.2022.11.1.66-81>

Jesuit Vendelín Javorka: an exceptional church personality

Abstract: *Vendelín Javorka belongs among the exceptional personalities of the Slovak Church whose influence transcended the borders of Slovakia where he lived most of his life. Over the last ten years, this hero of the faith has received increasing professional attention. The Society of Jesus in Slovakia and the Diocese of Žilina are trying to spread his veneration among both the professional and lay public so that the process of beatification can begin.*

In this article, we will present the basic milestones of his exceptional life in Slovakia, Rome, the Far East, the gulags of the USSR, and finally in Žilina where he died. His example of exceptional faith, his level of education, his obedience to the Church and acceptance of suffering – all these make him an exceptional personality who can be an inspiration to us.

Keywords: *Javorka. Jesuits. Russicum. Gulag. Beatification. Žilina diocese.*

Úvod

Staré latinské príslovie *verba movent, exempla trahunt* nestratilo nič zo svojho obsahu. V dnešných časoch potrebujeme ešte viac príkladov a menej slov, ktoré nás budú ťahať k angažovanejšiemu životu. Cirkev robí cirkvou tým, že je spoločenstvom angažovaných, ako o tom často hovorí aj pápež František: „Pozrite, ako sa milujú,“ čo je rozpoznávacím znakom kresťanov v staroveku a má byť aj znamením pre ľudí v súčasnosti. Preto potrebujeme príklady. Naša malá krajina v strede Európy má veľa osobností, ktoré dala svetu. Aj Katolícka cirkev na Slovensku má hrdinov, ktorí môžu generácie v 21. storočí tiahnuť k väčšej angažovanosti vo svete.

Spoločnosť Ježišova, ktorá pôsobí na Slovensku už od roku 1561 a Žilinská diecéza, ktorá vznikla v roku 2008, pracuje na tom, aby sa stal Vendelín Javorka známym širokej verejnosti, keďže väčšinu svojho aktívneho života prežil v zahraničí a posledných je-

denásť rokov v Žiline, kde je aj pochovaný. Žilinská diecéza a Spoločnosť Ježišova už niekoľkokrát organizovali v Žiline konferencie,¹ kde vystúpili mnohí odborníci z oblasti teológie, histórie a cirkevného práva, aby mohli predstaviť osobnosť Vendelína Javorku a výsledky svojho výskumu širokej odbornej a laickej verejnosti. Tieto výsledky sú veľmi cenné a dôležité a slúžia aj pre šírenie úcty² a prípadný začiatok procesu blahorečenia v žilinskej diecéze.

Ostrihomská gymnázium; V. Javorka je v ťadnom (hornom) rade piaty zľava. (Archív Spoločnosti Ježišovej)

¹Pri 40. výročí smrti Vendelína Javorku 30.3.2006 sa v rímskom Rusiku pod záštitou vtedajšieho rektora Lojze Cvikleho SJ a veľvyslankyne SR pri Svätej stolici J. E. Dagmar Babčanovej konalo sympóziu za účasti delegácie slovenských jezuitov, vicerektora Pápežského východného inštitútu Cyrila Vasiľa SJ a mnohých odborníkov zo zahraničia, ktorí prispeli k novým informáciám o Vendelínovi Javorkovi. Pri príležitosti 50. výročia úmrtia Vendelína Javorku 16.4.2016 sa v Žiline konala akadémia za účasti stoviek ľudí, ktorá začala sv. omšou a pietnou spomienkou na žilinskom cintoríne. Zúčastnil sa na nej aj vtedajší sekretár Kongregácie pre východné cirkvi arcibiskup Cyril Vasiľ. Príbuzní pátra Javorku priniesli mnoho pozostalostí (fotografií a listov), ktoré slúžia aj pre výskum jeho života a diela. Mnohí podali osobné svedectvo zo stretnutí s P. Vendelínom počas jeho žilinských rokov. O rok neskôr 24.3.2017 sa opäť v Žiline uskutočnil seminár o Vendelínovi Javorkovi, ktorý spracoval nové poznatky z jeho života a diela. 12.2.2019 sa v Žiline uskutočnilo veľké sympóziu o Vendelínovi Javorkovi, ktoré organizovali: Žilinská diecéza, Teologická fakulta Trnavskej univerzity a Spoločnosť Ježišova na Slovensku. Počas pandémie 15.10.2021 sa v Ružomberku a Černovej uskutočnila zatiaľ najvýznamnejšia vedecko – kultúrna udalosť spojená s osobou Vendelína Javorku pod záštitou predsedníčky Žilinského samosprávneho kraja Eriky Jurinovej. Hlavným iniciátorom a organizátorom tejto udalosti bolo OZ Černovský chotár, ktoré sa angažuje pri propagácii černovskej histórie a osobnosti z tejto obce. Počas celodenného programu *Odbalenia a požeblnania pamätníka pátra Vendelína Javorku* sa uskutočnila na pôde Katolíckej univerzity v Ružomberku odborná konferencia, na ktorej vystúpili odborníci venujúci sa životu a dielu Vendelína Javorku. Po konferencii nasledovala sv. omša v černovskom kostole, ktorú celebroid diecézny administrátor spišskej diecézy sede vacante Mons. Ján Kuboš spolu s kňazmi za hojnej účasti veriacich. Samotné odhalenie a požeblnanie pamätníka pátrovi Javorkovi sa uskutočnilo na mieste, kde stál jeho rodny dom v Černovej. Pri tejto príležitosti boli oslovení mnohí odborníci z Čiech a Slovenska, ktorí sa venujú životu a dielu Vendelína Javorku. To umožnilo vytvoreniu prvej ucelenej publikácie o Pátrovi Javorkovi [CSONTOS, Ladislav (ed.). *Vendelín Javorka. Jezuitský kňaz, misionár a mučeník za jednotu kresťanov*. Černová: OZ Černovský chotár, 2021, 239 s.], ktorá sa na jeho život pozerá z rôznych perspektív, ktorým sa autori vo svojich článkoch venovali. Pri tejto príležitosti bola kniha predstavená verejnosti. Zakončením tejto významnej udalosti bol kultúrny program s názvom *Páter, ktorý objal kríž* na motívy divadelnej hry *Päť dní Vendelína Michajloviča* od černovského rodáka, spisovateľa, prozaika a vysokoškolského pedagóga Antona Laučka. (LAUČEK, Anton. *Päť dní Vendelína Michajloviča*. Nezistené, 2021, 71 s.)

² Autor tohto článku je kňazom žilinskej diecézy, ktorý je od roku 2019 poverený žilinským diecéznym biskupom Mons. Tomášom Galisom, aby šíril v diecéze a na Slovenskú úctu k Vendelínovi Javorkovi. Ide predovšetkým o prednášky vo farnostiach, akademických inštitúciách, na konferenciách, prostredníctvom článkov, rozhlasových a televíznych relácií. Veľmi významnú prácu pri organizovaní a šírení úcty robí kňaz žilinskej diecézy vdp. Zdeno Pupík hlavne prostredníctvom časopisu *Naša Žilinská diecéza a Inštitútu Communio*. Zásadnú a nenahraditeľnú prácu pri šírení úcty a odkazu pátra Javorku robia jezuiti: P. Ladislav Csontos, P. Milan Hudáček a P. Miloš Lichner.

Fakt, že na Slovensku relatívne veľa ľudí nepozná životné osudy Vendelína Javorku, vyplýva z toho, že väčšinu svojho života, od svojho vstupu do Spoločnosti Ježišovej, až na malé výnimky, prežil v zahraničí. Posledných jedenásť rokov svojho života (1955 – 1966) prežil v Žiline mimo pastoračiu pod dohľadom štátnej bezpečnosti a s podlomeným zdravím. Ľudia, ktorí sa s ním počas týchto rokov stretávali, o ňom zhodne hovoria ako o výnimočnom človekovi a kňazovi, ktorý sa nest'ážoval, ale snažil sa žiť a pôsobiť v možnostiach socialistického Československa, bývajúceho v skromných podmienkach v Žiline u svojej neteri Oľgy Révayovej, dcéry Jána Javorku, Vendelínovho brata.

Vhodnosť a možnosť Javorkovej beatifikácie?

V roku 1993 vydala Dobrá kniha autobiografiu amerického jezuitu Waltera J. Ciszeka (1904 – 1984) *S Bohom v Rusku*.³ V období po postupnom rozpade Východného bloku bolo možné dozvedieť sa o tom, ako pôsobili kňazi v sovietskych gulagoch. Páter Cizek bol v západnom svete svedkom krutého režimu, ktorý prenasledoval svojich oponentov a ktorý zažil v ZSSR. Jeho život má mnoho spoločných črt so životom Vendelína Javorku. Obaja boli Slovania,⁴ boli členmi jezuitského rádu, ktorí ako rímskokatolíci vyhovelí žiadosti Pia XI., aby išli ako misionári do Sovietskeho zväzu a prijali byzantský obrad. Cizek študoval v Ríme (1934 – 1937), hoci nebol absolventom Rusika, v čase keď bol Javorka na Ďalekom Východe.

Cizek bol v roku 1937 vysvätený na kňaza v byzantskom obrade a odišiel ako misionár do Poľska, ktorého časť v roku 1940 obsadila Červená armáda a stala sa súčasťou ZSSR. Ciszeka zajali a obvinili zo špionáže pre Vatikán a bol väznený v sovietskych gulagoch dvadsaťtri rokov. V roku 1963 bol prepustený na slobodu a mohol sa vrátiť do USA. Po svojom návrate horlivo pracoval v kňazskej službe a angažoval sa hlavne prednáškami, kde vydával svedectvo o tom, ako ho Boh viedol svojimi cestami pri budovaní Božieho kráľovstva v neslobodnej krajine.⁵ Rímskokatolícka cirkev začala v roku 2014 proces blahorečenia jezuitu Waltera J. Ciszeka.

Javorka prešiel počas desiatich rokov mnohými sovietskymi gulagmi. Avšak jedna podstatná skutočnosť dáva jeho príbehu ešte väčšiu výnimočnosť. Napriek tomu, že bol svetobežníkom, ktorý dokázal plniť vôľu svojich predstavených, vrátil sa na základe repatriácie do vlasti, ktorú „nepoznal“, do Československej socialistickej republiky. Do krajiny, ktorá bola úplne iná, akú poznal, keď odchádzal, a ktorá sa stala po vojne súčasťou Východného bloku. Namiesto zaslúženého odpočinku a odovzdávania skúseností prichádza k bratovi do Žiliny, kde býva v malej izbe u svojej neteri Oľgy, nemá štátny súhlas na to, aby mohol verejne slúžiť ako kňaz, je pod drobnohľadom štátnej bezpečnosti (ŠTB) a musí byť opatrný, aby nijakým spôsobom neuškodil svojej rodine, ktorá si tiež zaslúži dejinný obdiv. Prijali strýka – kňaza, na úkor svojho komfortu a riskujúc návštevy a sledovanie ŠTB. Môžeme konštatovať, že jeho prenasledovanie a ostrakizácia ako „vatikánskeho špióna“ po sovietskom väzení neprestala, ale pokračovala v inej forme až do jeho smrti v roku 1966.

³ CISZEK, J. Walter. *S Bohom v Rusku*. Trnava: Dobrá kniha, 2015, 430 s.

⁴ W. Cizek sa narodil v USA poľským prisťahovalcom.

⁵ CISZEK, J. Walter – FLAHERTY L. Daniel. *Ukázal mi cestu*. Trnava: Dobrá kniha, 2016, 214 s.

V prípade začatia procesu beatifikácie Vendelína Javorku musia samozrejme rozhodovať kompetentní predstavitelia cirkvi so všetkými právnymi úkonmi spojených s týmto procesom, berúc do úvahy všetky argumenty *pro et contra*. K tomu slúžia všetky informácie, ktoré o Javorkovi nateraz máme, ale tiež osobné svedectvá ľudí, ktorí ho poznali počas jeho žilinských rokov, a tiež všetko, čo sa postupne bude objavovať pri štúdiu pozostalostí a textov. Na jeho hrobe, na mestskom cintoríne v Žiline, vidieť čoraz častejšie viac ľudí, ktorí sa prichádzajú modliť o zázrak na jeho príhovor.

Život Vendelína Javorku je veľkolepým príbehom muža, biografiou prvého rangu, ktorý plnil Božiu vôľu všade, kam sa dostal. Tento príbeh je inšpiratívny v mnohých súvislostiach. Obyčajný chlapec zo slovenskej dediny bol vybratý pápežom za rektora Rusika, aby dohliadal na formáciu budúcich misionárov v Rusku. Neskôr ako kňaz v Číne, a potom ako väzeň v ruských gulagoch ďaleko od civilizácie a ešte ďalej od svojho domova, do ktorého sa vrátil s podlomeným zdravím, kde posledných jedenásť rokov života prežil v neslobode, nepoznaný, kde nemohol plne využiť svoje bohaté skúsenosti.

Žilinský biskup Tomáš Galis a slovenskí jezuiti intenzívne pracujú na tom, aby sa úcta, ktorá je spojená s osvetou, o ňom šírili po Slovensku, aby sa mohol začať beatifikačný proces. Bolo by určite vhodné a spravodlivé, aby tento svetobežník v Božej vinici bol uctievaný v partikulárnej cirkvi ako blahoslavený. Na Slovensku ho cirkev zrodila ako kresťana, získal tu svoju typickú zbožnosť, neskôr vzdelanie. Potom bol povolaný do Ríma, aby mu pápež určil poslanie a využil jeho talenty. Z Černovej do Žiliny cez Rím a Šanghaj a Gulag je výstižnou charakteristikou jeho misijného chápania cirkvi. Bolo by krásnym zakončením a novým začiatkom, keby bol v partikulárnej cirkvi povýšený k úcte oltára.

P. Vendelín Javorka SJ

Stručný životopis Vendelína Javorku

Vendelín Javorka⁶ sa narodil 15. októbra 1882 v Černovej ako najstarší z desiatich detí a jeho zbožná matka bola sesternica Andreja Hlinku,⁷ ktorý mal nemalý vplyv⁸ na Vendelína Javorku. Už od útleho veku sa viackrát s'ahovali, keďže jeho otec pracoval na železničiach. Vyrastal v chudobnej a zbožnej rodine a tieto dve črty boli hlavnými oporami jeho života. V roku 1903, dva mesiace po maturitnej skúške, vstúpil v Trnave do Spoločnosti Ježišovej Rakúsko-uhorskej provincie, keďže v tom čase v Ružomberku jezuiti ešte nepôsobili⁹. Čo inšpirovalo Vendelína Javorku pre vstup do rehole, je veľkou neznámou.

Humanitné a teologické štúdiá absolvoval v jezuitských inštitúciách v Kaloči a Innsbrucku. V tomto rakúskom meste bol aj 15. augusta 1915 vysvätený na kňaza. Javorkova túžba po kňazskej vysviacke mala smerovať na misie medzi pohanov, ako napísal svojmu generálnemu predstavenému. Avšak začínajúca vojna spôsobila, že jeho plány sa zmenili. Vojenské úrady ho nechali dokončiť teológiu a v lete 1916 bol poslaný za kaplána na

⁶ K Javorkovmu životu vychádza postupne čoraz viac článkov, ktoré sa na jeho život a dielo pozerajú z rôznych perspektív. V tomto texte sa preto obmedzím na základný životopis pátra Javorku. Jedinou ucelenou knihou je publikácia jezuitu R. Ondruša (ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černovej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*. Trnava: Dobrá kniha, 2008, 104 s.) Profesor histórie na Pontificio Istituto Orientale C. Simon historicky zhodnotil dobu a život v ktorom pôsobil Vendelín Javorka (SIMON, Constantine. *Russicum. Pioneers and Witnesses of the Struggle for Christian Unity in Eastern Europe*. Rím: Opere Religiose Russe, 2001, 181 s.) Kapitulu Simonovej knihy o Vendelínovi Javorkovi preložil jezuita Juraj Dolinský (DOLINSKÝ, Juraj. *Ruská odysea Vendelína Javorku SJ*. Trnava: Dobrá kniha, 2016.) Niektoré aspekty Javorkovho života spolu so zoznamom relevantných publikácií ponúka vo svojej štúdií Ľuboslav Hromják (HROMJÁK, Ľuboslav. K niektorým aspektom života pátra Vendelína Javorku. In. CSNTOS, Ladislav (ed.). *Vendelín Javorka. Jezuitský kňaz, misionár a mučeník za jednotu kresťanov*. Černová: OZ Černovský chotár, 2021, s. 20 – 37.) Javorkova bohatá korešpondencia, poznámky a archívne pozostalosti sa postupne spracovávajú. Vo vydavateľstve Dobrá kniha vyšli štyri knihy textov Vendelína Javorku a ktoré editoval Ladislav Csontos SJ. Z nich môžeme čerpať jedinečný obraz jeho duchovného života a zdrojov, ktoré ho inšpirovali. Javorkove texty a úvahy sa v roku 2016 našli v Centre spirituality Východ-Západ Michala Lacka v Košiciach a zachránili sa pravdepodobne vďaka Javorkovmu priateľovi Gabrielovi Povalovi SJ. Pod vedením slovenskej provincie Spoločnosti Ježišovej na Slovensku boli jeho texty usporiadané a vydané. (JAVORKA, Vendelín. *Duch viery*. Trnava: Dobrá kniha, 2017, 89 s.; JAVORKA, Vendelín. *Duchovné cvičenia*. Trnava: Dobrá kniha, 2018, 307 s.; JAVORKA, Vendelín. *Duchovné úvahy z rokov 1915 – 1922*. Trnava: Dobrá kniha, 2019, 181 s.; JAVORKA, Vendelín. *Prednášky a príhovory*. Trnava: Dobrá kniha, 2019, 149 s.) Javorkove texty sú aktuálne aj dnes hoci boli napísané, niektoré pred skoro sto rokmi. Iné majú historickú hodnotu, pretože sú reflexiou nad udalosťami, ktoré sa stali, alebo nám prinášajú nový pohľad na Javorkov život.

⁷ ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černovej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*, s. 7.

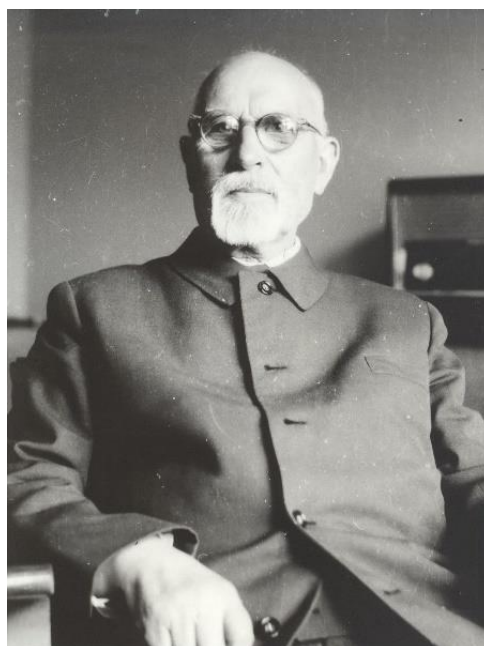
⁸ Vplyv A. Hlinku na V. Javorku presahoval bežnú rodinnú komunikáciu. Tento vzťah bol prítomný počas celého Hlinkovho života. A. Hlinka sa netajil, žeby chcel, aby „Vendo“, ako ho vo svojich listoch nazýva bol diecéznym kňazom, užitočným pre Slovenský národ. Rovnako z listov je zrejmá dôvera mladého Vendelína Javorku voči „ujčekovi“ (oslovenie, ktoré dával Javorka) Hlinkovi. Javorka z Kaloče povzbudzoval Hlinku aj v čase jeho väznenia v Segedíne. Rovnako si písali aj počas jeho teologických štúdií v Innsbrucku a vzájomne sa angažovali aj v slovenských katolíckych spolkoch. Stretli sa tiež v Ružomberku na posviacke budovy jezuitského noviciátu. Tému ich korešpondencie bohato spracovali: LETZ, Róbert. Vendelín Javorka a Andrej Hlinka. In CSNTOS, Ladislav (ed.). *Vendelín Javorka. Jezuitský kňaz, misionár a mučeník za jednotu kresťanov*, s. 107 – 128; LETZ, Róbert. Korešpondencia Vendelína Javorku SJ a Andreja Hlinku. In *Viera a život*, 2019, roč. 29, č. 2, s. 57 – 72; CSNTOS, Ladislav. Nové objavy ku korešpondencii Vendelína Javorku SJ s Andrejom Hlinkom. In *Viera a život*, 2019, roč. 29, č. 4, s. 52 – 60.

⁹ Za príchodom jezuitov do Ružomberka je iniciatíva V. Javorku, ktorý na základe komunikácie s A. Hlinkom vnímal potrebu zriadenia jezuitskej rezidencie v čoraz viac priemyselnom Ružomberku, kde spolu s novými továrňami a s'ahovaním nových robotníkov prichádzali neraz aj proticirkevné názory. Rovnako dôležitá bola veľká otvorenosť a súhlasné stanovisko spišského biskupa Jána Vojtaššáka (DADO, Branislav. Vendelín Javorka a príchod jezuitov do Ružomberka. In. CSNTOS, Ladislav (ed.). *Vendelín Javorka. Jezuitský kňaz, misionár a mučeník za jednotu kresťanov*, s. 130 – 139.)

vojenský front,¹⁰ kde sa vyznačoval hrdinskou službou, riskujúc svoj život v službe zraneným vojakom, nielen katolíkom, ale aj iných kresťanských denominácií, čo v tom období nebol obyčajný prejav ekumenizmu, nakoľko táto otázka začala byť aktuálna až po Druhom vatikánskom koncile.¹¹ Fakt, že pôsobil ako vojenský kaplán na fronte po jeho menovaní za rektora Rusika (1929), zneužila aj sovietska tlač (časopis *Bezbožník*), ktorá označila menovanie Javorku za rektora pápežom za „antisovietske machinácie rímskeho pápeža“.¹² Po návrate z frontu až do roku 1925 pôsobil ako predstavený jezuitského kolégia v Bratislave a redigoval časopis *Posol Božského Srdca Ježišovho*.

Zásadnou zmenou v jeho živote bol rok 1925, keď ho generálny predstavený jezuitského rádu Włodimir Ledochowski povolal do Ríma. Stalo sa tak na požiadanie pápeža Pia XI., ktorý pripravoval založenie inštitútu, ktorý mal pripravovať kňazov na misijnú činnosť v Rusku. Nestalo sa tak náhodou, nakoľko Javorka ovládal latinský, maďarský, nemecký, taliansky, francúzsky a ruský jazyk. Bol Slovan a v roku 1925 spolu s chorvátskym jezuitom Stefanom Sakačom prijal byzantský obrad.¹³ Bol vôbec prvým jezuitom, ktorý prijal byzantský obrad mimo územia Missio Orientalis (Východnej misie) vo východnom Poľsku. Onedlho ho nasledoval Štefan Crisinus Sakač, chorvátsky jezuita. Dňa 7. júla 1925 slúžil Javorka v Ríme svoju prvú liturgiu v byzantsko-slovanskom obrade pri oltári Santa Maria della Strada v jezuitskom materskom chráme Gesú.¹⁴ V roku 1926 bol poslaný do Prešova, kde pomáhal biskupovi Dionýzovi Njaradimu a na území Podkarpatskej Rusi konal ľudové misie a zdokonaľoval sa vo východnom obrade, ktorý však nebol totožný s bohatstvom ruskej obradovej tradície, ale pomohlo mu v neskoršej službe rektora Rusika. Ešte v tom istom roku sa vrátil do Ríma, kde bol ministrom v Pápežskom orientálnom inštitúte.¹⁵

Ruské kolégium (Rusicum) je až do súčasnosti dôležitou inštitúciou, ktorá mala spolu s Pápežským orientálnym inštitútom (Pontificio Istituto Orientale) zásadný vplyv pre misie a vzdelanie a po II. Vatikánskom koncile má vplyv aj na ekumenické zblíženie východných pravoslávnych a orientálnych cirkví s katolíckou cirkvou. Budovanie tohto kolégia zveril pápež Pius XI. jezuitskému rádu

¹⁰ ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černovej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*, s. 12.

¹¹ Keď uhorský ministerský predseda Štefan Tisza, ktorý bol kalvínskeho vyznania, navštívil frontovú zónu, videl odvahu mladého katolíckeho kňaza, ktorý neváhal chodiť zaopatrovat' do predných línii, kde udeľoval sviatosti a pochovával padlých vojakov, nešetril osobnou pochvalou Javorkovi. Tisza nazval Javorku odvážnym kňazom. (SIMON, Constantine. *Ruská odysea Vendelína Javorku SJ*. Trnava: Dobrá kniha, 2019, s. 12.)

¹² SIMON, Constantine. *Ruská odysea Vendelína Javorku SJ*, s. 13.

¹³ O východnej vetve Spoločnosti Ježišovej predniesol Cyril Vasiľ svoj príspevok na konferencii v Ríme. (VASIĽ, Cyril. *Východná vetva Spoločnosti Ježišovej*. Prednáška prednesená na konferencii venovanej 40-temu výročiu smrti o. Javorku, prvého rektora Russika. Rím 30.3.2006 na Russiku, rkp. (Súkromný archív autora).

¹⁴ VASIĽ, Cyril. *Rímske pôsobisko Vendelína Javorku, Pápežské ruské kolégium – Rusicum. Od zrodu myšlienky k začiatkom realizácie*, s. 30.

¹⁵ SIMON, Constantine. *Ruská odysea Vendelína Javorku SJ*, s. 17 – 19.

a výslovne žiadal generálneho predstaveného Wlodimira Ledochowského, aby toto kolégium viedol páter Vendelín Javorka. Po dostavbe, 24. októbra 1929, sa stal jeho prvým rektorom a bol ním až do 10. januára 1934. Ešte predtým, v roku 1922, zveril pápež jezuitom Pápežský orientálny inštitút,¹⁶ ktorý až dodnes poskytuje postgraduálne štúdium v oblasti východného práva a teológie.

Pius XI. zveril Ruské kolégium pod ochranu sv. Terézie z Lisieux, pretože jej rádové spolusestry venovali väčšinu peňazí, ktorými disponovali, z úcty ku sv. Terézii na výstavbu Rusika. V auguste 1930 vykonal Javorka púť do Lisieux, aby sa svätici (patrónke misií) osobne poďakoval a vyprosil od nej viac povolaní pre misie v ZSSR. Rodné sestry sv. Terézie poslali do Rusika aj jej mozaiku so sochou.¹⁷

V Rusiku bývali študenti rôznych národností, zväčša diecézni kňazi, ktorí v zásade mali prijať byzantský obrad, učiť sa ruský jazyk, a tiež ovládať ruské kultúrne reálie, ktoré sú dôležité pre prípadný život v tejto veľkej krajine.

Život v Rusiku nebol jednoduchý po žiadnej stránke. Finančné zabezpečenie mal páter Javorka na starosti spolu s rakúskym jezuitom Jozefom Schweiglom a vatikánskym finančným úradom. Študenti, ktorí tam spočiatku prichádzali, zväčša ako utečenci zo ZSSR,¹⁸ boli často bez peňazí a rodiny, a preto bola táto otázka veľmi dôležitá. Musel byť zabezpečený chod Rusika, obliekanie študentov, a všetky náležitosti ako v iných rímskych seminároch a kolégiách. V prvom roku bolo v Rusiku len sedem študentov, ale postupne tento počet rástol. V roku 1931 prišiel aj prvý Slováčok, Ján Kellner, ktorý bol vysvätený v roku 1937 a 7. júla 1941 zomrel zastrelením ako mučeník v Kyjeve.¹⁹ Neskôr prichádzalo do Rusika viac Čechov a Slovákov. Najvýznamnejším bol rodák z Kysúc Alojz Strýček,²⁰ ktorý prišiel do Rusika v čase, keď Javorka už nebol rektorom.

Dôležitou úlohou prvého rektora Rusika bolo aj obnovenie kostola *San Antonio all'Esquilino*, ktorý už dlhé desaťročia neslúžil bohoslužobným účelom. Bolo potrebné prispôbiť ho

¹⁶ Pápežský východný inštitút vznikol 15. októbra 1917. Založil ho pápež Benedikt XV. ako ústav vyšších štúdií zaoberajúci sa otázkami kresťanského východu. Jeho akademický život sa začal 2. decembra 1918. V r. 1920 Benedikt XV. dovolil inštitútu udeľovať akademické stupne v teológii. (ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černovej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*, s. 20)

¹⁷ SIMON, Constantine. *Ruská odysea Vendelína Javorku SJ*, s. 25 – 26.

¹⁸ Prvých sedem seminaristov Rusika boli etnickí Rusi, alebo sa v Rusku narodili.

¹⁹ Silné je jeho svedectvo o pátrovi Javorkovi, ktoré napísal pre študentský časopis: „Spočiatku nebolo na Rusiku ľahké zosúladiť zvyčajnú formáciu kandidátov na kňazstvo so špeciálnymi požiadavkami východného obradu a zavádzať zvyky, ktoré by nám priblížili našu budúcu prácu medzi Rusmi, a to najmä preto, lebo väčšina z nás bola latinského obradu a nebola ruského pôvodu. Nadovšetko sme však vďační za domácku atmosféru, ktorú (rektor Javorka) vytváral počas svojho tunajšieho pobytu a ktorá ešte stále trvá.“ (ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černovej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*, s. 28.)

²⁰ Alojz Strýček SJ (1916 – 2013), známy ako otec Alexej pôsobil ako významný vecdec na cirkevných aj svetských univerzitách vo Francúzsku ako známy filológ. Do „milovaného“ Ruska sa dostal až v roku 1994, kde pôsobil ako kňaz, učiteľ, prekladateľ a misionár. Pochovaný je vo Francúzsku.

osobitostiam východného obradu a zaobstarat' liturgické zariadenie. Posviacka kostola sa uskutočnila 30. októbra 1932. Rektorem tohto chrámu, ktorý sa dodnes používa, sa stal tiež Vendelín Javorka. Niektorí Javorkovi vyčítali, že mnohé veci, ktoré urobil, alebo plánoval (spovednice, litániové modlitby, obliekanie), nie sú v zhode s ruskou obradovou tradíciou.²¹ Či už sú výčitky viac, alebo menej opodstatnené, poznajúc Javorkov charakter, určite nešlo o to, žeby chcel latinizovať Rusikum, ale skôr nezaprel v sebe úplne latinského katolíka a zbožnosť, ktorú si priniesol zo svojho domova na Liptove. V Rusiku od počiatku išlo o to, aby liturgia a život bol čo najviac podobný ruskej tradícii, pre ktorú boli študenti vychovávaní.²²

Rektor Vendelín Javorka po piatich rokoch služby ukončil svoje pôsobenie v Rusiku. Koncom roku 1933 si ho predvolal generálny predstavený Spoločnosti Ježišovej a spýtal sa ho, či je ochotný ísť na misie do Charbina (severná Čína). Jeho misijný sen sa mu napokon splnil a v roku 1934 bol ustanovený na Ďaleký Východ do mandžuského Charbinu ako dočasný apoštolský administrátor tamojšieho byzantskoslovanského exarchátu a ako apoštolský vikár pre ruských katolíkov v Charbine²³ a mal zastupovať v Ríme odcestovaného archimandritu Abrantoviča. Ešte pred jeho odchodom ho prijal pápež Pius XI., ktorý mu dal požehnanie a prosil Javorku, aby sa za neho modlil a povzbudil ho v nádeji a odvahe na jeho novom pôsobisku.²⁴ Je zrejmé, že pápež Pius XI. veľmi dobre poznal Javorkove organizačné a duchovné schopnosti, keď ho osobne prijal a vybral na túto misiu. Jeho pôsobenie v Charbine trvalo od 10. januára do 20. októbra 1934. Potom bol ustanovený, aby založil farnosť v čínskom Šanghaji, kde pôsobil do 13. júna 1939.²⁵ Viedol tam tamojšiu farnosť a bol pastoračne veľmi horlivý. Po tejto misijnej skúsenosti je povolaný na dva roky späť do Rusika, kde je vicerektorom až do 13. júna 1941.²⁶

²¹ ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černovej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*, s. 32.

²² Podrobne sa pôsobeniu Vendelína Javorku vo vzťahu k liturgii v Rusiku venuje: TAFT, Robert. *Od Vendelína Javorku (1882 – 1966) až po dnes: Liturgia v dejinách pápežského kolégia „Russicum“*. Prednáška prednesená na konferencii venovanej 40-temu výročiu smrti o. Javorku, prvého rektora Russika. Rím 30.3.2006 na Russiku, rkp. (Súkromný archív autora).

²³ SIMON, Constantine. *Ruská odysea Vendelína Javorku SJ*, s. 53.

²⁴ ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černovej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*, s. 33 – 34.

²⁵ Podľa R. Ondruša je Ďaleký Východ jeho najkrajším obdobím, azda preto, že sa mu naplnil sen z rehoľnej mladosti, byť misionárom: „*Najkrajšie obdobie môjho účinkovania je tých päť rokov, ktoré som strávil v Ázii. Póda bola veľmi kamenistá a trňová. Dobrotivý Boh dal i vzrast, i často neobyčajnú mravnú i fyzickú silu. Keď som si všetko zorganizoval, keď mi prišiel na pomoc mladý spolubrat misionár tam poslaný, tak neočakávane, ako som bol poslaný ja, keď som sa radoval z úspechu, prišiel rozkaz: Vráť sa! Útechou je mi to, že pre mňa aj Rím je ruská misia; tu v srdci katolicizmu pripravujeme tých mladíkov – kňazov, čo pôjdu po dvoch do tých miest, kam ich Boh pošle.*“ (ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černovej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*, s. 48 – 49.)

²⁶ POVALA, Gabriel. *Stručný portrét. Javorka Vendelín /1882 – 1966/, 1966*, rkp.

P. Vendelín Javorka SJ v Číne

Po krátkom pobyte na Slovensku odchádza v roku 1942 na želanie nového pápeža Pia XII. do Rumunska (Bukovina), kde ho v júni 1945 zajali. 12. novembra 1945 bol odsúdený na desať rokov väzenia za tzv. špionáž pre Vatikán.²⁷ Prešiel mnohými sovietskymi gulagmi až späť na Slovensko, do Žiliny, kde svoj život 24. marca 1966 odovzdal navždy Bohu.

Vyzdvihnutie niektorých aspektov v živote Vendelína Javorku (Ne)naplnený misionársky sen

Druhá svetová vojna zasiahla zásadne a bolestne aj do života pátra Javorku. Najprv mu predstavení umožnili, aby sa v roku 1941 odobral na misie do Ruska. S týmto poslaním išiel na Slovensko, kde sa snažil využiť svoje skúsenosti v ťažkom období vojny na Slovensku. Snažil sa predstaviť vtedy veľmi rozšírenú tému o zblížení Ruska s katolíckou cirkvou. Na túto tému predniesol 8.10.1941 aj prednášku vo vysokoškolskom internáte Svoradov.²⁸ Popritom žil nejaký čas v jezuitskej komunite v Ružomberku a intenzívne čakal na možnosť vstúpiť do Sovietskeho zväzu.

Nakoľko reálne možnosti nedovoľovali pátrovi Javorkovi vstúpiť na územie Sovietskeho zväzu po rozhovoroch s Mons. Giuseppe Burziom, vtedajším zástupcom Sv. Stolice na Slovensku, odišiel do Bukurešti a po dvoch mesiacoch, začiatkom roku 1942 nastupuje ako kňaz do Černovic (Bukovina²⁹), aby spravoval gréckokatolícke komunity. V tom čase išlo o etnicky veľmi zmiešanú komunitu Rumunov, Ukrajincov, Nemcov, Poliakov, ale aj Slovákov. Predstaveným tejto komunity bol slovenský jezuita Ladislav Kumorovitz. V tejto oblasti so spolubratmi spravoval okolo dvadsať gréckokatolíckych farností. Okrem pastoračnej práce nadväzoval kontakty aj s pravoslávnyimi komunitami a hierarchami, kde sa snažil získať ich pre myšlienky zblíženia s katolíckou cirkvou.³⁰

²⁷ SIMON, Constantine. *Ruská odysea Vendelína Javorku SJ*, s. 71.

²⁸ ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černovic do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*, s. 53 – 53.

²⁹ Bukovina – oblasť, ktorá sa dnes ťahne juhozápadnou Ukrajinou a stráca sa v severovýchodnom Rumunsku.

³⁰ SIMON, Constantine. *Ruská odysea Vendelína Javorku SJ*, s. 61.

V období rokov 1943 – 1945 nastal obrat vo vojne a sovietska armáda postupovala postupne na Západ. Nakoľko hrozilo nebezpečie, predstavení sa pýtali pátra Javorku, či napriek nebezpečenstvu chce ostať, alebo sa vráti späť do Ríma. Javorka bol rozhodnutý, aj napriek riskovaniu života, že ostane so svojimi farníkmi dôverujúc Božej prozreteľnosti. V januári 1945 zatkli jeho spolubrata pátra Ladislava Kumurovitzu a ešte do júna roku 1945 spravoval Javorka bukovinské farnosti. Postupujúca Červená armáda ho 13. júna 1945 zatkla, odvieďla do Sovietskeho zväzu, kde ho obvinili ako špióna a 12. novembra 1945 odsúdili na desať rokov v pracovných táboroch.³¹ Za tieto roky prešiel asi dvanástimi pracovnými tábormi väčšinou na Sibíri a za polárnym kruhom, kde boli podmienky veľmi ťažké.³² Keď sa k tomu pripočíta ťažká práca, slabá strava a neustále sledovanie, uvedomíme si ešte väčšiu silu jeho osobnosti, ktorá znášala nespravodlivé odsúdenie.³³

Javorka v tomto období veľmi tvrdo pracoval a ochorel na mnohé ochorenia, ktoré ho sprevádzali do konca jeho života. Napriek tomu, zostal aj v týchto podmienkach predovšetkým kňazom, ktorý sa modlil, pomáhal iným spoluväzňom a v rámci možností slúžil sv. omše,³⁴ čím riskoval ďalší trest. V táboroch stretával zaujímavých ľudí, kňazov aj laikov, s ktorými viedol diskusie o jeho zásadnej otázke – zblíženie pravoslávia s katolíckou cirkvou.³⁵

Bolo by samostatnou témou opisovať realie sovietskych lágrov. Život spočívajúci v pevne stanovenom poriadku, s minimom stravy, nemožnosťou (len pod veľkým trestom) slúženia sv. omší a praktizovanie náboženského života, zlou zdravotnou starostlivosťou a všade prítomnou šikanou. Páter Javorka sa nikdy nest'ážoval³⁶ a vieme, že sa

³¹ Hlavnými bodmi obžaloby bolo, že šestnásť rokov v Ríme a Šanghaji cvičil katolíckych misionárov, aby medzi Rusmi robili špionáž a propagovali katolicizmus. Z emigrantov a protisovietskych cudzincov mal vytvárať kádre na špionáž v ZSSR. Podarilo sa mu preniknúť do Bukoviny, aby sa dostal do Moskvy. Tam pri kostole sv. Ľudovíta mal získavať štatistické informácie o veriach v ZSSR. A napokon mal zjednotiť Ruskú pravoslávnu cirkev s katolíckou pod autoritou pápeža. (ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*, s. 61.)

³² Nepanuje úplná zhoda v koľkých táboroch a na akých miestach bol. Niektoré svedectvá hovoria o 16 táboroch, kde v každom bolo okolo dvesto ľudí. Väčšinou bol na Urále vo Vorkute za Polárnym kruhom. Tiež v Strednej Ázii (Abez-Inta). (POVALA, Gabriel. *Stručný portrét. Javorka Vendelín /1882 – 1966/, 1966, rkp.*) Ondruš spomína tábory Templag, Abez-Intu, tábor Dolinka (Kazachstan). Javorka spomína, že bol v šestnástich lágroch. Ondruš však poznamenáva, že ani tieto informácie nie sú presné. (ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*, s. 65 – 69.)

³³ Vendelín Javorka bol 1. novembra 1990 prokuratúrou ZSSR, teda dvadsať štyri rokov po jeho smrti, v plnom rozsahu rehabilitovaný.

³⁴ „P. Javorka celkovo prešiel asi dvanástimi väznicami a tábormi, hlavne na Sibíri. V lágroch slúžieval svätú omšu vo veľkej spoločnej spálni, keď po polnoci už zväčša spali. Sedel na slamníku a na kolenách si rozložil svoj „oltárik“. Pár väzňov, ktorí o tom vedeli, sústredilo sa na svojich posteliach. Ako chlieb používal zeme z pšeničnej múky a ako víno niekoľko ťažko získaných kvapiek zo sušených brožienok. Malý kríž a korpus bol vyrezaný z rukoväte zubnej kefy.“ (ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*, s. 71.)

³⁵ Uvádza sa napr., že v tábore Abez-Inta stretol aj významného ruského idealistického filozofa Leva Platonoviča Karsavina (1882 – 1952), ktorý v táborovej ošetrovni zomrel na tuberkulózu. (SIMON, Constantine. *Ruská odysea Vendelína Javorku SJ*, s. 61.)

³⁶ Mons. Karol Jarábek prepísal rozhovor s V. Javorkom, kde môžeme vidieť veľkú strohosť opisov. Bola mu cudzia nenávisť, alebo prílišné rozpitvávajúce väzenia, čo môžeme vidieť u mnohých podobných osobností. „13. 6. 45 som bol zaistený. Nato po troch dňoch aeroplánom odvezený do Moskvy, kam som došiel 19. 6. 45 a kde som bol vyšetrovaný do 1. 1. 46. Nebol som súdený, ale administratívne daný do lágrov. Tu som bol čistič, zmetač barakov v 16 lágroch, každý mal aj do 200 ľudí. Bolo to na polárnom kruhu, pri Sibíri (Inta, Abez), od Sever. Uralu na 70 km. Žil tam národ Komikov, ktorí sa živili jelením mäsom a rybami a odievali sa jelenou kožou v tundrách. Tu som bol do 9. 11. 54, kedy som bol prepustený a zavezený do Mordovskej SSR – autonómna republika – pod kolenom Volgy. Tu som bol od 13. 11. 54 do 16. 4. 55 – dom

chcel pôvodne zo Slovenska do ZSSR vrátiť, tak veľmi chcel naplniť svoje misionárske poslanie. Posledné roky svojho života však prežil úplne inak.

Z väzenia do neslobody (žilinské roky)

Ešte pred vypršaním trestu Páter Javorka oslepol kvôli šedému zákalu na jedno oko, a tak ho 6. februára 1955, teda niekoľko mesiacov pred oficiálnym vypršaním trestu, previezli do charitného domova (hospicu) v Pot'me, v blízkosti Moskvy.³⁷ Z Pot'my napísal list bratovi do Žiliny, že žije a mohol sa začať proces jeho repatriácie, pri ktorej pomáhal aj žilinský farár Mons. Andrej Paldan, v ktorej sa jeho Javorkov brat zaviazal, že sa bude o Vendelína starať, keďže nemal nárok na štátny dôchodok.³⁸ Sovieti ho najprv nechceli pustiť skôr ako si odsedí celý trest, čo sa aj na „minútu“ presne stalo. Vlakom do Košíc prišiel 21. apríla 1955. Pôvodne chcel prísť na Slovensko len kvôli operácii a chcel sa vrátiť späť do ZSSR³⁹ a venovať sa tamojším katolíkom, nakoľko podľa jeho slov tam bolo žiaľostne málo katolíckych kňazov.⁴⁰

Do Žiliny prišiel rýchlikom z Košíc 22. apríla 1955.⁴¹ Ako spomínajú členovia jeho rodiny, prišiel síce zdravý, no veľmi vychudnutý⁴² na „nobách mal obuté čierne kožené čižmy a na nich natiabnuté veľké galoš. Na chrbte mal plecniak z bieleho plátna. V ľavej ruke držal bakoľu, o ktorú sa opieral. V pravej ruke niesol v skrútenom busľate (vatový prešivaný kabát) ruské válenky (kapce). Nový vrchný kabát, čiapku a topánky dostal v repatriáčnom stredisku v Košiciach.“⁴³ V Žiline mu rodina ihneď vybavila občiansky preukaz a sociálnu podporu, vtedajších 190 Kčs. Javorkova rodina nebola bohatá, ale keďže sa rozhodli, že sa budú o neho starať, úrady ho nevnímali ako parazita, ale nikdy mu nedovolili verejne slúžiť sv. omšu. V žilinskom byte u jeho neteri Oľgy Révayovej býval až do svojej smrti v malej izbe 2x4 m, v ktorej sa modlil aj pracoval.⁴⁴

Po operácii oka mohol opäť začať čítať a podarilo sa mu zhromaždiť slušnú kolekciu kníh. Avšak aj tú mu pri domovej prehliadke skonfiškovala Štátna bezpečnosť.⁴⁵ Šimulčík vo svojom životopise uvádza, že Javorka sa vtedy vyjadril slovami: „Počas svojho

invalidov. 16. 4. 55 na intervenciu p. arcib. Kmet'ku (u vlády ČSR) som bol prepustený – s ôsmimi civilmi – a došiel som 21. 4. 55 do Košíc...“ (ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*, s. 69.)

³⁷ POVALA, Gabriel. *Za P. Vendelínom Javorkom*, 1966, rkp.

³⁸ RÉVAYOVÁ, Oľga. *Za strýčkom Vendelínom*, 1967, rkp.

³⁹ Amnestiu vyhlásil Georgij M. Malenkov vyhlásil amnestiu a keďže bol zo Slovenska, musel tu ostať a napriek jeho túžbe ísť do Ríma, to nebolo možné. (LACKO, Michal. *Tri nekrológy, alebo kvety na čerstvé hroby v Ríme, Žiline a Allentowne*. In. *Slovenský kňaz*, 1966, 8, s. 19.)

⁴⁰ SIMON, Constantine. *Ruská odysea Vendelína Javorku SJ*, s. 63.

⁴¹ V Košiciach navštívil biskupa. Podotkol, že až tam sa dozvedel o situácii cirkvi v ČSR a keby nemusel ísť na operáciu oči, ostal by v ZSSR, lebo tam niet kňazov. (RÉVAYOVÁ, Oľga. *Za strýčkom Vendelínom*, 1967, rkp.)

⁴² Oľga Révayová spomína malú udalosť, ktorá zvyraňuje celú duchovnú stránku väzenia P. Javorku. Neter Oľga spomína, že zo žilinskej stanice išli domov taxíkom a P. Javorka ju chytil za zápästie a povedal: „Takto som cítil na každom kroku ruku Božiu, ako ma všade ochraňovala.“ (RÉVAYOVÁ, Oľga. *Za strýčkom Vendelínom*, 1967, rkp.)

⁴³ ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*, s. 74.

⁴⁴ RÉVAYOVÁ, Oľga. *Za strýčkom Vendelínom*, 1967, rkp.

⁴⁵ Počas žilinských rokov sa o neho ŠTB veľmi zaujímala pre jeho minulosť a kontakty. Úlohu agenta mal v tomto príbehu bývalý kňaz Rudolf Šestáček, ktorý strávil päť rokov v Rusiku. Dozor ŠTB nad Vendelínom Javorkom v rokoch 1956 – 1959 analyzuje archivár Spoločnosti Ježišovej na Slovensku Milan Hudáček SJ. (HUDÁČEK, Milan. *Vendelín Javorka pod dozorom ŠTB v rokoch 1956 – 1959*. In. CSONTOS, Ladislav (ed.). *Vendelín Javorka. Jezuitský kňaz, misionár a mučeník za jednotu kresťanov*. Černová: OZ Černovský chotár, 2021, s. 162 – 187.)

života som prešiel veľkú časť sveta, ale nikdy som nezažil taký zahanbujúci čin ako tento, ktorého ste sa dopustili v mojom vlastnom dome!“⁴⁶ Napriek tomu sa mu zdravotný stav zlepšil a okrem modlitby sa venoval reštaurovaniu obrazov, hlavne v sakristii farského kostola (dnešnej katedrály), prácou s drevom, opravovaniu ružencov, chodieval na huby a snažil sa byť nápomocný rodine, ktorá mu poskytla domov.⁴⁷

Jeho dni mali pevný poriadok, rok za rokom, deň za dňom. Vstával pred pol piatou ráno, odslúžil si sv. omšu a po nej ešte chodieval na jednu sv. omšu do farského kostola. Omšu slúžieval v latinčine najprv sám, neskôr na nej mohli byť účastní aj členovia rodiny. Dvakrát v roku slúžieval doma aj ruskú liturgiu. Namiesto oltárneho kameňa mal korporál, v ktorom boli zašité relikvie sv. Róberta Bellarmína. Chodieval aj na pobožnosti do farského kostola, pokiaľ mu to zdravie dovoľovalo. Veľa čítal, študoval a hlavne sa modlil. Zvlášť si podľa slov rodiny obľúbil vatikánsky rozhlas.⁴⁸ Každoročne absolvoval duchovné cvičenia⁴⁹ doma a na rôznych miestach. V tomto období sa stretával aj so spolubratmi z rehole, mnohými kňazmi a dodával im povzbudenie v ťažkých časoch komunizmu.

V roku 1965 sa páter Vendelín dožil dvoch výročí. Šesťdesiat rokov vstupu do Spoločnosti Ježišovej a päťdesiat rokov od svojej kňazskej vysviacky. Pri rehoľnom výročí mu poslal v latinčine blahoprianie vtedajší generálny predstavený Jean-Baptiste Janssens. Výročie kňazskej vysviacky oslávil sv. omšou v žilinskom farskom kostole v latinskou obrade spolu s niekoľkými kňazmi. Bolo to prvý a poslednýkrát, čo mu úrady umožnili verejne slúžiť sv. omšu.⁵⁰

Už na Vianoce v roku 1965 veľmi zoslabol a spomínal svojím blízkym odchod z tohto sveta. Ráno, 24. marca 1966, prišiel za Javorkom jeho spolubrat páter Gabriel Povala s eucharistiou, ktorú chorý s vierou prijal. Bola to posledná eucharistia, ktorú prijal na tejto zemi. V ten deň ešte čítal z knihy Nasledovanie Krista. K večeru sa mu jeho stav výrazne zhoršil a okolo 22.30 zavolať na svoju neter: „Olinka, ja už umieram, som v agónii...“ Zomieral s modlitbou: „*Gospodi pomiluj, Gospodi pomiluj, Gospodi pomiluj*“ a „*Otče, do tvojich rúk porúčam svojbo ducha.*“⁵¹

⁴⁶ ŠIMULČÍK, Ján. *Životopis Vendelína Javorku (1882 – 1966)*. Rok nezist., rkp.

⁴⁷ SIMON, Constantine. *Ruská odysea Vendelína Javorku SJ*, s. 65.

⁴⁸ SIMON, Constantine. *Ruská odysea Vendelína Javorku SJ*, s. 66.

⁴⁹ Vydavateľstvo Dobrá kniha vydala jeho duchovné cvičenia z roku 1957, ktoré si poctivo zapisoval. V nich je vidieť jeho hlboký duchovný vzťah k jezuitskej spiritualite a hlavne jeho duchovný život. (Porov. V. JAVORKA, *Duchovné cvičenia* 43 – 307.)

⁵⁰ ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černovej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*, s. 79.

⁵¹ Oľga Révayová spomína: „*Jeho náhly odchod nám spôsobil hlboký žiaľ. Stratili sme v ňom nielen milého člena rodiny, ale starostlivého, láskavého duchovného otca. Ďakujeme Pánu Bobu za jeho veľký dar, že si ho vyvolil a nám doprial 11 rokov žiť v rodinnom kruhu s kňazom ktorý nám slúžil dobrým príkladom, napomínal nás, poučoval, povzbudzoval, potešoval a za nás sa veľa modlil. Nech mu je Pán Boh za to jedinou odplatom.*“ (RÉVAYOVÁ, Oľga. *Za strýčkom Vendelínom*, 1967, rkp.)

Pohreb P. Vendelína Javorku SJ

Pohreb P. Vendelína Javorku SJ

Pohreb sa uskutočnil vo farskom kostole v Žiline v sobotu 26. marca 1966. Obrady so sv. omšou viedol generálny vikár nitrianskej diecézy Mons. Ján Pásztor.⁵² Na pohrebe bolo prítomných mnoho ľudí, ktorí ho počas jeho desiatich žilinských rokov

⁵² 28. marca 1966 bola v Rusiku slúžená Panychída za zosnulého Vendelína Javorku. (LACKO, Michal. Tri nekrológy, alebo kvety na čerstvé hroby v Ríme, Žiline a Allentowne. In. *Slovenský kňaz*, 1966, 8, s. 20.)

poznali. Jeho telo je pochované na žilinskom cintoríne. Hoci si prial jednoduchý drevený kríž, akademický sochár Alexander Trizuliak na pranie Javorkových priateľov vytvoril námet, ktorý vyjadruje Javorkovu hlavnú životnú ideu. Rozdelený obdĺžnik, ktorý spája kríž, čím je vyjadrená myšlienka zjednotenia kresťanského Západu a Východu.⁵³

Velikán viery

Vendelín Javorka nebol akademický teológ, ale bol teológom, ktorý má skúsenosť Boha vo svojom živote. Mnohé Javorkove duchovné texty, ktoré sa objavili v roku 2016 v Centre spirituality Východ-Západ Michala Lacka v Košiciach, hoci sa myslelo, že sú stratené, poukazujú na hlbokú osobnú duchovnú skúsenosť a Javorkov vzťah k Bohu vo všetkých životných okolnostiach. Obzvlášť zaujímavý je text jeho duchovných úvah *Duch viery* z roku 1957. Teda dva roky potom, ako sa vrátil z ruských gulagov späť na Slovensko.

Pozorný čitateľ ihneď zbadá, že text úvah nie je len premyslený a neodzrkadľuje len Javorkove vedomosti Písma a Tradície, ale vychádza z prežitých skutočností. Vo svojich úvahách nás autor sprevádza vzťahom viery v a v postojoch k Bohu, sebe samému, s inými osobami, vzťahom k Cirkvi, k vede a súčasnému svetu. Veľmi osobná je posledná kapitola, kde typicky s jezuitskou poslušnosťou hovorí o utrpení a prenasledovaní, ktoré zažíval nielen v Sovietskom zväze, ale aj doma na Slovensku. Utrpenie vníma ako nasledovanie Ježiša Krista a jeho úplnú odovzdanosť Božej vôli. Len viera dokáže aj túto skutočnosť prijať a kráčať životom k Otcovi.⁵⁴ Iba vytrvalosť do konca je korunované večnou odmenou a istotou, že Boh na nás nezabudne.⁵⁵ Tieto úvahy je možné čítať jedine v kontexte jeho života, kde sa tieto slová Písma stali „telom“. V živote Vendelína Javorku sa naozaj stali súčasťou jeho človečenstva.

Hrob P. Vendelína Javorku SJ

⁵³ ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černovej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*, s. 79.

⁵⁴ JAVORKA, Vendelín, *Duch viery*, s. 83.

⁵⁵ JAVORKA, Vendelín, *Duch viery*, s. 87.

V rukopise P. Povalu SJ sú na konci preložené a prepísané modlitby, ktoré sa P. Javorka modlieval. Z nich sa dozvedáme o jeho veľkej úcte k Božskému Srdcu,⁵⁶ Bohorodičke, anjelom a svätým. Tieto modlitby sú veľmi jednoduché, ako keď sa dieťa rozpráva s otcom. Práve táto jeho detská dôvera poukazuje na to, čo ho celé tie roky utrpenia udržiavalo v živej viere, nádeji a láske. Striedanie modlitby a práce, tak typicky mníšske, mu pomáhalo prežiť v časoch služby rektora Rusika v Ríme, na Ďalekom Východe, ako aj v gulagoch a napokon v takmer domácom väzení v Žiline.

Záver (Finis coronat opus)

Tento článok poukazuje na základné charakteristiky života a diela Vendelína Javorku, hoci každá jednotlivá etapa jeho života je na samostatné precízne spracovanie. Historici a teológovia pracujú na „rekonštrukcii“ portrétu muža, ktorý všetko pre Krista stratil, aby získal Život. Postupne sa nám tak odhaľuje čoraz jasnejšia podoba kňaza a rehoľníka Vendelína Javorku. Jeho život je výzvou a inšpiráciou v mnohých oblastiach.

P. Javorka mal svoju predstavu o živote, ale dokázal celý svoj život žiť v poslušnosti voči Cirkvi a jej predstaveným. Základnou teologickou ideou bola túžba po zjednotení kresťanského Východu a Západu. V mnohých odtieňoch Javorková predstava bola dobová, pretože intenzívny dialogický ekumenizmus, ktorý chápe zjednotenie inak ako v jeho časoch, prišiel až po Druhom vatikánskom koncile. Možno prorocky práve v tomto období Vendelín Javorka zomrel. Ďalšou črtou jeho života bolo to, že napriek svojej liturgickej tradícii, ktorú zdedil po predkoch z lásky k Rusku, kde chcel pôsobiť ako misiónár, prijal východný obrad, aby bol pre všetkých všetkým (1Kor 9:22). Počas Druhej svetovej vojny mal možnosť odísť, nakoľko bol upozornený predstavenými, že sa blíži Červená armáda a vedel čo ho môže čakať. Nechcel však opustiť ľudí vo farnostiach a chcel im slúžiť ako kňaz. Aj v gulagoch bolo hlavnou jeho náplňou prežiť, aby mohol byť osožný ako kňaz pre spoluväzňov, riskujúc trest. A napokon trpezlivosť, že posledné roky nemôže nič, a predsa využíva každú možnosť, aby bol osožný ako kňaz a súčasť rodiny, ktorá ho prijala. Aj tá si zaslúži obdiv. Zriekli sa vlastného pohodlia, aby pomohli strýkovi.

Finis coronat opus, koniec korunuje dielo. A preto existuje nádej, že raz bude Vendelín Javorka povýšený na oltár ako príklad, ktorý môže inšpirovať. Aj tento článok chcel k tomu pomôcť. Ani zďaleka nie je vyčerpávajúci a pred všetkými, ktorí sa o jeho osobu zaujímajú, je ešte veľa práce. Každý vo svojom odbore a spolu navzájom môžeme vy-

⁵⁶ Súkromná modlitba k Božskému Srdcu Ježišovmu, ktorú sa modlieval páter Javorka (v pôvodnom prepise): „Najsladšie Srdce Ježišovo, daj prosím, aby som Ťa vždy viac a viac miloval. Srdce Ježišovo, povedz nám: Spása vaša som Ja! Srdce Ježišovo, daj prosím, aby som bol svetu ukrižovaný, lebo svet je ukrižovaný mne. Srdce Ježišovo, daj prosím, aby som zomrel pre mňa a pre svet. Najsvätejšie srdce Ježišovo, daj, prosím, aby kalich a kríž, ktorý mi otec vo svojej spravodlivosti dal, dáva a bude dávať, niesol som s trpezlivosťou, vytrvalosťou, radosťou a veľkorysťou na väčšiu slávu Otca a na česť Prečistej Matky, aby národ ruský mal svätých biskupov, svätých kňazov a rehoľníkov, aby som videl slávu svätej Matky Cirkvi v Rusku prv, než zomriem. Najsladšie Srdce Ježišovo, daj, prosím, aby som pamätal na to, že naši nepriatelia nemali by nado mnou moci, keby im nebola daná zhora, Najsvätejšie Srdce Ježišovo, daj, prosím, aby som vždy pamätal na slová: Kto chce za mnou ísť, nech zaprie sám seba a nasleduje ma. Nie je učeník nad majstra. Ak mňa prenasledovali, i vás budú prenasledovať. Ratolest očist'je Otec, aby priniesla viac ovocia. Tiež povedaná slová Tobiašovi: Pretože si sa páčil Bobu, musela na teba prísť táto útrapa. Mne žiť – to je Kristus, a zomrieť – zisk.“ (POVALA, Gabriel. *Modlitby P. V. Javorku (1882 – 1966)*, 1966, rkp.)

tvoriť nádhernú mozaiku života a diela jezuitu, kňaza, človeka, ktorý si mnoho vytrpel, ale zostal verný až do konca.

Literatúra

- CSONTOS, Ladislav (ed.). *Vendelín Javorka. Jezuitský kňaz, misionár a mučeník za jednotu kresťanov*. Černová: OZ Černovský chotár, 2021.
- LAUČEK, Anton. *Päť dní Vendelína Michajloviča*. Nezistené, 2021.
- CISZEK, J. Walter – FLAHERTY L. Daniel. *S Bohom v Rusku*. Trnava: Dobrá kniha, 2015.
- CISZEK, J. Walter – FLAHERTY L. Daniel. *Ukázal mi cestu*. Trnava: Dobrá kniha, 2016.
- DOLINSKÝ, Juraj. *Ruská odysea Vendelína Javorku SJ*. Trnava: Dobrá kniha, 2016.
- JAVORKA, Vendelín. *Duch viery*. Trnava: Dobrá kniha, 2017.
- JAVORKA, Vendelín. *Duchovné cvičenia*. Trnava: Dobrá kniha, 2018.
- JAVORKA, Vendelín. *Duchovné úvahy z rokov 1915 – 1922*. Trnava: Dobrá kniha, 2019.
- JAVORKA, Vendelín. *Prednášky a príhovory*. Trnava: Dobrá kniha, 2019.
- ONDRUŠ, Rajmund. *Z Černovej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a Gulag*. Trnava: Dobrá kniha, 2008.
- POVALA, Gabriel. *Páter Vendelín Javorka (1882 – 1966)*. Žilina, 1966, rkp.
- RÉVAYOVÁ, Oľga. *Za strýčkom Vendelínom*, 1967, rkp.
- SIMON, Constantine. Russicum. *Pioneers and Witnesses of the Struggle for Christian Unity in Eastern Europe*. Rím: Opere Religiose Russe, 2001.)
- ŠIMULČÍK, Ján. *Životopis Vendelína Javorku (1882 – 1966)*. Rok nezist., rkp.
- TAFT, Robert. *Od Vendelína Javorku (1882 – 1966) až po dnes: Liturgia v dejinách pápežského kolégia „Russicum“*. Prednáška prednesená na konferencii venovanej 40-temu výročiu smrti o. Javorku, prvého rektora Russika. Rím 30.3.2006 na Russiku, rkp. (Súkromný archív autora).
- VASIL, Cyril. *Východná vetva Spoločnosti Ježišovej*. Prednáška prednesená na konferencii venovanej 40-temu výročiu smrti o. Javorku, prvého rektora Russika. Rím 30.3.2006 na Russiku, rkp.

Adresa autora:

Mgr. Ivan MOĎOROŠI, PhD.
Centrum univerzitnej pastorácie
pri Jesseniovej lekárskej fakulte
Univerzity Komenského
Nám. SNP 1, 036 01 Martin
email: modorosi@gmail.com

PRAMĚŇ / *SOURCE*

Licencia Apoštolského Stolca pre bratov Minoritov zriadiť konvent v Križovanoch zo 6. septembra 1340

Daniel Bolesš

*License of the Apostolic See for the Minorite brothers to establish a convent in Križovany
on September 6, 1340*

Venerabili fratri archiepiscopo Strigoniensis salutem. In hiis que divini cultus augmentum et animarum salutem || respiciunt libenter apostolici favoris presidium impertimur. Exhibita siquidem nobis pro parte dilecti || filii nobilis uiri Nicolai de Purin domini uille de Sancta Cruce Agriensis dioecesis in regno || Vngarie constitute petitio continebat, quod in eadem uilla seu prope ipsam ad vnam dietam || non sunt aliqui religiosi uel sacerdotes alii, qui sciant predicare populo uerbum dei propter || quod populus dicte uille, in qua sunt quingenta curie uel plures ac populus locorum circum || stantium, in quibus sunt mille uassalli Nicolai prefati uel plures preter alios subditos || raro audiunt uerbum dei. Licet multum esset expediens fidei et ipsorum animarum saluti || presertim cum ipsi populi habeant immediate iuxta se Ruthenos qui sunt scismatici || quodque religiosi eidem uille uiciniores ad eam uenire nequeunt temporibus magis ad || informationem ipsius populi oportunis propter montes asperos positos inter populum et reli || giosos predictos et quod propterea idem nobilis zelo fidei et animarum salute accensus ac cupiens || terrena pro celestibus et transitoria pro eternis felici commercio commutare pro dilectis || filiis fratribus ordinis Minorum ad quem ipse gerit specialis deuotionis affectum vnam || competentem ecclesiam in uilla prefata propriis sumptibus de loci dioecesani licentia edificauit || et dormitorium facit edificari etiam in presenti ac multa paramenta eidem ecclesie || necessaria comparauit necnon locum cum omnibus officinis edificare et aliis rebus || necessariis munire domino prestante proponit. Quare pro parte dicti nobilis nobis extitit || humiliter supplicatum, ut dilecto filio ... ministro dictorum fratrum regni prefati recipiendi pro || ordine suo predicto ecclesiam, dormitorium et locum predicta et in eis iuxta sui ordinis instituta || conventum instituendi et ordinandi licentiam auctoritate apostolica concedere dignaremur. || Nos igitur pium in hac parte ipsius nobilis propositum in domino commendantes ac cupientes || diuinum cultum feruenti desiderio adaugeri huiusmodi supplicationibus inclinati fraternitati tue || de qua in hiis et aliis plenam in domino fiduciam obtinemus per apostolica scripta commissimus et mandamus, quatenus || uideas et diligentius te informes si locus prefatus cum ecclesia et dormitorio predictis sit || pro eisdem accomodus et si ecclesia, dormitorium et alia necessaria pro eis edificia || facta inibi fuerint ut prefertur. Et si ita inueneris uel si prefatus nobilis ad || huius edificia infra breve tempus complenda se efficaciter obliget, iure parochialium || ecclesiarum dicte uille et cuiuslibet alterius in omnibus semper saluo, prefato ministro recipi || endi dictum locum cum ecclesia, dormitorio, officinis et aliis edificiis supradictis pro ipsorum || fratrum dicti ordinis usibus, qui inibi resideant exhibituri perpetuum domino famulatum || dum modo in eadem uilla duodecim fratres dicti ordinis possint commode sustentari felicis

recordationis || Bonifacii pape VIII. Predecessoris nostri prohibente ne fratres predicti et aliorum ordinum || mendicantium loca de nouo recipiant absque sedis apostolice licentia speciali faciente plenam || et expressam de prohibitione huiusmodi mentionem et qualibet alia constitutione contraria non obstante plenam et liberam auctoritate predicta licentiam largiaris. Datum Auinione VIII. Idus septembris anno sexto.

Preklad:

Ctibodnému bratovi ostribomskému arcibiskupovi pozdrav. Vo veciach, ktoré sa týkajú úcty Bohu i spásy duší radi prejavujeme našu priazeň. Potom čo bola nám predložená žiadosť zo strany milovaného syna šľachtica Mikuláša z Perína, ktorý je pánom dediny Svätého Kríža (Križovany) z jágerskej diecézy ležiacej v Uhorsku, z jej obsahu je zrejmé, že v tejto dedine respektíve v jej blízkosti v celom správnom obvode nie sú ani rehoľníci ani kňazi, ktorí by vedeli ľudu oblasovať Božie slovo. Dôvodom je to, že ľud spomínanej dediny, v ktorej sa nachádza päťsto i viac domov ako i ľud z okolia v ktorom sa nachádza tisíc vazalov i viac okrem iných služobníkov, ktorí slúžia menovanému Mikulášovi zriedkavo môže počúvať božie slovo. Zaiste by bolo to osožnejšie pre vieru aj spásu ich duší, zvlášť keď sa berie do úvahy, že v blízkosti týchto ľudí žijú Ruteni, ktorí sú schizmatici a tiež rehoľníci, ktorí sa nachádzajú v neďalekom susedstve k nim v patričnom čase nemôžu dochádzať kvôli ťažko dostupným horám, lebo tie ležia medzi ľuďom a spomínanými rehoľníkmi. Okrem toho je sám šľachtic zapálený horlivosťou pre vieru a spásu duší i túži potom, aby zamenil pozemské za nebeské a časné za večné v blaženej výmene pre milovaných synov a bratov rádu Menších bratov. Sám má osobitnú úctu voči tomuto rádu a z dovolením diecézneho biskupa postavil preň jeden kostol v spomínanej dedine i dal stavať nedávno budovu pre nocľah, ako aj zadovážil mnoho paramentov pre tento kostol. Zároveň má v úmysle zabezpečiť miesto s remeselníckymi dielňami a ostatnými potrebnými vecami ak dá Pán. Preto zo strany spomínaného šľachtica bola nám predostretá žiadosť, aby sme udelili mocou našej apoštolskej autority dovolenie pre milovaného syna ... ministra spomínaných bratov uvedeného kráľovstva prevziať pre svoj rád kostol, budovu pre nocľah i samotné pôsobisko, ako je to opísané a ustanoviť tu podľa pravidiel svojho rádu konvent. My teda, čo sa tobo týka, túto nábožnú myšlienku samotného šľachtica v Pánovi odporúčame a keďže horlivo po tom túžime, aby sa služba Bohu znásobovala sme naklonení tejto žiadosti, preto ti bratsky, nakoľko máme dôveru k tebe v Pánovi, týmto apoštolským listom nariaďujeme, aby si sa na to pozrel a starostlivo pozisťoval či spomínaný kostol s budovou pre nocľah je pre nich akurátny a či vskutku je tam kostol s budovou pre nocľah a ďalšími potrebnými budovami postavený, ako sa to predstavuje. Potom keď zistíš, že všetko je naozaj tak, prípadne že tento šľachtic sa zaviaže v krátkom čase všetko splniť ohľadne budov pri zachovaní práva farských kostolov spomínanej dediny či nejakej inej vo všetkom a vždy, udelíš tomuto ministrovi plnú moc a slobodu prevziať uvedené miesto s kostolom, budovou pre nocľah, remeselníckymi dielňami a ostatnými potrebnými budovami pre úžitok bratov ich rádu, ktorí by tam sa usadili, aby navždy slúžili Pánovi – nakoľko by v tejto dedine mohlo pokojne prebývať dvanásť bratov – bez toho, žeby tomu prekážal zákaz pápeža blahej pamäti Bonifáca VIII. či iné ustanovenie. Podľa neho bratia spomínaného rádu ako aj iných žobravých rádov nesmú prevziať nové pôsobiská bez výslovného súhlasu Apoštolského Stolca s tým, že sa má vyslovene povedať a doslovne citovať tento zákaz. Dané v Avignone na ôsme Idy mesiac septembra v šiestom roku (nášho pontifikátu).

Ako už samotný názov príspevku napovedá, jedná sa o dokument pápežskej proveniencie. Po stránke formálnej je to licentia specialis Apoštolského Stolca určená Rádu

menších bratov konventuálov v Uhorsku. Obsahovo sa táto licencia týka dediny Križovany na Šariši, ktorá v čase vydania reskriptu patrila Mikulášovi z Perína. V nej by podľa listiny mal byť založený kláštor, ktorého kostol už spomínaný šľachtic dal postaviť. Text datovaný 6. septembra 1340 sa nachádza vo Vatikánskom Registri, ktorého fotokópia je v zbierke DF 292703.

Dokument bol vydaný v celom rozsahu u Theinera, ktorý ho prepísal z uvedeneho registra.¹ Dokument bol vydaný u Wagnera, ale citovaný zákaz pápeža Bonifáca VIII. je vynechaný. Tak isto sa nachádza v edícii u Fejera, nakoľko editor čerpal od Wagnera.² V ďalšej edícii vyšla listina iba v regeste.³

Adresa autora:

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail:danielb.posta@gmail.com

¹ THEINER, Augustinus. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. I., Romae: Typis Vatican. 1859, nr. 963, s. 640 – 641. WAGNER, Carolus. *Diplomatarium comitatus Sarosiensis*. Posenii – Cassoviae 1780, s. 519 – 520.

² WAGNER, Carolus. *Diplomatarium comitatus Sarosiensis*. Posenii – Cassoviae 1780, s. 519 – 520; FEJÉR, Georgius. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Tom. VIII. Vol. 4, Budae 1832, s. 445 – 447.

³ PITI, Ferenc. *Anjou–kori Oklevéltár. XXIV*. 1340. Budapest–Szeged, 2000., nr. 529, s. 242 – 243.

ČLÁNKY / ARTICLES

Svätý Karol Boromejský – ochranca Milosrdných bratov

Alena Piatrová

Saint Charles Borromeo – protector of the Merciful Brothers

V kolekcii obrazov, ktoré sa nachádzajú v priestoroch Kňazského seminára Košickej arcidiecézy v Košiciach, je aj olejomaľba zobrazujúca sv. Karola Boromejského, patróna Kňazského seminára. Tento milánsky biskup bol príkladom kňaza potridentského obdobia, ktorý v dejinách Katolíckej cirkvi zanechal hlbokú brázdou nielen ako bravúrny teológ, ale aj ako horlivý kňaz a biskup. Známy bol svojou obetavosťou, zbožnosťou a charitatívnou službou.

Počas morovej epidémie v Miláne v roku 1576 konal nespočetné prosebné procesie za ukončenie moru, v Miláne založil nemocnicu Ospedale Maggiore, staral sa o chorých, zaopatroval zomierajúcich. Príkladný kňazský život sv. Karola Boromejského (1538 – 1584) pritáhoval mnohých kresťanov k nasledovaniu, jeho kult vznikol spontánne a rýchlo sa šíril. Viaceré životopisy svätca detailne zachytávajú jeho život. Kanonizovaný bol 1. novembra 1610 pápežom Pavlom V., ktorý ho v kanonizačnej bule nazval „mučovníkom lásky“.

Sv. Karol Boromejský bol inšpiratívny aj pre umelcov, jeho patrocínium je tiež rozšírené, len v Ríme sú mu zasvätené tri kostoly – San Carlo alle Quattro fontane, tzv. San Carlino (1634 – 1644), San Carlo al Corso (1610 – 1669) a San Carlo ai Catinari (1612 – 1638). Na Slovensku máme tiež tri kostoly s jeho patrocíniom – v Gbelcoch (18. storočie), Novom Tekove (1811) a Žikave (1804).

Jeho podoba, ako ju poznáme z početných zobrazení, vychádza z posmrtnej masky svätca: typický je jeho veľký orlí nos a ostré črty tváre. Maska sa uchováva v kapucínskom kláštore v Miláne, v roku 2011 bola vystavená v Kapucínskom múzeu na výstave usporiadanej pri príležitosti 400-tého výročia svätorečenia sv. Karola Boromejského. Svätec mal k duchovným synom sv. Františka veľmi blízko, podporoval ich a často sa do milánskeho kapucínskeho kostola chodieval modliť.

Sv. Karol Boromejský sa zvyčajne zobrazuje ako kardinál s krížom, modliaci sa pred oltárom s krížom, s lebkou (symbol *Memento mori*), bičom ako symbolom pokánia, povrazom okolo krku, ktorý nosieval počas kajúcich procesií. Na obrazoch sa často vyskytujú scény svätého Karola Boromejského ošetrojúceho chorých, alebo rozdávaťe eucharistiu chorým na mor, či ako udeľuje posledné pomazanie. Často býva zobrazený medzi prvými biskupmi Milána alebo svätými patrónmi – ochrancami pred morovou nákazou, ako je napr. sv. Rochus. V uršulínskom kostole v nemeckom Straubingu sa nachádza drevená plastika od Egida Quirina Asama z roku 1738, ktorá zobrazuje sv. Karola Boromejského držiaceho v ruke bič a svoju posmrtnú masku. Známy je aj rozsiahly cyklus zo života sv. Karola v milánskom dóme vyhotovený v rokoch 1602 – 1604. Medzi najhodnotnejšie vyobrazenia sv. Karola Boromejského patrí portrét od Daniele Crespiho (okolo 1625) vytvorený do Kostola Panny Márie Bolestnej v Miláne, ktorý sa dnes nachádza v Ambroziánskej galérii v Miláne.

Táto olejomaľba predstavuje tradičné ikonografické zobrazenie svätého milánskeho kardinála. V kompozícii diela je viacero priestorových plánov. V centre kompozície je v prvom pláne zobrazený sv. Karol Boromejský ako sa modlí pred krížom umiestnenom na oltári. Druhý a tretí plán odvíja umelec v ľavej časti kompozície vo výške svätcových ramien. V druhom pláne je výjav chorého ležiaceho na posteli s hlavou natočenou k nemocnici – scéna približujúca nám kardinálovu charitatívnu činnosť. V tretom pláne je zaujímavý výjav dvoch rehoľníkov v čiernom habite, ktorí nesú na nosidlách chorého do nemocnice. V tejto scéne vidíme súvis s latinským nápisom v dolnej časti obrazu: Sanctus Carolus Boromeus Primus Protector Religionis Sancti Ioannis Dei – *Svätý Karol Boromejský prvý ochranca rehoľníkov sv. Jána z Boha*. Duchovné väzby medzi sv. Karolom Boromejským a Hospitálskou rehoľou sv. Jána z Boha existujú od roku 1572, kedy Milosrdní bratia založili v Neapole nemocnicu (hospital), prvú vo vtedajšej Itálii. Charizma zakladateľa Milosrdných bratov bola blízka jeho charitatívnej láske k trpiacim, a preto ho činnosť bratov oslovila, dokonca poradil pápežovi Gregorovi XIII., aby bratov povolal do Ríma. Pre náklonnosť, ktorú bratom preukazoval, považuje sa sv. Karol Boromejský za prvého ochranca (protektora) Hospitálskej rehole sv. Jána z Boha.

V breve pápeža Benedikta XIII. z roku 1724 sa píše, že ním nebol de jure, ale podľa skutkov – de facto. Podľa regule Milosrdných bratov možno získať plnomocné odpustky aj v deň liturgickej spomienky sv. Karola Boromejského, čo svedčí o silnom duchovnom pute medzi bratmi a svätcom.¹ V tomto kontexte je pochopiteľné, že odvážny plán Karola Boromejského s výstavbou nemocnice *Ospedale dei Convalescenti* v Miláne, ktorá sa zrealizovala až po jeho smrti (v rokoch 1584 – 1595), bola napokon zverená Milosrdným bratom.

Budova na našom obraze vykazuje veľkú podobnosť s kostolom a kláštorom Milosrdných bratov v Spišskom Podhradí, zobrazení rehoľníci sú teda milosrdní bratia. Podľa cirkevných predpisov nosili bratia od roku 1722 súkenný habit čiernej farby.² Na základe uvedených faktov predpokladáme, že obraz vznikol na objednávku do Kláštora milosrdných bratov v Spišskom Podhradí a bol súčasťou jeho inventára. Nasvedčuje tomu aj nápis na zadnej strane obrazu o reštaurovaní diela, ktoré vykonal „fr. Michael v roku 1940“. Pravdepodobne ide o br. Michala J. Grígera, posledného priora kláštora Milosrdných bratov v Spišskom Podhradí.³

O autorovi, ako i osude diela a jeho translácii z pôvodného miesta do Košíc, nateraz archívny výskum nepriniesol želateľné výsledky, dielo je naďalej predmetom hĺbkového archívneho a historického výskumu. Domnievame sa, že do Košíc bol obraz premiestnený v 50. rokoch 20. storočia v súvislosti s Akciou K. Dielo nie je zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu, predstavuje však kultúrne dedičstvo v správe Rímskokatolíckej cirkvi, ktoré je zvlášť cenné pre historické a duchovné poslanstvo, ktorého je dokladom. Dielo je poškodené a vyžaduje si komplexné reštaurovanie.

¹ BOGAR, Benedikt. *Milosrdní bratři*. Praha 1934, s. 33. a 97.

² BOGAR, Benedikt. *Milosrdní bratři*, s. 32.

³ Za konzultácie k historickým reáliám rehole Milosrdných bratov a ich pôsobeniu v Spišskom Podhradí ďakujem prof. ThDr. PhDr. Štefanovi Lenčíšovi, PhD. Podrobnejšie pozri: LENČIŠ, Štefan. *Milosrdní bratia v Spišskom Podhradí*. Prešov : Spišský dejepisný spolok, 1999, 60 s.

Neznámy stredoeurópsky autor: Sv. Karol Boromejský, okolo 1740.

Kostol sv. Jána z Boha a kláštor Milosrdných bratov, Spišské Podhradie (?), olej na plátne, rozmery 165 x 108 cm.

Nápis v dolnej časti obrazu: *Sanctus Carolus Boromeus Primus Protector Religionis Sancti Ioannis Dei.*

Nápis na zadnej strane obraze a na ráme: Ren 1940 Fr. Michael.

Vlastník: Kňazský seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach.

Adresa autorky:

PhDr. Alena PIATROVÁ, PhD.

Kurátorka, vedúca Odd. dejín umenia a kultúry

SNM – Historické múzeum

Bratislavský hrad

P.O.Box 13, 810 06 Bratislava

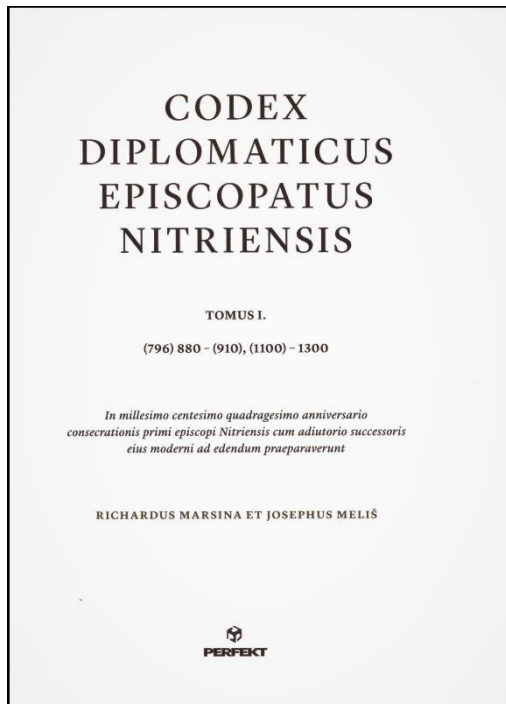
email: alena.piatrova@snm.sk

RECENZIE / *REVIEWS*

Codex diplomaticus episcopatus Nitriensis (796) 880 – (910) (1100) – 1300), (ed. MARSINA, Richard – MELIŠ, Jozef), zv.I., Perfect 2021. 590 s. + obrazová príloha.

Z pera uznávanej autority v oblasti diplomatiky profesora PhDr. Richarda Marsinu Dr.Cs. a jeho spolupracovníka Mgr. Jozefa Meliša, PhD. vychádza pozoruhodné dielo, ktoré formou listinára zachytáva počiatky najstaršej z diecéz na Slovensku, Nitry. Jej počiatky siahajú až k sv. Cyrilovi a Metodovi, ktorých činnosť predstavuje, podľa slov cirkevných autorít – pápeža a diecézneho biskupa – dedičstvo zhmotnené i v realite nitrianskej diecézy.

Táto práca, ktorá vznikla v spolupráci oboch autorov, ponúka listiny z najstaršej proveniencie tejto inštitúcie ako aj kapituly i zoborského kláštora. Edícia je vymedzená na tie listiny, v ktorých sa spomína Nitra, alebo ktoré doteraz neboli publikované. Mnohé listiny z biskupského archívu boli publikované v slovenskom registári či v starších edíciách. Treba oceniť a vskutku je obdivuhodné, ako autori zosúladiť písomností z najstaršej proveniencie biskupstva so staršími, ktoré, i keď odlišnej proveniencie, predsa tvoria

organickú jednotu. Zaiste najstaršie dokumenty sú zachované vo veľmi malom počte. Obsahovo korešpondujú s písomnosťami z obdobia 9. až 11. storočia, ktoré sa však nachádzajú v depozitároch rozličných archívov. Preto tvoria akoby preambulu k samotnej edícii písomností z biskupského archívu. Ich chronologické usporiadanie ako i obsahová súvislosť ponúka interpretačný kľúč pre publikované listiny z 12. – 14. storočia a ktoré tvoria vzácny depozit diecézneho archívu. Zoznam 305 publikovaných textov je radený chronologicky od leta 796 do júla 1300. Texty listín uložených v archíve nitrianskeho biskupstva – ak nerátame listinu kráľa Štefana z roku 1006 – pochádzajú až z 12. storočia. Samotný listinár je vydaný dvojjazyčne. Latinsky ako aj po slovensky sú uvedené úvodné časti listinára okrem zoznamu literatúry a skratiek. V latinskej časti sú listiny a ďalšie druhy

prameňov uvádzané v trojakej podobe. Tie listiny, ktoré sú uložené v archíve biskupstva a pochádzajú z jeho proveniencie či proveniencie kapituly a kláštora, sú vydané v celom znení. Ostatné, ktoré obsahovo súvisia s historickými prameňmi a ich výpovedná hodnota je pre účel vydania smerodajná, sú uvedené v skrátenej forme. Nakoniec, tie pramene, ktoré poskytujú údaje v súvislosti s uvedenými inštitúciami, sú vydané v krátkom regeste. V slovenskej časti sú obsahovo zachytené listiny v krátkych regestoch s údajmi, ktoré tvoria okolnosti vzniku tej – ktorej listiny. Listinný materiál do roku 1260 pripravil prof. Marsina i s poznámkovým aparátom. Listiny po roku 1260 sčasti pripravil v rámci edície Mgr. Meliš v spolupráci s prof. Marsinom a sčasti samostatne, pričom pripravil tú časť poznámok, v ktorých možno nájsť identifikovanie lokalít. Poznámkový aparát v listinári spĺňa moderné

štandardy. Obaja editori samostatne spracovali ďalšie časti listinára. Prof. Marsina dvoj-
jazyčne spracoval dejiny založenia a obnovenia nitrianskeho biskupstva. Ďalší z editorov
pripravil zoznamy biskupov, opátov, bratov kláštora a kanonikov do roku 1300. Samo-
zrejme, na konci nechýbajú menný a miestny register. K celkovej podobe a vyjadreniu hod-
noty diela zaiste prispieva obrazová časť farebne nasnímaných dnes už vzácných listinných
artefaktov.

Ako jeden z autorov edície výslovne uviedol, že cieľom tohto vydania listín je pos-
kytnúť historikom ako i širokej verejnosti prístup k najstarším písomným pamiatkam ni-
trianskeho biskupstva. Zároveň ako pramenná báza poslúži pre mnohé práce historikov.
Kódex otvára odbornej verejnosti tak v oblasti medievalistiky ako i cirkevných dejín mož-
nosti skúmania počiatkov začleňovania sa západného Slovenska do priestoru stredovekej
spoločnosti či počiatkov cirkevnej organizácie v rámci latinského obradu. Zaiste výsledky
výskumov prinesú mnohé poznatky, ktoré môžu poslúžiť ako východisko pre pochopenie
súčasných dejov v spoločnosti ako i na poli Cirkvi.

Adresa recenzenta:

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail:danielb.posta@gmail.com

LENČIŠ, Štefan: Msgr. Jozef Dobránsky – kňazská osobnosť v premenách spoločnosti. Ružomberok: Verbum, 2021. 135 s. ISBN 978-80-561-0932-8

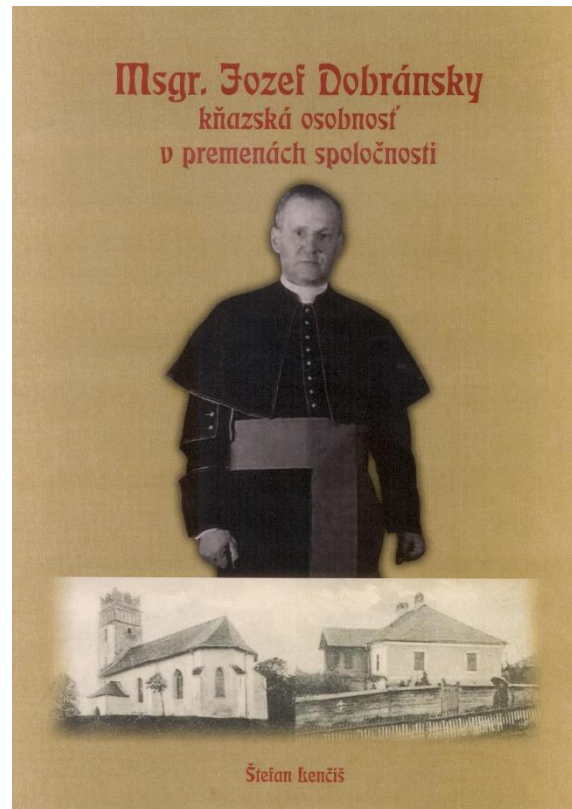
Táto kniha sa stala završením snáh farnosti Svinia zviditeľniť osobnosť Msgr. Jozefa Dobránskeho pri 60-tom výročí jeho smrti. Zároveň podrobne sleduje jeho pôsobenie vo farnosti v rokoch 1916 – 1961. Realizátorom tejto snahy bol kňaz a cirkevný historik prof. Štefan Lenčíš.

O kňazovi Jozefovi Dobránskom boli známe základné biografické informácie, ktoré však nešli do hĺbky. Preto bolo potrebné vykonať podrobnejšiu bádateľskú prácu v archíve farnosti, ktorý je vo vzornom poriadku. Ďalej vo farskej kronike, archíve Arcibiskupského archívu v Košiciach, ako aj v ďalších dostupných prameňoch a dokumentoch. Vo farnosti sa podarilo zozbierať aj niekoľko živých spomienok, svedectiev a fotografií.

Výsledkom tejto pedantnej práce je monografia, ktorá primárne predstavuje život a pastoračnú prácu Jozefa Dobránskeho a sekundárne poukazuje na náboženský život veriacich vo farnosti Svinia.

Kniha je rozdelená do dvadsiatich rozdielne dlhých celkov, ktoré chronologicky a vecne ponúkajú pohľad na čas, kedy žil a pracoval Jozef Dobránsky, ale aj jeho veriaci vo farnosti Svinia: na rodinu Dobránskych; detstvo, štúdium a kaplánske roky; jeho pastoračné pôsobenie vo farnosti Svinia v politicky odlišných obdobiach: od prvej svetovej vojny (1914 – 1918), cez rozpad Rakúsko-Uhorska (1918), hospodársku krízu (1929 – 1939), vznik Slovenského štátu (1939), druhá svetová vojna (1939 – 1945) a následne aj nástup komunistickej moci; pohľad na udeľovanie sviatosti birmovania, vizitácie a misijnú činnosť farnosti; pohľad na Dobránskeho ako administrátora a neskôr farára, (vice)dekana, prosynodálneho sudcu a examinátora, svedníka, školského inšpektora a pod.; ako aj pápežské ocenenie Msgr.; pohľad na jeho kaplánov a kňazské a rehoľné povolania z farnosti. V závere je zachytená jeho smrť (16. januára 1961) a pochovanie, svedectvá a spomienky veriacich, zachované písomné dokumenty či posmrtné docenenie osobnosti Msgr. Jozefa Dobránskeho.

Pre komplexnejšiu informáciu je dobré vedieť, že Jozef Dobránsky sa narodil 10. marca 1887 vo Veľkom Šariši. Po maturite bol prijatý do kňazského seminára v Košiciach a po dvoch rokoch bol ako nadaný študent poslaný do Pázmanea vo Viedni na štúdium teológie v roku 1907, ktoré ukončil akademickým titulom – bakalár teológie. Kňazskú vysviacku prijal 1911 z rúk košického biskupa Augustína Fischer Colbrieho. Prvé jeho

kaplánske miesto bolo v Sabinove a potom v Bardejove, kde bol určený za katechéta na gymnáziu. Od novembra 1914 bol povolaný za vojenského kaplána do Viedne a po jej skončení vo februári 1916 dostal dispozíciu za administrátora do obce Svinia, ktorá mala okrem farskej obce aj štyri filiálky: Chminiansku Novú Ves, Kojatice, Lažany a Lužanky (Šarišské Lužianky). Celá farnosť mala v tom čase približne 1800 veriacich a štyri rímsko-katolícke školy. Cenné informácie z pastoračného života farnosti Svinia nám prináša farská kronika, ktorú začal písať Jozef Dobránsky po svojom príchode do tejto farnosti.

V nedeľu, 20. mája 2021, pri požehnaní pamätnej tabule Msgr. Jozefovi Dobránskemu, Mons. Bernard Bober, košický arcibiskup-metropolita, prítomným povedal: „S potešením požehnáme pamätnú tabuľu Msgr. Jozefa Dobránskeho, podľa ktorého ste pomenovali jednu z vašich ulíc. Je to znak, ako hlboko je zapísaný vo vašich srdciach a hlavne v srdciach vašich predkov... Táto tabuľa nech pripomína kňaza, ktorý 45 rokov rozvíjal a upevňoval vieru a lásku k Bohu vašich predkov, aby sa tento poklad dostal až k vám a ku generáciám, ktoré budú nasledovať.“

Túto publikáciu prečítate jedným dychom a uvedomíte si, že máme medzi sebou množstvo ľudí, ktorým sa oplatilo žiť na tomto svete. Lebo tu boli pre druhých!

Adresa recenzenta:

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: cyril.hisem@ku.sk

KRONIKA / CHRONICLE

Konferencia o Pápežských misijných diel v Košickej arcidiecéze 2002 – 2022

Pápežské misijné diela Košickej arcidiecézy v spolupráci s Košickou arcidiecézou a s Katolíckou univerzitou v Ružomberku, Teologickou fakultou v Košiciach dňa 1. februára 2022 pripravili vedeckú konferenciu s názvom *Dvadsať rokov Pápežských misijných diel v Košickej arcidiecéze 2002 – 2022* v pandemickom režime online.

Účastníkov konferencie pozdravil v úvode Mons. Bernard Bober, arcibiskup-metropolita, z čoho vyberáme: „*Veľmi sa teším z toho, že Pápežské misijné diela v Košickej arcidiecéze požehnane pôsobia a pracujú už 20 rokov. Som vďačný môjmu predchodcovi, arcibiskupovi Mons. Alojzovi Tkáčovi za založenie košickej pobočky PMD a za jeho živý záujem o misie. Diecézny riaditeľ Štefan Kondis už celé dve desaťročia neúnavne pracuje v rámci našej arcidiecézy na osvetu misijného úsilia a zbromažďuje prostriedky na podporu katolíckych misijných staníc vo svete, za čo mu vyjadrujem uznanie i úprimné poďakovanie.*“

Na konferencii vystúpilo niekoľko prednášateľov. Prvým bol prof. ThDr. PhDr. Štefan Lenčíš, PhD., ktorý vo svojich dvoch príspevkoch poukázal na činnosť Pápežských misijných diel na území Košickej diecézy v prvej polovici 20. storočia a ich činnosť na Slovensku. Diecézny riaditeľ PMD v Košickej arcidiecéze Bc. Štefan Kondis vo svojich príspevkoch predstavil ich samotný vznik a jednotlivé projekty, ktoré prebiehajú aj v súčasnosti. Mons. prof. ThDr. Gabriel Ragan, PhD. priblížil svojim príspevkom, aké kritéria by mala spĺňať príprava bohoslužby pri slávení misijnej nedele. Svoj postoj a spomienky k misiám vyjadril emeritný arcibiskup Mons. Alojz Tkáč formou rozhovoru, ktorý s ním nahral redaktor rádia Lumen Mgr. Martin Ďurčo.

**PÁPEŽSKÉ MISIJNÉ DIELA
KOŠICKÁ ARCIDIECÉZA
KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU
TEOLOGICKÁ FAKULTA KOŠICE**

Pápežské misijné diela Košickej arcidiecézy v spolupráci s Košickou arcidiecézou a s Katolíckou univerzitou v Ružomberku, Teologickou fakultou v Košiciach, Vás srdečne pozývajú na vedeckú konferenciu s názvom *Dvadsať rokov Pápežských misijných diel v Košickej arcidiecéze 2002 – 2022*. Konferencia sa uskutoční dňa 1. februára 2022 v čase od 08:00 – 12:00 hodine.

Vzhľadom na pandemickú situáciu sa konferencia uskutoční online formou. Zaujímavosť o konferenciu môžu prístupové údaje získať na emailovej adrese: pmdke@abuke.sk

Program konferencie

<p>Privítanie účastníkov konferencie a jej zahájenie Bc. Štefan Kondis riaditeľ PMD Košice</p>	<p>Projekty Pápežských misijných diel v Košickej arcidiecéze Bc. Štefan Kondis riaditeľ PMD Košice</p>
<p>Pozdrav účastníkov konferencie Mons. Bernard Bober arcibiskup – metropolita Košice</p>	<p>Príprava bohoslužby Mons. prof. ThDr. Gabriel Ragan, PhD. Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta Košice</p>
<p>Pápežské misijné diela na území Košickej diecézy v prvej polovici 20. storočia prof. ThDr. PhDr. Štefan Lenčíš, PhD. Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta Košice</p>	<p>Postoj a spomienky Mons. Alojza Tkáča k misiám (rozhovor) Mgr. Martin Ďurčo Rádio Lumen – Štúdio Košice</p>
<p>Poslanie Pápežských misijných diel a ich činnosť na Slovensku prof. ThDr. PhDr. Štefan Lenčíš, PhD. Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta Košice</p>	<p>Diskusia účastníkov konferencie</p>
<p>Vznik Pápežských misijných diel v Košickej arcidiecéze Bc. Štefan Kondis riaditeľ PMD Košice</p>	<p>MISIA JE SLUŽBA</p>

V tomto roku, 22. mája, sa uskutočnilo blahorečenie Paulíny Jaricotovej, zakladateľky Diela šírenia viery a Živého ruženca. Ide o 200. výročie jeho vzniku, ako aj 100. výročie

jeho povýšenia na „pápežské“, spolu s Misijným dielom detí a Dielom sv. Petra apoštola. Neskôr sa k nim pripojila, opäť uznaná Piom XII., Pápežská misijná únia, ktorá si pripomína 150. výročie narodenia svojho zakladateľa, bl. Paola Mannu. Tieto výročia sa začleňujú do osláv 400. výročia založenia Kongregácie De Propaganda Fide, v súčasnosti nazývanej Kongregácia pre evanjelizáciu národov. Práve v tomto čase upravil pápež František aj organizáciu tejto inštitúcie novou apoštolskou konštitúciou o Rímskej kúrii, ktorá vstúpi do platnosti na Turíce, 5. júna 2022.

Redakcia z tejto uskutočnenej konferencie pripravuje zborník, ktorý bude k dispozícii širšiemu okruhu záujemcov o svetové misie.

Bc. Štefan Kondis
Diecézny riaditeľ PMD

RECENZENTI PRÍSPEVKOV | REVIEWERS

RECENZENTI PRÍSPEVKOV | REVIEWERS

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: cyril.hisem@ku.sk

ThDr. Daniel BOLEŠ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: danielb.posta@gmail.com

doc. ThDr. Peter BORZA, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Filozofická fakulta

Moyzesova 9, 040 59 Košice

e-mail: peter.borza@upjs.sk

doc. PhDr. Jaroslav CORANIČ, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity

Katedra historických vied

Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov

e-mail: jaroslav.coranic@unipo.sk

prof. ThDr. PaedDr. PhDr. Jozef JURKO, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: jurko@ktfke.sk

doc. Viktor Vasilovič KICHERA, PhD.

Uzhhorod National University

Faculty of History

Universytets'ka St, 14, Uzhhorod,

Zakarpats'ka oblast, Ukrajina, 88000

email: vkichera@ukr.net

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach

Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

prof. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.
Katólická univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta v Košiciach
Inštitút cirkevných dejín, Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: stefan.lencis@ku.sk

prof. ThDr. Gabriel RAGAN, PhD.
Katólická univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: gabriel.ragan@ku.sk

prof. PaedDr. ThDr. Ambróz Martin ŠTRBÁK O.Praem., PhD.
Rehoľný dom premonštrátov
Hlavná 67, 040 01 Košice
e-mail: martin.strbak@gmail.com

Mgr. Ladislav VARGA, STL
Pontifical University of St. Thomas Aquinas
Largo Angelicum 1
00184 Rome RM, Italy
email: ladislavjvarga@gmail.com

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, ThD.
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Kněžská 8, 370 01 České Budějovice
e-mail: weis@tf.jcu.cz

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

ročník | *Volume 11*, číslo | *Issue 1*, rok | *Year 2022*

Adresa vydavateľa | *Address of Editorial Publisher:*

© 2022 VERBUM – vydavateľstvo KU

Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok

web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of Editorial Office:*

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hlavná 89, 041 21 Košice

web: www.icd.ktfke.sk

email: icd@ktfke.sk

Tlač | *Print:*

EQUILIBRIA, s.r.o.

Letná 42, 040 01 Košice

Pokyny pre autorov | *Instructions for Authors*

www.icd.ktfke.sk

Na prednej obálke:

Sv. Karol Boromejský, okolo roku 1740, olej na plátne. Kňazský seminár TF Košice.

Na zadnej obálke:

Sv. Karol Boromejský, okolo roku 1740, olej na plátne, detail – rehoľníci pri starostlivosti o chorých.

Foto: Šimon Škvarko

ISSN 1338-9572 (Print), ISSN 2730-0153 (Online)

Evidenčné číslo: EV 4697/12

IČO vydavateľa: 37 801 279

Dátum vydania periodickej tlače: jún 2022